

vi människor

Nr 2/80

Arg. 32

Kr. 15

KVINNOR
— missbruk
och utslagning

innehåll

**VÅRA SYSTRAR
OFFRAS NÄR
SVANGREMMEN
DRAS AT.**

sid. 3

**MODERSKAPET
— SKYDDSSKAL
I BRIST PÅ
ALTERNATIV**

Att bli mer än en räddningsplanka för många kvinnor. Av **Lotta Schüllerqvist.**

sid. 4

**"I MINA PAPPER
STÅR INTE ATT
JAG KAN SJUNGA"**

Frida bröts ned av ett omänskligt fängelse-system. **Agneta Sandberg** har gjort en ovanlig intervju med en ovanlig kvinna.

sid. 6

**KVINNORS BROTT
OCH STRAFF:
BARNEN!**

Ruth Bohman ger en historisk översikt av kvinnors utslagning.

sid. 14

**"VI MÅSTE LÄRA
OSS ATT KANNA
IGEN KVINNOFÖR-
AKTET OVERALLT"**
Om konsrollsmönstren i världen. **Lotta Schüllerqvist.**

sid. 18

**KVINNOFÖRTRYCK
— EN OSYNLIG DEL
AV VARDEN**
Bam Björling.

sid. 20

**DET MÅSTE FINNAS
ETT KVINNOKAMPS-
PERSPEKTIV I
VÄRDEN!**

Maj Fant sammanfattar tio års intryck av vård och formulerar krav på kvinnovården.

sid. 22

**MITTEN:
SKV-NYTT OCH
AKTUELLT**

**"INGEN LÅTSADES
OM ATT JAG
DRACK"**

Birgitta söp ned sig på "representationskonto". Ingen latsades om det förrän det var för sent. Intervju **Karin Thunberg.**

sid. 27

**ELVA ÅR MED
SMARTA I ÖGONEN**
Om ett barn till två alkoholister handlar **Binnie Kristal-Anderssons** novell.

sid. 36

**"DET ÄR LÄTTARE
ATT SLUTA SUPA
MED ETT BARN I
MAGEN"**

Om ett unikt projekt i Angered, där gravida alkoholister får hjälp att sluta dricka, skriver **Susanne Jungmar.**

sid. 38

HJÄLP VIMÄNSKOR!
sid. 41

**"JAG FÖRSTOD INTE
VARFÖR MAMMA
GRAT OVER ATT
JAG VAR HORA"**

Kerstin har knarkat i 20 år. Av egen kraft har hon slutat och skapat sig en ny tillvaro. För **Raquel Urisman** har hon berättat lite om sitt liv som knarkare.

sid. 32

**"VUXNA ÄR SA
DUMMA — DE
FATTAR INTE VAD
VI HALLER PÅ
MED"**
Bam Björling och **Stina Johansson** har undersökt ungdomars attityder till droger.

sid. 42

LITTERATURLISTA
sid. 43

RECENSIONER
Sid. 46

vi människor

utges av
**Svenska Kvinnors
Vänsterförbund.**

**Nummer 2/80
Ärgång 32**

Besöksadress:
**Adolf Fredriks
Kyrkogata 12**
tel. 08/20 37 56

Postadress:
Box 3120
103 62 Stockholm

Redaktion:
Lotta Schüllerqvist
Bodil Österlund
Raquel Urisman
Monica Törnblad

Redaktionskommitté:
Louise Waldén
Harriet Clayhills
Vivan Nyström
Solweig Kempe

Ansvarig utgivare:
Valborg Svensson

Vi människor utkommer
med 6 nummer per år.

Prenumerationspris:
50 kr/år

Postgiro:
90 24—1

Redaktionen ansvarar
ej för insänt,
ej beställt
material.

Tryck:
Sjuhäradsbygdens
Tryckeri AB, Borås, 1980

Omslagsbilden
är gjord
av
Karin Hartvig.

Våra systrar offras när svångremmen dras åt.

Den borgerliga politiken visar allt tydligare sin reella innebörd: att värna om de ekonomiskt starka i samhället. Svångremsekonomin medför bl a en kraftig nedrustning av den sociala tryggheten. För 1981 vill regeringen pruta fem miljarder på de sociala utgifterna, främst genom att sträma åt folkpensionerna, minska räntestödet för bostäder och statsbidragen till kommunerna. Kommunerna får bl a i uppgift att välja mellan att bygga ut sjukvård eller barntillsyn. Moderaterna vill också ta bort barnbidraget för det första barnet. Och moderaterna blir fn allt starkare. . .

Den ekonomiska "krisen" medför också att det blir mer och mer ont om jobb. På 80- och 90-talets arbetsmarknad kommer kvinnorna att bli ännu mindre intressanta än idag. När rätten till försörjning och social trygghet hotas är det alltid kvinnorna som får bära största delen av bördan.

Därför måste vi fortsätta kampen för allas rätt till arbete, utbildning och social trygghet. Det är vår viktigaste uppgift just nu, och den kampen måste föras från klassutgångspunkt.

Kvinnor från arbetarklassen har fortfarande ett sämre utgångsläge än andra kvinnor. Deras tillgång till utbildning och valmöjligheter på arbetsmarknaden är begränsade.

I det här numret försöker vi beskriva de utslagna kvinnornas liv och bakgrund, utan ambitionen att fullständigt förklara orsakerna.

Vi gör det därför att de utslagna kvinnornas problem länge lämnats utanför kvinnokampen — först de senaste åren har stödarbete för utsatta kvinnor kommit igång, genom kvinnohus och jourverksamhet. Och för att det är viktigt att berätta om de mest förtryckta och utnyttjade kvinnornas liv, som länge dolts bakom slöjor av förakt och avståndstagande. Dessa kvinnors liv är förlängningen av det förtryck som många fler kvinnor utsätts för, och som det är viktigt att vi alla ser. Det förtrycket kommer att bli ännu hårdare om den borgerliga politiken får fortsätta. . .

De kvinnor som löper största risken att slås ut, de som har de sämsta chanserna på arbetsmarknaden, väljer ofta en mycket traditionell kvinnoroll som "räddning" — en roll byggd på värderingar som går stick i stäv med kvinnokampens mål. Den ökande utslagningen av kvinnor kan bli ett hot mot kvinnokampen. Därför måste vi skärpa kraven, ta upp även de mest utsatta kvinnornas situation. Vi får inte bli stående på barriaderna för tjunga över det vi redan uppnått och glömma bort alla dem som inte vågat sig upp ännu. . .

Några av artiklarna i det här numret kommer in på "kvinnorörelsens ansvar". Det svaret kan inte innebära att vi ska ta oss an uppgiften att lösa de sociala problemen i samhället. Men vi måste ställa krav på hur de ska lösas: vård och rehabilitering av kvinnliga missbrukare måste syfta till att ge

dem en ny stark identitet och möjligheter till ett självständigt liv. "Vårdproffsen" som ofta spelar en viktig roll när det gäller att bryta en hopplös livssituation, måste få de resurser som behövs, både för en rimlig arbetsbörda och vetliga hjälpinsatser. Det räcker inte med att några få starka vårdarbetare på bekostnad av sin egen hälsa lyckas "rädda" några enstaka, medan majoriteten av de utslagna går under.

Någon social nedrustning har vi inte råd med! För kvinnorna i riskzonen blir bara fler. Och då hamnar också barnen i kläm. Alkoholstatistiken visar att det är bland kvinnor och ungdomar som konsumtionsökningen är störst. Också för de unga flickorna kan man se ett tydligt samband mellan arbetslöshet och missbruk. Vi måste som privatpersoner/föräldrar våga ifrågasätta spritkulturen och den kommersiella skräpkulturen som hindrar våra barn från att bli politiskt medvetna. Vem ska annars fortsätta arbetet för en bättre framtid?

Det vi kan åstadkomma nu för att hindra utslagningen från arbetsmarknaden och den sociala nedrustningen, kommer att avgöra 80- och 90-talets utveckling. Den styrka och kunskap vi hittills skaffat oss, trots flerdubbelt förtryck, måste vi fortsätta utveckla och sprida till många fler kvinnor.

Red.

MODERSKAPET — skyddsskal i brist på alternativ

Av Lotta Schüllerqvist

Det är lätt att falla för de kommersiella bilderna av moderskapets lycka. Särskilt om man inte har något annat att välja på för att få en social identitet. Och väldigt många kvinnor har inte det.

"Allra mest utsatta för lyckobildernas budskap är de utslagna kvinnorna," skriver Lotta Schüllerqvist i den här artikeln om moderskapet som räddningsplanka.

Moderskapet framstår för många utslagna kvinnor som den enda räddningen ur ett liv i total förnedring. Att bli mor är den enda möjlighet de ser att få en roll som vuxen, självständig människa. Ansvar för en liten, totalt beroende människa är ett starkt motiv för att försöka starta ett ordnat liv.

Men riskerna med att välja moderskapet som räddningsplanka är stora. Dels för barnet, som är helt utlämnat till sina föräldrars förmåga att ge det ett bra liv. Och dels för modern, som ofta ställs inför övermäktiga krav. Om hon misslyckas och barnet tas ifrån henne, försvinner all hennes grund för självkänsla.

Det är inte bara för de mest utsatta och chanslösa kvinnorna som moderskapet framstår som den enda möjliga livsrollen. Massor av kvinnor saknar alternativ till modersrollen: deras valmöjligheter på arbetsmarknaden är begränsade, eller obefintliga, och många saknar också utbildning. Abortsiffrorna för Sverige visar att det är vanligast att kvinnor gör abort på större orter där det finns jobb och utbildningsmöjligheter. I glesbygder med få arbetsmöjligheter för kvinnor väljer de att föda sina barn i mycket högre

utsträckning. I själva verket är det bara ett litet privilegierat fåtal av kvinnorna i Sverige som kan välja något annat än modersrollen, eller att försöka kombinera föräldraskap och yrkesarbete.

Det frivilliga föräldraskapet är än så länge bara en formell möjlighet, som många kvinnor inte kan utnyttja även om de skulle vilja. Fortfarande finns det många flickor som inte får arbete när de slutat skolan, utan gifter sig tidigt och skaffar barn, och kanske också dagbarn för att bidra till försörjningen. De kommer aldrig ut på den öppna arbetsmarknaden, och deras möjligheter att få jobb när deras barn vuxit upp är mycket små.

Möjligheterna att kombinera föräldraskap och arbete är begränsade också av andra orsaker tex att barntillsynsplatserna inte räcker till. Hur många kvinnor är tillräckligt starka för att välja yrkesarbete i stället för att skaffa barn — om de har den valmöjligheten? Trycket från de kommersiella krafternas "lyckobilder" bidrar starkt till att många kvinnor fortfarande ser modersrollen som den enda "naturliga" kvinnorollen.

Allra mest utsatta för lyckobildernas budskap är de ut-

slagna kvinnorna. Livet som missbrukare är ofta en renodling av det kapitalistiska samhällets människosyn: att alla mänskliga behov kan förvandlas till handelsvaror. Trygghet, sexualitet, livsglädje, uppskattning, allt som människor behöver för att må bra, måste köpas i form av droger. Att vara missbrukare innebär ofta ett "heltidsjobb" med en utvecklad karriär och rollfördelning, där kvinnorna står längst ner på skalan. Förtrycket är massivt, både från den fördömande omgivningen och bland missbrukarna själva.

Anita Torsdotter, som är sjuksköterska och har arbetat länge med missbrukare av båda könen, säger att utslagningsprocessen, särskilt vid alkoholmissbruk, är starkt präglad av könsrollerna. Kvinnor får snabbare än män omgivningens stämpel som missbrukare, och deras brott mot normer och förväntningar väcker ett mycket starkare fördömande. Men ändå tar det längre tid innan kvinnor slås ut. De är uppfostrade till att tolerera förtryck och vana att finna sig i vidriga livsvillkor. Därför kan de stå ut med den outhärdligaste förnedring och ändå under lång tid hålla näsan över vattnet.

I början av 70-talet arbetade

Anita med sällskapet kvinnolänkarna i Stockholm, och där träffade hon många kvinnor som trots ett svårt alkoholmissbruk lyckades klara både dubbeljobb och familj. Till det yttre var de ofta prydliga och välvärdade, men deras livssituation kunde vara helt kaotisk. Och den styrka de egentligen hade kunde de inte se — de hade inte minsta gnutta självförtroende.

Det ska alltså mycket till innan psykiskt och fysiskt miss-handlade kvinnor släpper sin sociala förankring, men när de gör det finns det sällan någon väg tillbaka. Då har de gett upp helt. Att resa sig och börja ett liv med nya mål kan kännas som en nästan omöjlig uppgift.

De kvinnor som slagits ut bär ofta på ett tungt socialt arv. Ända sedan de var små har de blivit miss-handlade, våldtagna, uppräckta med rötterna och kringflyttade mellan olika miljöer. Flickor är nog mer känsliga än pojkar när det gäller omplaceringar under uppväxtåren, säger Anita. Det tar längre tid att bygga upp bäs-tisrelationer som är viktiga för flickor under uppväxtåren, än att komma in i ett pojkgäng. Efter några smärtsamma separationer blir förmågan att

bygga upp nära känslomässiga relationer hämmad. Kontakterna med vuxna kvinnor som kan fungera som förebilder skadas också, och därmed förlorar många flickor sina förutsättningar att mogna till vuxna kvinnor. Många missbrukande kvinnor har åtskilliga ärr efter separationer i barndomen. De har varit vandringsbarn, och därmed förlorat uppfattningen om sig själva som värda att älska och bry sig om.

När de växer upp fortsätter de ofta att köpa sig uppskattning genom att sälja sina kroppar. Det gäller särskilt om de missbrukar narkotika. Som sexuella varor minskar deras värde snabbt på köttmarknaden. I början av den karriären kan de få uppleva spänning och uppskattning, som de har stort behov av. Därför är det ofta svårt att motivera unga flickor till att välja ett mindre utsatt liv. Vad har de för alternativ? Låglönejobb eller arbetslöshet. Beredskapsjobb eller socialbidrag. Även om deras verkliga tillvaro som missbrukare är vidrig, så har den ett glamoröst skimmer som skapats av den kommersiella "kulturens" människo-handel.

Bristen på djupa kontakter

med kvinnor som kan fungera som förebilder, gör att många utslagna kvinnor inte uppfattar sig som "riktiga" kvinnor — det är vanligt att kvinnliga narkomaner och alkoholister tror att de inte kan få barn. Ofta fungerar inte menssen normalt om man lever ett missbrukarliv, och många får upprepade underlivsinfektioner som stärker misstanken om sterilitet. Många vet nästan ingenting om hur kroppen fungerar. De har därför många skäl för att inte skydda sig mot graviditet.

Samtidigt tror Anita att de flesta knarkartjejer omedvetet hoppas bli gravida: på kort sikt har de till synes mycket att vinna på det. Inte minst att moderskapet kan stärka deras svaga kvinnoidentitet. Dessutom tror många att de självklart ska sluta knarka om de får barn — deras liv ska bli ljusare, relationen med barnets far stärks och behovet av droger försvinner av sig själv.

Men oftast blir verkligheten en helt annan än den drömde lyckobilden. Förväntningarna att ett litet barn kan lösa svåra sociala problem är helt orimliga.

Bristen på andra enkla alternativ för att ändra en svår livssituation är påtaglig — både för missbrukande kvinnor och andra. Att sätta barn till världen är för många kvinnor den enda vägen att ge livet innehåll. Fortfarande är kvinnornas arbetsmarknad mycket mer begränsad än männens, mer konjunkturkänslig och sämre avlönad.

Kanske borde vi ta till kvinnans starkaste vapen — födel-sestrejk — för att sätta kraft bakom kraven på ett rättvisa-re samhälle? Eller åtminstone arbeta för att göra moderska-pet till ett positivt val, inte en kompensation för brist på andra möjligheter. Vi måste försöka bryta den förlorarp-osition som alltför många kvinnor befinner sig i. □

”I mina papper står skriva och sjunga...”

Intervju: Agneta Sandberg

Berättelsen om Frida är berättelsen om hur en ovanlig och känslig kvinna bryts ned av vårt straffsystem och slutligen dukar under.

Intervjun är gjord av Agneta Sandberg och ingår i boken ”Kvinnliga brottsstycken”, texter från skrivarverkstaden i Hinseberg.

”Det jag minns allra mest när jag tänker efter är att vi alltid hade det materiellt bra, men att det var en katastrof när det gällde känslor. Jag fick aldrig vara mig själv. Att jag alltid tvingades att ställa mig in och en fruktansvärd ensamhet, det är vad jag minns.

Som barn skulle jag vara tyst, skötsam, klanderfri och visas upp av min pedantiska mamma. Jag fick aldrig göra något spontant, aldrig rasa, aldrig gråla eller gråta. Och ändå var mina behov att få vara just sprallig!

Till slut visste jag nog inte vem jag var när jag kom upp i tonåren: jag var ju bara en produkt av min mammas vilja!

1967 tog jag studenten. Min pappa ville att jag skulle läsa vid universitetet och det gjorde jag. Jag läste i en månad och sen klappade jag ihop totalt. Jag läste matematik och hade fruktansvärda överambitioner, var ju A-barn och A-student och hade stora krav på mig själv. När jag kom till universitetet och upptäckte att man kunde läsa hur mycket som helst så gjorde jag det i tjugofyratimmarspass i en månad och klappade ihop sen. Det tog livet ur mig. Jag fick en total kollaps. Dom första ten-

torna klarade jag, men sen snurrade siffrorna allt fortare i huvudet på mig och jag bestämde mig för att bryta upp. Det var en skräck utan like att bestämma sig för att man inte klarade av något, förväntningarna var så höga och jag hade ju bitit ihop tänderna så många gånger tidigare för att klara av saker.

Som nittonåring hoppade jag alltså av, fick en vansinnig idé om att jag skulle dansa balett!

Min pappa tog avstånd från mig eller gjorde åtminstone klart för mig att jag hade gjort honom grymt besviken. Min mamma försökte istället förklara för mig att man inte kunde bli balettdansös vid nitton års ålder, men jag hade ju bestämt mig — för allra första gången i mitt liv!

Jag började dansa i Köpenhamn. Jag jobbade på kontor på halvtid, hade dansträning på eftermiddagarna och vakade på sjukhus på nätterna. Så fort jag kom åt på mellantiderna så övade jag eller dansade extra. Jag fattar fortfarande inte hur jag orkade med det, men det var väl det att jag hade vanan inne att alltid slita ut mig för andras mål: jag hade slitit ut mig i skolan för att gö-

ra andra glada, jag jobbade med allt för att göra alla nöjda.

Nu skulle jag röra mig!

Men jag rörde mig inte mycket i förhållande till mina kamrater för dom var ju bara tio, tolv år och små änglar som fnissade åt mina tjugo år och min klumpighet. Dom kunde skratta hur mycket som helst åt mig ibland. Men efter ett år hade jag i alla fall tränat så hårt att jag blev intagen på balettakademin i Stockholm. Då kände jag min första verkliga seger. Mamma blev rätt glad men pappa var sval till det hela. Jag fick i alla fall gå där och jobbade där i två år. Efter dom två åren vann jag min andra seger när jag fick ett utlandsstipendium för att dansa i en grupp. Jag kom till London och tyckte att nu skulle det börja för mig på allvar.

Men samtidigt hade det börjat göra ont i höfterna.

Jag dansade ett år i London och under tiden blev det bara värre och värre i höfterna.

Till slut blev jag undersökt av en specialist som gav mig besked om att jag måste sluta dansa om inte bäckenbenet skulle bli helt fördärvat och jag invalid för resten av mitt liv. Det var mitt livs nederlag! Jag

det inte att jag kan ”

”Vi bara satt där vid trottoarkanten och sa ingenting. Han var alldeles gul i ögonen och hade en verktygslåda framför sig som han sa att han skulle sälja.”

hade byggt upp allt kring dansen. Jag hade tränat så hårt jag någonsin kunnat för att komma ikapp mina kompisar. Allt annat hade jag på något sätt lyckats förtränga, för egentligen hade jag vansinnig ångest om morgnarna och visste inte om jag fick ut så mycket av dansen. Det hade bara blivit så: det var min grej och det var det som var poängen. Tänker jag efter så blev det ändå så att det var som ett nytt slavarbete direkt efter slavarbetet i skolan, som jag också hade lagt på mig. Jag hade förträngt allt umgängesliv, brutit alla kontakter, orkade inte göra något annat än att dansa. När ångesten kom så tränade jag en timme till.

Jag hade alltså inte kommit en tum framåt med mitt eget val — och i Varberg stod mamma i spetsen för alla som sa: 'Vad var det vi sa!'

Min pappa hade dött så han kunde inte säga någonting.

Naturligtvis så förväntade sig mamma att jag nu skulle ta upp mina universitetsstudier och det skulle bli ordning på mig. Men jag visste inte vad jag skulle göra. Jag bara gick omkring och var helt borta.

I stan gick det inte att stan-na. Alla följde mig med sina frågor och till slut flydde jag till Stockholm. Där låg jag mer eller mindre på en säng i en lägenhet i ett halvår. Dom enda gångerna jag gick ut var det för att snatta mat.

Men mitt i all den här hopp-lösheten så började tankarna komma på teater. Och då började ett nytt problem, för jag hade ju aldrig varit någon känslomänniska, aldrig tagit en ärlig kontakt, aldrig talat om hur jag egentligen mådde — hur skulle jag då kunna arbeta med teater?

Jag var heller inget vidare i mina försök som skådespeler-ska. Ingen trodde på mig, jag fick tro på mig själv. Nu började samma karusell: privatlek-

tioner på dagarna och restaurangkök som diskerska på nätterna för att försörja mig. Mina lärare tyckte väl att jag så småningom blev ganska tekniskt begåvad, men att det aldrig blev något riktigt av det. Jag visade aldrig mig själv, det var vad jag alltid fick höra. Det var inte konstigt att jag upplevde att något måste hända, något personligt, för att jag skulle kunna komma vidare. Men vad skulle kunna hända eftersom jag mer eller mindre levde isolerad? På dagarna gick jag i privata teaterskolor och på kvällarna jobbade jag i restaurang. Jag hade blivit tjugofem år gammal och hade inte haft sällskap med en kille sen jag var nitton. Mellan femton och nitton träffade jag en del killar, men sen försvann dom. Jag hade inte tid med dom eller var för rädd.

Till slut blev det så att om någon hade tagit på mig så skulle jag ha försökt strypa honom. Jag hade fått större och större rädsla för män och förstod samtidigt att jag egentligen hade ett fruktansvärt behov av ömhet och kontakt. Men allting var vänt åt fel håll — taggarna utåt. Alla mina behov blev precis tvärtom. Det kändes starkast när jag spelade teater. Det var som att spela omgiven av en plasthinna.

Då träffade jag en man som kom att betyda mycket i mitt liv!

Han förde in mig i alla möjliga situationer och relationer och mer eller mindre dyrkade upp mig som man dyrkar upp ett kassaskåp eller hundratals stängda dörrar!

Och jag kom också in på scenskolan till slut. Vart hade jag då kommit i livet? Hur långt hade jag kommit?

Jag kom alltså till scenskolan med en lång kamp bakom mig, hade bitit ihop tänderna och bevisat för mig själv att jag var någon, att jag ville något, jag hade jobbat på nätterna i

dom värsta pizzerierna i Stockholm, aldrig unnat mig någon frihet eller ledighet — och då kommer jag till scenskolan: vi får studielån, vi är tio elever och femton lärare som bara backar upp en och plockar fram talangerna hos var och en! Det var en övervåldigande känsla. Och det gav mig förstås samtidigt mod att söka vidare i livet. Jag kände att jag ville titta på mer, sticka ut huvudet i verkligheten eftersom jag aldrig hade gjort annat än hållit fast blicken stadigt vid ett enda mål, och alltid arbetat livet ur mig för det.

Men mest blev det väl ändå så att vi talade teori på kvällarna över en flaska vin på en pub eller hemma hos någon. Där satt vi halvintellektuella typer och pratade om saker vi knapast begrep eller hade varit med om och det blev ju rätt tjafsigt i längden när man aldrig hade sett en utslagen eller en arbetare.

Jag tänkte i alla fall att jag skulle söka mig ut för att titta på den där klassen som alla talade om. Vi som gick på scenskolan kom ju alla från mer eller mindre borgerliga miljöer och var medelklassens barn.

Nästa gång vi skulle gå till puben sa jag nej. Jag började istället med mina egna små expeditioner. Jag gick ut på gatan och träffade en lodis som jag satt och snackade med. Redan nästa gång träffade jag en kille som var knarkare. Det var den första knarkare som jag överhuvud taget hade talat med.

Jag kände bara en enda sak och det var avslappning. Det var en ruskig känsla som bara sög tag i mig: det var allra första gången som jag kände att det inte ställdes några krav på mig. Vi bara satt där vid trottoarkanten och sa ingenting. Han var alldeles gul i ögonen och hade en verktygslåda

framför sig som han långt om länge sa att han skulle sälja.

'Sälja en verktygslåda', undrade jag. 'Varför ska du det?'

Jag fattade ingenting. Det enda jag såg var att han var djävligt mager och djävligt gul.

Till slut sålde han sin verktygslåda och frågade mig om jag ville hänga med. Han frågade aldrig vad jag hette eller vad jag gjorde och det kändes så skönt att slippa dra den vanliga gamla visan om vem man var, vad man gjorde och hela den här stora kontrollen för att fackas in!

Jag hängde med och vi kom till en knarkarkvart. Köket var packat med avfall, på golvet låg en gammal blodig madrass, lite verktyg, några tomma ölburkar, lite matrester — och där sköt han i sig sin macka. (Macka=spruta.)

Själv tog jag ingenting utan bara satt där och stirrade: detta är ju avgrunden, tänkte jag. Detta är saker som jag aldrig har sett, tänkte jag. Och samtidigt var det så hemskt för jag kände mig hemma där. Varje dag började jag gå upp till den där killen. Jag tog ingenting utan bara satt där. Han började så småningom berätta om sitt liv, var alldeles söndervårdad, fick våldsamma anfall ibland när han snötände och började alltid vifta med kniv då och förbanna samhället. Men jag kände mig inte ett dugg rädd för honom. Jag bara satt där och lyssnade och tyckte mer och mer om honom fast han inte alls var intresserad av mig som person — eller snarare var det så att det var därför jag tyckte om honom: han bad mig inte om något, frågade inte något, ville inte något med mig!

Jag kunde slappna av! Här var jag bara den jag själv ville vara!

Och till slut hände det förstås att jag provade min första macka. Jag blev fast totalt,

med en gång. Jag var en sådan som blev storförbrukare med en gång. Den första kicken var bara en enda stor befrielse. Jag grät, så lättad kände jag mig. Jag tog alltså en macka första dagen och gick upp till fem om dagen efter två dagar. Det hade aldrig gått om jag inte med en gång i sällskapet som jag kom in i träffade en kille som hjälpte mig att få knarket.

Återigen en kille alltså. Den här gången någon som hjälpte mig att få det jag ville ha. Och jag blundade förstås för vad han var. Det var inte svårt att förstå att han var storlangare, men det var jag inte intresserad av. Jag blundade för allt för att få i mig dom där befriande sprutorna!

Efter en tid började jag känna mig som en parasit i och med att jag levde på den här killen och det var alltså jag själv som ville gottgöra det på något sätt. Det enda sätt jag kunde gottgöra det på var att smuggla knark. Jag var så långt inne i mitt beroende då att jag inte fattade något annat än att jag på ett eller annat sätt var tungen att betala av vad jag fick. Det var sådana regler som gällde, det förstod jag.

Men sen åkte vi ju dit.

Jag hade ju aldrig haft med polisen att göra. Det var en ny och skrämmande upplevelse. Hela året rullades upp: där låg fotografier av mig i alla upptänkliga situationer, var jag än hade varit, överallt var jag fotograferad. Mitt brott var alltså klart och det hjälpte inte att jag hade hur många skäl till det som helst.

Alla menade förstås att jag var lurad till det, att han var ett svin som hade lockat en helt grön tjej till det jag hade gjort, att han hade dragit ner mig i träsket, men jag kunde inte se det så. Om jag skulle ångra det skulle jag gå in på polisens värderingar och det kunde jag in-

te. Att det var ett brott var helt klart men orsakerna var mina egna. Det var jag som valde.

När jag kom ut från anhöllan var jag mer eller mindre söndermosad och hjärntvättad av allt snack om hur den här killen hade lurat mig. Jag fick ett år och killen fick sex.

Det var första akten. Andra akten är här nu. Och tredje akten vet jag inte om jag vill vara med om.

Många undrar förstas vad narkomani är för något. Själv tror jag inte att narkomani är så enkelt att man bara använder knark. Narkomani är att knarket hela tiden cirklar i huvudet på en, det finns som vibrationer i vad man än gör, hur man snokar och spanar efter möjligheter. Det är dom vibrationerna man inte kan komma ifrån här. Här lever man i en mytvärld om knarket. Kommer det in något på onsdag eller kommer det något på söndag? Man talar och talar om det — och vad som till slut händer är att man istället försöker hålla sig hög på det legala knarket. Det blir sömntabletter eller lugnande medel. Själva knarket är mest sådant som man drömmer om. Man kan vakna mitt i natten och ha drömt att man har skjutit i sig. Sen ligger man vaken och väntar på svar tills man inser att allting var en dröm. Det är fruktansvärt.

Jag ser ändå det här som någon form av parentes i mitt liv. Mitt livsmål har efter hand blivit att aldrig fastna för någonting eller fastna någonstans. Jag tror så pass mycket på mig själv att jag tror att jag kommer att ta mig ur det här.

Jag betraktar mig själv som kriminell i den meningen att jag tänker annorlunda, inte som samhällets stöttepelare definierar brott. För mig är det ett brott att individerna inte får förverkliga sig själva som dom

är. Det är ett brott att försöka krossa mänsklighet och känslor. Materiella saker tycker jag är värdelösa och ointressanta. Det är människor som betyder något.

Men jag har förstås ingen makt. Jag kan inte tillsätta poliser som försvarar människors känslor. Och då kan det kanske gå så att jag får betala av mina åsikter med många sådana här vistelser, men det är jag inte rädd för. Det är mitt sätt att vara som kan så frö. Alla som inte vet något om narkomani har en blind skräck för narkomaner och gör sitt bästa för att blunda eller stänga ute dom istället för att lära sig att förstå. Inte ens här inne på Hinseberg har dom annat än en blind skräck för oss. Annars hade dom inte byggt upp ett system som går ut på att förnedra och ta ifrån oss all självtillit.

Det kan hända att jag förstör det här med känslorna, men här inne förstörar man allting. För min del har det blivit nödvändigt att värna om mina känslor. Om man reagerar på ett fängelsesystem med känslor så svarar ju systemet bara med bestämmelser!

Det gör att jag är en besvärlig fånge. Jag kräver någon form av mänsklighet av ledningen men dom kommer med en paragraf. På det sättet blir det ofta konflikter och jag får sitta på sluten avdelning, får ofta isolering eller rapporter. Överhuvud taget så gör jag grejer för att visa dom hur jag vill att en människa ska handla.

När min kille kom hit efter att ha kört sextio mil tog jag med mig några mackor till honom, men när jag kom ner till vakten blev jag tagen. Dom fattade inte att jag kunde komma på något sådant — att jag skulle föda dom som var utan-

Bild: Karin Hartvig

för anstalten! Jag kallas fortfarande smörgåsnisse av en del vakter.

Det finns alltså hundra mil av olikheter mellan oss. Därför har jag en egen vårdplan för personalen och ledningen här. Den går ut på att förstora känslorna så att dom hela tiden inte kan undgå att begripa att det finns känslor hos oss som är intagna.

I deras vårdplan för mig ingår att jag ska lära mig sunt förnuft. Men om sunt förnuft är att inte ge en hungrig mat så vill jag inte ha något förnuft.

Och om man ser till praktiken så blir jag ju den ständiga förloraren i spelet eftersom jag mycket väl kan inse att det är fel att svara på provokationer med provokationer. Det är bara det att om man följer fängelsesystemet så anpassar man sig här och det vill jag inte. Den dagen är jag utrustad med ledningens "sunda förnuft" och skiter i den där människan som står där hungrig.

På det här sättet har jag lärt mig att hela fängelsesystemet bygger på rädsla. Man vågar inte identifiera sig med en annan människa som har det svårt, det hela blir ett slags personlig feghet som sätts i system och till slut bottnar i hur allting organiseras här.

Det är *oansvaret* som är boven. Eller beror det kanske på avsaknaden av rädsla? Kanske har blockeringarna gått så långt att man inte ens begriper sig på att vara rädd inför det faktum att det faktiskt är människor man sysslar med? Den gång man börjar söka kanske man upplever rädslan och då kan man kanske inte jobba kvar här. Alltså blir det lättare så länge det inte handlar om människor utan om nummer, interner, knarkare, brottslingar. Ett nummer är mycket lättare att missköta än en människa."

Några månader senare, när Frida varit frigiven en tid, träffades vi på nytt. Den tredje akten, den som Frida inte ville vara med om, hade börjat:

"Nu skriver jag inte mer. Jag har alltid skrivit väldigt mycket dikter, men nu är jag så apatisk. Ni skulle inte ha känt igen mig om ni sett mig från första voltan (fängelsevistelse). Jag levde visserligen upp när ni var där, det är därför jag har försökt samla ihop det här som jag skrivit.

Men nu skriver jag inte. Jag är totalt anstaltsskadad.

Tidigare opponerade jag mig mot allting och kände mig frisk av det. Nu går alla plitarna där och nickar och säger att jag var riktigt trevlig den sista tiden. Jag blev så frisk och fin, sa dom. Men själv kände jag mig dödssjuk. Jag kan inte, jag orkar inte längre! Så tänkte jag till slut.

Jag gjorde bara som dom sa till mig till slut för att göra voltan så lätt som möjligt. Det innebär att man får slänga bort allting man har inom sig — hur ska man då kunna skriva?

Kampen för känslorna blev ju så mycket starkare, så tydlig, när jag plötsligt bara satt där. Jag hade aldrig haft kontakt med polisen och sen bara satt jag där och det var tvärstopp, det var stopp på alla möjligheter att förändra min situation. Man bara satt där och ute var det sommar och sol och min älskade fanns där och livet fanns där.

Jag kan inte säga hur det kändes. Inte nu längre. Nu har jag långsamt accepterat, tagit ner mig själv. Tidigare var det så att jag i ren desperation klättrade på väggarna. Nu har jag gått i 'träningslägret' och trycker ner allting och tar det lugnt. Det tog lång tid innan jag kunde det. Nu har jag väl ingen självtillit kvar, om jag skulle beskriva mig själv. Man

börjar förakta sig själv för att man blir föraktad av vårdarna, av alla.

Jag känner hur jag tappar förmågan att ta och ge kärlek och det är väl det allra viktigaste för människan som social varelse, men det försvinner under fängelsevistelser. Jag läste i en tidning att man kunde köpa en tärning som man kunde kasta och sen se efter hur man skulle vara mot sin partner. Det sitter alltså en massa människor i det här landet och kastar tärning för att få veta vad dom ska göra med varandra! Den här förtviningen är inte något som bara hör fängelset till — den delas av alla. Men i fängelset går det utför mycket, mycket snabbare än ute i samhället. I och med att man blir isolerad och inte får umgås på rätt sätt med människor så tappar man känslan av att kunna identifiera sig med andra, lyssna på andra . . . och när man kommer ut så har ju samhället inte stor nytta av en sådan människa. Vi behöver människor som vill ta ansvar för andra, som är beredda att ge av sig själva för oss allihop. Människor som har tappat den förmågan är rätt onyttiga, tycker jag.

Om samhället hade velat något *annat* med oss, t ex ge oss vård, så hade väl det visat sig, eller hur? Min energi och min initiativförmåga hejdades ju inte av knarket i sig. Det var fängelset som satte stopp för min energi, som bröt ner mig.

Så här enkelt är det:

Jag kom ut från Hinseberg på frigivningspermission eftersom jag inte hade något jobb. På dom fjorton dagarna lyckades jag själv ordna plats på ett behandlingshem, men jag var alltså villkorligt frigiven. Någon hjälp från Hinsebergs assistenter har jag aldrig fått. Jag kom till behandlingshemmet för att få vara ihop med min kille. Största delen av

tiden jag var där gick åt till att diskutera varför jag egentligen var där. Dom trodde att jag bara var där för att få vara ihop med min kille. Och det hade dom ju rätt i, så varför diskutera det? Till slut menade dom i alla fall att jag inte var motiverad eftersom jag höll på min rätt att få vara tillsammans med min kille. På ett behandlingshem ska man alltid behandlas ensam, tydligen.

Jag fick alltså inte vara där längre. Min kille fick stanna en tid ytterligare. Sammanlagt var vi där ungefär i två månader. Det enda jag fick var en tågbiljett till den stad jag var skriven i när jag åkte in. Där stod jag pank och verkligen fälgfri.

Jag ringde till socialbyrån, men det fanns inte en assistent som kunde ta emot mig förrän efter tre veckors väntetid. Då ringde jag till socialjouren för att få hjälp med bostad över natten. Jag kan fortfarande inte fatta det, men dom vägrade helt enkelt att hjälpa mig. Dom trodde att jag hade stuckit från behandlingshemmet och jag försökte förklara att hemmet inte ville ha oss där! Det är sant att vi inte heller ville vara där eftersom vi ju inte behövde det, som vi såg det. Vi var faktiskt två människor som skulle klara oss själva — om vi bara fick lite hjälp i starten. Jag var beredd att börja jobba med vad som helst!

Jag fick till slut hjälp av min mamma och av släktingar med pengar så att jag kunde lösa den akuta krisen, men efter tre veckor ringde jag igen för att testa. Jag påstod att jag var sönderknarkad och att jag inte orkade längre bara för att sätta fart på dom, men dom la bara på luren! Det var rent otroligt!

När min man kom ner ordnade det sig genom hans assistent, men hade det inte

varit så att jag hade fått hjälp från mina släktingar hade allt gått åt helvete från början.

Men sen började problemen hopa sig. Vi fick ett hotellrum. Min man hade fått behålla sitt jobb som tur var, men det skulle ju dröja innan han fick några pengar. Bostadsfrågan snurade runt i våra skallar varje dag. Vi var till slut överlyckliga när vi fick en liten skitig etta! Värden sa att vi fick fixa upp själva och det fick vi verkligen göra. Det var bara det att vi hade ju inga grejor. Vi snodde

Bild: Karin Hartvig

en del städgrejor från hotell. Vi gick förstås först till socialen för att få bidrag, men det skulle vi inte kunna få förrän efter flera möten och flera veckor.

Det är så otroligt trist att berättat! Jag vet att varenda en av mina kamrater från Hinsan har upplevt samma sak. På sätt och vis tror jag alltså att ni har rätt: alla vet hur det går med eftervärden men ingen gör något åt den!

På Hinseberg sa jag: 'aldrig mer Hinsan', men jag tänker

inte så längre. Jag kan mycket väl tänka mig att jag hamnar där igen. Tidigare hade jag mycket större chanser att lyckas undvika narkomanlivet, men nu har fängelsevistelserna förändrat mig så mycket att jag inte längre är samma person. När man sitter på Hinsan tänker man att man aldrig ska glömma hur fruktansvärt det är att förlora sin frihet, men när man väl har kommit ut så förtränger man det, man har fått väldiga skador av det som man inte märker själv; man förhandlar bort sig själv som person till slut. Man blir ett objekt bara.

Dom här åren har gjort att jag inte längre kan se mig som värdefull! Min person är inte värdefull! Min kropp är inte värdefull! Min själ . . . kanske en liten bit av min själ?

Mitt känsloliv har jag försökt hålla så rent som möjligt, men som samhällsmedborgare har jag ingen självaktning kvar längre.

I mina papper står inte att jag kan skriva och sjunga. Där står det att jag är en kriminell person. Polis och åklagarmyndigheter, socialassistenter och plitar — alla ser dom mig som en tjuv och en knarkare. Det hjälper inte att jag sjunger hur vackert som helst för dom!

Alla ser mig som en kriminell person och därför har jag också tappat identiteten. Jag är en tjuv och en knarkare. Resten av mig finns inte.

Det är inte bara mitt piano jag har sålt för att få till knark!

Nu måste jag ha någon som säger: 'Vi behöver dig'!

Vi var några stycken som försökte säga det, men vi skrek inte tillräckligt högt. Dessutom var det kanske redan för sent.

"Det som hände Frida är typiskt"

Kommentar av Agneta Sandberg

Våren 1977 fick författaren Reidar Jönsson och jag ett stipendium från Brottsförebyggande rådet för att skriva om "Kvinnlig kriminalitet". Vi valde att försöka få igång en sk skivrarverkstad på Hinseberg. Det var inte lätt. Under ett års tid skickades mer eller mindre formella brev mellan oss och olika representanter för rättsmaskineriet.

I tre månader jobbade vi med vår skivrarverkstad på Hinseberg, sammanlagt cirka 25 timmar. 24 fångar deltog trots att fängelsechefen Dahlgren förklarat för oss "idealister" att vi inte skulle inbilla oss att vi hade att göra med "landets samlade elit av föreningsungdom, så vi kunde med en gång glömma vår skivrarverkstad eller vad vi kallade det".

Vi diskuterade kvinnliga fångars situation i fängelset och ute i samhället, narkotikan, kvinnorollen, ensamhet och rädsla, kärlek och politik och mycket annat. Tjejerna skrev dikter som vi läste upp och samtalade kring, vi gjorde intervjuer, läste artiklar och pratade.

Under tiden som vi jobbade tillsammans med fångarna satt Gert Dahlgren på sitt håll och plitade ihop små brev till kriminalvårdsstyrelsen om oss och hur förskräckligt vi störde arbetsron på Hinseberg. Till slut blev han bönhörd och vi utslängda. Då hade även BRÅ och KVS tyckt att vi gått väl långt eftersom vi nått ett resultat, vi hade ju material till en bok, en musikpjäs och tevepjäs och bakom orden stod nästan en tredjedel av de kvinnliga fångarna i landet.

De lyckades i alla fall inte hindra oss att arbeta utanför

murarna. De tjejer som muckat hjälpte oss att redigera materialet till "Kvinnliga brottstycken".

*

Fridas berättelse om hur hon blev narkoman är ovanlig. Frida var ovanlig. Men det som sen hände henne är typiskt. Fängelsesystemet bryter ner alla utom de allra starkaste. Där råder omänskliga lagar. Frida är död nu, liksom så ofattbart många andra narkomaner.

Frida deltog i skivrarverkstaden från första början till slutet, men hon dog innan boken hunnit komma ut. Jag vet att hon skulle varit stolt över den. Jag önskar bara att hon hade fått höra hur mycket hennes dikter har betytt för andra. Frida sa ofta till oss att skivrarverkstaden höll henne uppe sista tiden på Hinseberg. Där träffade hon människor som lyssnade på henne och pratade med henne. Så kände de andra fångarna det också. På Hinseberg möter man psykologen vid inskrivningen. Han ser trött ut och säger att tjejer är jobbiga. Och psykiatern skriver ut piller och ställer snabbdiagnoser genom att betrakta fången från det hon öppnar dörren tills hon kommit fram till hans skrivbord: "Du är dömd till undergång", sa han till Frida och därmed blev han en av dem som har ansvaret för att det gick precis så illa som han förutspådde. Hade Frida blivit behandlad som den intensiva, begåvade känslomänniska hon var, hade hon blivit varsamt behandlad, hade hon levt idag.

Frida var narkoman men hade hon inte blivit fräntagen sin identitet i fängelset hade

hon så småningom lyckats ta sig ur sitt missbruk. Det är min övertygelse. När jag träffade Frida strax innan hon dog, var hon en förtvivlad människa som inte tyckte att hon hade någonting kvar att kämpa för länge. Sådan var hon inte tidigare. Sådana är inte heller de flesta andra missbrukare innan de blir "omhändertagna för vård". I fängelset börjar nedräkningen, där får man verkligen klart för sig att man inte behövs. I vårt samhälle ska man vara effektiv och inte ifrågasätta "rådande värderingar".

Genom att lära känna Frida och hennes kamrater på Hinseberg tycker jag att jag sett bländande klart, steg för steg, hur vårt system fungerar.

Det är en fruktansvärt tragisk fars: Frida orkar inte leva i ett samhälle där hon inte får vara den hon är, hon lyckas ta sig ur den påtvingade rollen men mår fortfarande dåligt, hon börjar knarka, smugglar narkotika, hamnar i fängelse och när cirkeln är slut och personalen ler för att "Frida är så lätt att ha att göra med" betraktar hon sig som en levande död. Lika tragikomiskt blixtrande klart har vi kunnat följa alla turerna kring vår skivrarverkstad, fångarnas yttrandefrihet och myndigheternas ansvarslösa skitsnack. Men nu är boken i alla fall ute och jag hoppas att alla som läser den förstår Fridas och hennes kamraters kamp och inser hur viktigt det är att vi inte sviker dem. □

Kvinnors brott och s

Av Ruth Bohman

Kvinnors brott och deras missbruk har varit annorlunda än männens. I den passiva roll som tilldelats dem har de stupat på den hårda kontrollen av sexualiteten, där allt ansvar för överträdelser lagts på dem.

Männen kunde locka och lova och sedan välja mellan att ta ansvar för följderna eller låta bli. En flicka, som inlåtit sig på könsumgänge var däremot en fallen kvinna och kunde inte bli ärbär och återupprättad genom något hon själv gjorde utan endast om en man förbar-made sig över henne och hon lyckades "bli gift". Ett sådant synsätt måste ge männen som grupp stor makt över kvinnorna, även bortsett från det förhållandet att kvinnorna i hela sitt liv var omyndiga.

Tidningar och tidskrifter från slutet av 1800-talet belyser dessa förhållanden och ger

straff: Barnen!

glimtar ur kvinnornas historia. Här några korta exempel.

Enbart under tio år, 1760—1770, halshöggs 125 kvinnor i Sverige för barnamord. Fäderna till dessa barn hade valt att hålla sig undan. Ingen frågade efter deras ansvar eller ens under vilka omständigheter kvinnan blivit havande. Många hade säkert våldtagits. En piga var skyddslös om husbonden ville utnyttja henne sexuellt. Någon möjlighet att försörja barnet fanns inte. Pigan jagades bort utstött ur ge-

menskapen, att tigga var den enda utvägen att överleva.

År 1778 lade konung Gustav III fram ett förslag inför ständerna att straffet för barnamord skulle mildras. Barnamörderskorna skulle få behålla livet. Prästerståndet kunde inte för sitt samvetes skull tillstyrka detta, så förslaget föll. Men de gick med på att även

kvinnan skulle få laglig rätt att förneka sitt barn. Hon fick rätt att föda det och lämna bort barnet utan att uppge sitt namn.

Det var kvinnor inom borgerskapet och adeln som kunde använda denna utväg. De kunde försvinna för en tid, så att syndafallet kunde döljas, inga anteckningar i kyrkboken skvallrade sedan om det förbjudna moderskapet. En fattig piga däremot kunde inte lämna sitt husbondfolk. Hon var städslad, det var straffbart att lämna platsen i olaga tid. Vart kunde hon ta vägen? Hon gick i tungt arbete och bar tyst sin förtvivlan tills dagen kom då hon "födde i lönn" och kanske blev upptäckt, därefter pågad och pinad i en barbarisk rättegång och avrättad. Dödsdomarna fortsatte att falla. Fram till 1810 hade ytterligare omkring 200 kvinnor halshuggits för barnamord.

Från 1794 omtalas ett fall av benådning. En 22-årig piga födde barn då hon ensam valade kor vid stranden av en sjö och grävde ner det i ett kärr i närheten. Hon dömdes till "att halshuggas och å bålet brännas". En professor Camenius begärde då "underdånigst av Kunglig Majestät" att denna piga, som inte varit känd för

"Division halt". En grupp gatflickor som förs till stadshäk-tet.

Litografi av Hjalmar Mörner, 1830. Ur "Den svenska histo-rien".

lastbart leverne, men genom vanvårdad uppfostran var så okunnig att hon nekats konfirmation, skulle "av gunst och nåd bli från dödsstraffet befriad". Hon benådades till 24 par spö och tio års tukthus.

Så småningom blev det vanligare med benådning. Efter 1830 blev det regel. Liksom den okunniga pigan år 1794 benådades barnamörderskorna till spö och tukthus. Situationen för de ogifta mödrarna förbättrades inte på annat sätt. All upplysning om preventiva åtgärder och fosterfördrivning betraktades som gudsförnekelse och häxeri. Abort var också barnamord. Två notiser från Socialdemokraten år 1890 belyser detta.

Rubriken till den första i april lyder: "Lindrigaste straff för barnamord". Det gällde pigan A.P. från Böketorp. "På grund av sin öppna beaktelse och visad ånger dömdes hon till 4 år och 6 månaders straffarbete."

Den andra finns i numret från 7 maj samma år.

"För barnamord har sömmerskan A.J. från Nya vägen i Kopparberg vid extra ting . . . på grund av eget erkännande att hon sökt dölja sitt havandeskap och intagit fosfor för att bli av med fostret samt sedermera kastat det icke fullgångna fostret i ån, dömts till 2 års straffarbete."

I sin förtvivlan hade alltså denna kvinna utsatt sig själv för livsfara genom fosforförgiftning, som ofta ledde till ett plågsamt och utdraget självmord. Hon hade kommit igenom med livet i behåll, men fick plikta hårt för detta.

Ännu på 1890-talet dömdes och fördömdes alltså kvinnor utan att mannens ansvar och roll i de "oäkta" barnens tillkomst på något sätt togs med i bilden. Mannen betraktades i sådana sammanhang som offer för sina begär som var omöjliga att kontrollera.

Typiska är åsikter som framfördes i riksdagsdebatt år 1890. En godsägare och brukspatron Hugo Tamm, känd för sin välgörenhet, han hade bl a upprättat "hem för fallna kvinnor", hade motionerat om åtgärder "till motverkande av osedligheten". En åtgärd som föreslogs var att förbjuda kvinnor att servera på caféer och restauranger. Överklasskvinnorna anklagades också, de borde inte på festliga tillställningar klä sig så att de utmanade männens lidelser. Så att den unge mannen "drevs till" att "när han går från den festliga tillställningen söka ställen, där han kan släcka sin lusta, innan han går hem."

Prostitutionen hade ökat kraftigt i samband med inflyttningen till städerna. Att myndigheterna på 1850-talet införde läkarbesiktning av prostituerade för att skydda kunderna mot könssjukdomar hade inte heller haft avsett resultat.

Det behövdes en kvinnorörelse och ett nytt kvinnomedvetande för att motverka detta manschauvinistiska sätt att betrakta sexualiteten, som också prostitutionen var ett uttryck för. På 1890-talet hade liberalismen, den begynnande arbetarrörelsen och kvinnorörelsen startat proteströrelsen som vi kan säga ännu pågår. Ett exempel är denna historia från Socialdemokraten år 1890:

En piga hos en fyrmästare hade haft djärvheten att anmäla sonen till sin arbetsgivare för att han brutit sig in i hennes rum och våldtagit henne. Rättegången slutade med att kvinnan dömdes till två års straffarbete medan våldtäktsmannen gick fri! Socialdemokraten kritiserar domen och anklagar domaren för partiskhet. Han var god vän med fyrmästaren. Hur var ett sådant domslut möjligt?

Jo, när kvinnan vittnade om våldtäkten under ed, frågade

domaren henne om hon haft samlag med någon före våldtäkten. Kvinnan svarade nej. Fyrmästarens dräng hördes sedan och "erkände" att han legat med henne. Nu blev kvinnan den anklagade! Hon hade ljugit och dömdes för mened.

Tidningen ordnade överklagning av domen. Högre rätt fastställde kvinnans dom, men våldtäktsmannen dömdes till 30 dagars fängelse på vatten och bröd. Högsta domstolen ändrade i sin tur domen. Kvinnan fick 15 dagars fängelse på vatten och bröd medan mannens dom stod fast. I en särskild rättegång dömdes Socialdemokratens ansvarige utgivare till 400 kr böter för "kväljande av dom".

Bakom denna proteströrelse, dessa förändringar i tänkesättet, fanns förändringarna i produktionen. Kvinnorna i städerna i den nya fabriksindustrin bildade basen för ett nytt sätt att leva. De ogifta mödrarna kunde inte ställas utanför samhället på samma sätt som förr. Trots sina otroligt svåra förhållanden bar de ansvaret för barnen och försörjde dem.

I en undersökning från år 1898 utfrågades 3 202 arbeterskor i Stockholm, som representerade 48 olika yrken, om sina ekonomiska förhållanden. Man konstaterar: "Största delen av Stockholms fabriksarbeterskor äro i tjugo-, trettio- och fyrtioårsaldern. De flesta äro naturligtvis ogifta, dock hava ett icke ringa antal av dessa ogifta arbeterskor, även de som äro yngre än tjugio år, barn att försörja. Få äro emellertid de ogifta mödrar som hava mer än ett barn, då däremot gifta eller f d gifta arbeterskors förtjänst icke sällan måste räcka åt dem själva och två, tre, ja ofta ännu flera barn."

Flertalet av de kvinnor som ingick i undersökningen för-

tjänade mindre än 365 kr om året. Detta betydde "kännbara försakelser, inte sällan tvång att både svälta och frysa. En stor del, kanske flertalet av arbeterskorna i denna löneklass, torde dock i sin kamp för tillvaron åtnjuta något stöd av föräldrar, syskon eller vuxna barn, av den enskilda välgörenheten eller den offentliga fattigvården."

Frågan om den stora gruppen ensamstående mödrar bland arbeterskorna och deras försörjningsmöjligheter nämns knappast i arbetartidningarna dessa år. Det var framför allt kvinnorörelsen som tog upp krav på erkännande av faderskap, underhåll till barnen och barnkrubbor för de ogifta mödrarnas barn.

År 1905 beslutade riksdagen att oäkta barn skulle få rätt att arva modern och hennes släkt och som en konsekvens av detta samlades en rad kvinnoföreningar kring en resolution där de krävde, att lagen om rätt för moder att vara anonym skulle upphävas, men att också faderns namn skulle uppges, att barnet skulle ha arvsrätt och att fadern skulle vara skyldig att tillsammans med modern bära ansvar för dess vård och fostran. Året därpå kom en motion i frågan i riksdagen, men när det gällde faderskapet för oäkta barn dröjde det många år innan dessa krav genomförts.

Mera intresse i arbetartidningarna finner man för prostitutionsfrågan. Man ansåg, att för arbetarkvinnorna gällde det ett val mellan organisation eller prostitution. Kvinnorna kunde inte leva hederligt på de låga lönerna, de måste organisera sig och kämpa fackligt för högre löner. Överklassens män anklagades för att utnyttja underklassens kvinnor.

I Socialdemokraten förekommer denna notis år 1888. En prostituerad hade dömts

till 3 månaders straffarbete för förgelseväckande betende.

"Hon var för 13 år sedan en tjänsteflicka med fördelaktigt utseende, bekant med en kandidat. Överklassen rekryterade de prostituerade från underklassen. De prostituerade är beryktade för sin råhet och sitt brutala sätt, men egendomligt att detta ej försvinner ty de leva mest bland de bildade. I de flesta fall är det överklassens unga och gamla män, som underhålla dem och hava dem till husdjur likt myrorna bladlösen."

Alkoholmissbruket, som var så vanligt bland männen, fann kvinnliga offer först och främst i den beklagansvärda grupp som registrerats och stämplats som prostituerade. De sökte tröst i brännvinet och gick snabbt mot undergången.

När det gällde prostitutionen, detta speciellt kvinnliga brott, bekämpade kvinnorörelsens borgerliga och proletära gren gemensamt lagstiftningen, särskilt reglementeringen.

År 1878 hade ytterst stränga föreskrifter om kontroll av prostituerade kvinnor antagits. De skulle registreras och tvingas till läkarbesiktning två gånger i veckan för att hindras från att sprida könssjukdomar. De registrerade kvinnorna fick inte visa sig på vissa gator, inte vistas ute efter klockslag, som bestämdes av polisen, inte byta bostad eller flytta till annan ort utan polisens tillstånd. Polisen kunde också tämligen godtyckligt bestämma vem som registrerades. En kvinna som var utan arbete och familj och upptäcktes ute vid olämplig tidpunkt kunde snabbt finna sig höra till de stämplade. Det fanns en fruktad sjunde paragraf i reglementet. "Enligt denna skall en inskriven, som underlåter att ställa sig till efterrättelse dessa föreskrifter eller 'de fö-

reskrifter, som i övrigt kunna henne av polismyndigheterna meddelas' och oaktat erhållen varning ej låter sig rättas, dömas efter lösdrivarlagen och kan i sådant avseende ådömas allmänt arbete intill 3 år." Föreselser mot lösdrivarlagen dömdes inte vid allmän domstol utan av poliskammaren i staden eller motsvarande forum på landet. Helt godtyckligt, med stöd av föreskrifter som de själva utfärdat kunde alltså poliser jaga och döma dessa kvinnor till böter och tvångsarbete. Det hände att kvinnor som lyckats skaffa sig ett förvärvsarbete hämtades på arbetsplatsen till den föreskrivna läkarbesiktningen och därmed förlorade arbetet och sin möjlighet att övergå till annan sysselsättning.

Reglementeringen upphävdes antligen år 1918. Kvinno- rörelsen hade ordnat opinionsmöten och kampanjer, där de första kvinnliga läkarna, Karolina Widerström, Julia Kinberg och Ada Nilsson, gjort stora insatser. Genom sitt arbete kunde de mer än andra kvinnor se de skadeverkningar som reglementeringen åstadkom. Men de prostituerade stod även i fortsättningen under lösdrivarlagens särbestämmelser och därför fortsatte protesterna bland annat från Frisinnade Kvinnors Riksförbund, som just doktor Ada Nilsson tog initiativet till, och som senare blev SKV. Lösdrivarlagen avskaffades först år 1964. ■

För layout och bildval på sidorna 18—21 och 50—59 svarar **Ann Andrén-Karlström**.

”Vi måste lära oss känna igen kvinnoföraktet överallt”

Av Lotta Schüllerqvist

Hur känns det att som vårdarbetare ställas inför det kvinnoförakt som många missbrukare och utslagna människor bär på? Hur kan man angripa det? Orkar man ta itu med det — eller är det enklast att blunda?

Jag diskuterade de här frågorna med Anna, Kerstin, Anne, Bengt och Anders som jobbar på rättspsykiatriska kliniken i Uppsala. Deras arbetssituation som vårdare har både drag som är typiska och drag som skiljer sig från andra vårdarbetares.

För det första är rättspsyket ingen egentlig behandlingsinstitution — man sysslar inte med vård, utan med utredningar av de intagnas psykiska tillstånd. Hit skickas människor som häktats för brott, för att genomgå det som förr kallades sinnesundersökning. Under en kort period, omkring sex veckor, ska ett team av läkare, psykolog, assistent och vårdare utreda om den häktade kan dömas till fängelse eller är i behov av mentalvård.

Patienterna som kommer till rättspsyket har alltså begått något brott innan. Det innebär att största delen av dem är män — kvinnor begår ju färre brott och hamnar mera sällan i kriminalvårdsapparaten. Bland patienterna finns både missbrukare och människor med helt andra problem.

Kliniken är sluten och välbevakad, men inne på avdelningarna är det öppet — ingen inlåsning på enskilda rum, både intagna och personal är ”civilklädda”. Arbetsmetoderna på rättspsyket i Uppsala skiljer sig delvis från dem på landets övriga kliniker. Man arbetar efter en modifierad miljöterapeutisk modell.

Personalens uppgifter är huvudsakligen att under utredningstiden försöka få så bra och personlig kontakt som möjligt med patienterna, för att få en uppfattning om vem hon/han är. Personalen ska också försöka fungera som ”sociala modeller”, visa hurdana de är som människor och arbetskamrater.

Detta innebär ganska höga krav på personligt engagemang och intresse och förmåga att samarbeta. Samtidigt är kraven oprecisa — liksom inom många andra vårdområden — eftersom det inte finns någon uttalad ideologi. I princip är det ju inte vård man sysslar med utan utredning/förvaring.

— Jag tror det är vanligt i det här jobbet att man satsar

Tjejer har ofta lättare än killar att ge varandra stöd, ge och ta emot ömhet. Kramar är ett bra sätt att få kontakt — men många missbrukare har svårt att skilja på vänskaplig ömhet och sex. Tjejererna spelar

ett stort personligt engagemang för att skyla över bristerna. I princip kan man lika gärna gå omkring som en plit och bara vakta och skramla med nycklarna, men det vill man ju inte, säger Anne.

Vid sidan om själva utredningsarbetet med samtal och psykologiska test används en stor del av tiden på kliniken för vad som kan kallas social fostran. Man försöker påverka patienterna till att ta hand om sig själva, hjälpa till med praktiskt vardagsjobb och bete sig hyfsat mot andra. Som fostrare försöker personalen vara sig själva — yrkesrollen är alltså ganska diffus.

— Men ofta är vi nog praktigare och vettigare personer i jobbet än privat. Det gäller särskilt könsrolls beteenden, eftersom många av patienterna har en väldig massa fördomar och ett kvinnoförakt som ingen kan undgå att reagera emot, säger Bengt.

Kvinnoföraktet visar sig i många olika sammanhang. Dels i både manliga och kvinn-

ofta ut sin sexualitet, för att få kontakt. Därför är det viktigt att de som jobbar i vården medvetet försöker stärka tjejernas självförtroende och ge dem en positiv kvinno-syn. Foto: Marie Nilsson

liga patienters beteende: nya tjejer försöker ofta ta sig in i gruppen genom att spela ut sin sexualitet. Dels i killarnas sätt att bete sig och prata om de kvinnor/tjejer som kommer och besöker dem på kliniken.

— Ibland blir man alldeles stel av ilska över hur en del av tjejerna "presenterar" sig. Deras självförakt verkar totalt, de betraktar sig som "pigor" och "fläsk", som är killarnas ord för dem, säger Kerstin.

Den kvinnliga personalen är inte utsatt för samma öppna nedvärdering, eftersom de inte lämnar något utrymme för det. Tvärtom försöker de visa för både manliga och kvinnliga patienter att tjejer kan vara självständiga och kamratliga.

— Ofta ställer vi nog patienternas värderingar på huvudet genom att inte ställa upp på deras beteende. En del betraktar oss inte som riktiga tjejer, och andra ser oss som positiva kontraster till missbrukartjejerna som de bara föraktar. Ingendera är bra egent-

ligen, för det de borde lära sig är att respektera *alla* tjejer, säger Anna.

Den manliga personalens roll i denna "uppfostran" är minst lika viktig. Det finns mängder av små dagliga händelser som kräver att de visar var de står.

— Det är ganska svårt, för om man inte slår dövörat till för en massa snack om "fläsk" så blir man lätt moraliserande istället. Eller också försöker man vara ironisk, men det går sällan fram, säger Bengt.

Ofta får den kvinnliga personalen säga ifrån först, och hoppas på stöd från sina manliga kolleger.

— Det har hänt att jag fräst ifrån åt någon som försökt klappa mig på stjärten och killarna i personalen har bara stått och flinat, säger Kerstin.

— Det är ju bekvämt. Och det visar att vi också har en nedvärderande syn på tjejer, eftersom vi inte fattar hur sårande såna "oskyldiga" skämt kan kännas. Man är osäker och lite feg, och inte tillräckligt medveten. Vi har ju pratat en hel del om det här, men inte tillräckligt, för det finns många, särskilt bland oss killar, som bara tycker det är tja-tigt, säger Bengt.

Han återkommer flera gånger till detta: att det vore viktigt att ta upp könsrollsfrågorna grundligt och medvetet, och sätta in dem i ett större sammanhang. I personalgruppen pratar man ofta om det, och också i enskilda samtal med patienterna. Men i team-samtalen där utredarna pratar med patienten kommer frågan upp väldigt sällan, trots att vårdarna ibland föreslår det.

Även om patienternas kvinnoförakt är väl synligt och ofta väcker reaktioner, så spelar personalens mera dolda kvinno-syn också en viktig roll på flera andra sätt.

— Vi försöker visa våra

känslor och stödja både varann och patienterna med fysisk kontakt, kramar och sånt. Förut tyckte jag ibland att tjejerna spelade på sin kvinnlighet för att få kontakt med patienterna, men nu har jag insett att jag gör på samma sätt själv mot kvinnliga patienter, säger Bengt.

— Det kan vara ett riskabelt spel, eftersom många av tjejerna, och killarna också, bland patienterna är svältfödda på kramkontakt. Många ser all vänskaplig kontakt som sexuella inviter, och om en tjej svarar med flirtspel, så är det lätt att gå på det — det smickrar ju ens fåfänga. Och *det* är farligt, för då riskerar man att låsa tjejerna i behaganderollen, säger Anders.

— Den läskiga baksidan av detta är att det finns vissa tjejer som inte alls inbjuder till kontakt, och de blir ofta väldigt isolerade. En tjej som ser härjad, misshandlad och för-tidsgammal ut väcker bara avsmak, medan en härjad kille kan verka intressant och spännande. *Det* säger väl en del om hur djupt våra fördomar sitter, säger Kerstin.

— Många av killarna kan med sin spännande framtoning hitta tjejer som ställer upp på dom. Det händer att välutbildade yrkeskvinnor i vårdsvängen satsar hela sin tillvaro på att försöka "rädda" en mer eller mindre utslagen kille, ofta med ödesdigra följder. Men däremot är det nog sällsynt att en kille satsar sitt liv på att rädda en nedgången och förstörd tjej, säger Anders.

— Hur många gånger har jag inte önskat att jag vore en jättemorsa som kunde adoptera alla killarna? Man är ju uppfostrad till att vårda, säger Anne.

Varken Bengt eller Anders säger sig känna igen Annes önskan i förhållande till de kvinnliga patienterna.

Kvinnoförtryck — en osynlig del av vården

av Bam Björling

Kvinnoförtrycket, som ofta tar sig extrema former bland missbrukare, har inte tagits upp tillräckligt medvetet vare sig av vårdpersonal eller forskare, menar Bam Björling som undersökt arbetet vid alternativa behandlingshem för narkomaner.

Hela vårdsektorn är patriarkaliskt uppbyggd: män i toppen, som tar ansvar för de stora besluten, och kvinnor i botten, som gör det tunga arbetet.

Inom den alternativa narkomanvården har man inte lyckats bryta detta mönster. Föreståndare vid behandlingsenheterna är oftast män. Det spelar egentligen inte så stor roll vem som är föreståndare, menar man ofta. Men det gör det. Dels för att föreståndaren har ett stort formellt ansvar. Och dels för att gästerna gör en tydlig skillnad mellan föreståndaren och övrig personal. Föreståndaren är den viktigaste personen, har mest auktoritet, anser de.

Under 70-talet har det gjorts en rad utvärderingar av arbetet inom den alternativa narkomanvården, men könsrollernas betydelse i behandlingsarbetet har inte belysts särskilt ingående. Ofta har den frågan inte alls tagits upp i undersökningar och uppföljningar. Men några undantag finns — och det är knappast en tillfällighet att det enbart är kvinnliga forskare som intres-

serat sig för könsrollsmönstrens betydelse (t ex M Fant, B Björling, A Thelander).

Men på de olika behandlingsenheterna diskuteras gästernas könsrollsmönster flitigt i dag. Däremot har varken behandlare eller forskare hittills tagit upp frågan om könsrollsmönstren hos personalen.

Både bland manliga och kvinnliga missbrukare är kvinnoföraktet en självklarhet — kvinnor ses som fullständigt värdelösa. Ofta försöker personalen angripa dessa attityder hos gästerna och tar medvetet upp könsrollerna till diskussion.

Samtidigt uppträder personalen många gånger på ett sätt som strider mot deras teoretiska ställningstaganden. De bär ju själva på samhällets traditionella kvinnosyn, och det kommer fram i det vardagliga behandlingsarbetet. De lever inte som de lär. Det medför att gästerna får dubbla budskap och därför har de svårt att ta personalens krav på allvar.

På Hassela har man medvetet försökt ta itu med detta problem. En viktig del av behand-

lingen där är att försöka bryta ner de traditionella fördomsfulla könsrollsmönstren hos ungdomarna som är kollektivets gäster. Men samtidigt som man jobbar intensivt med detta, medger man inför ungdomarna att personalgruppen själv inte fungerar jämlikt i praktiken.

De intervjuer jag gjorde på Hassela 1978 visar att medan männen dominerar i det ideologiska arbetet och som kollektivets företrädare utåt, så är det kvinnlig personal som har ansvaret för "kvinno-tysslor" i köket och med tvätt och klädvård. Men genom att man för en öppen diskussion även om personalens könsroller, och medger att de inte är jämlika, så undviker man att ge ungdomarna dubbla budskap.

Leder detta till några förändringar? För att ta reda på det intervjuade jag två grupper av flickor på Hassela: dels de som bodde i behandlingskollektivet, och dels de som gick sitt första år på Forsa folkhögskola och bodde i mindre kollektiv med både pojkar och flickor från Hassela.

Det visade sig bl a att de flickor som hade vuxengruppens stöd på Hassela kände sig betydligt mindre förtryckta än de som bodde på folkhögskolan. När ungdomarna flyttade in i egna kollektiv halkade de lätt tillbaka i de gamla könsrollmönstren. Men efter en tid

började flickorna, med stöd av den medvetenhet de fått på Hassela, att kämpa emot förtryckstendenserna. De kunde inte acceptera att försas tillbaka i sina gamla tjejroller. Det var framförallt flickorna som förde den kampen, och de hade en tydlig offensiv inställning: "Vi ska lyckas!"

På några behandlingsenheter har jag följt verksamheten regelbundet under ett par års tid, och därför haft möjlighet att undersöka könsrollsmönstren med olika metoder. När jag intervjuat kvinnlig personal, har de alltid till en början sagt att de arbetar på samma villkor som männen. Men det har snart visat sig vara önsketänkande. Skrapar man lite på ytan, så väljer exemplet på ojämlikhet fram. Både personal och gäster av båda könen bär på en nedvärderande syn på kvinnor. Men det är ofta omedvetet och syns inte vid första anblicken.

Jag ska ge ett exempel från ett mindre behandlingshem, som har gruppsamtal som ett viktigt arbetsinstrument. Jag följde samtalsgrupperna under sammanlagt ett år som deltagande observatör och gjorde också intervjuer. Under dessa samtal hände bl a följande:

- kvinnorna i personalgruppen hade ofta en understödjande roll gentemot den manliga personalen. De förde ofta samtalen vidare i den riktning som männen angett.

- de manliga gästerna vände sig nästan enbart till den manliga personalen. Även om det var kvinnlig personal som ställde frågor så riktade de manliga gästerna sina svar till den manliga personalen.

- även de kvinnliga gästerna vände sig oftast till den manliga personalen när de sade någonting. De sade också ofta saker som inte riktade sig till någon bestämd person.

I intervjuer med gäster och personal frågade jag varför gruppsamtalen gick till på det här viset. Själva såg de inte mönstret. Både manliga och kvinnliga gäster ville förklara det med att män ofta är bättre att prata med om viktiga saker — "han som är karl fattar vad det handlar om".

Personalen menade att det i första hand berodde på att männen ofta var bättre terapeutiskt skolade eller hade större vana. Jag har också stött på manlig personal som menar att gästernas större tilltro till män är ett användbart terapeutiskt instrument — "det finns ju ett behov av auktoriteter, och sådana brukar vara män".

Frågan om hur män och kvinnor i personalgruppen fungerar i sina könsroller är avgörande för hur de ska lyckas i sitt arbete. Därför är det viktigt att diskussionen om personalens könsroller blir lika öppen som diskussionen om gästernas roller.

Eller måste det fortsätta att vara så här:

att männen oftare hamnar i ideologiska diskussioner?

att kvinnorna oftare "plockar undan" och fixar och ser till att alla tar ansvar för sina uppgifter?

att männen oftare representerar utåt?

att gästerna har större respekt för manlig personal än för kvinnlig?

Egentligen är det mycket intressant att männen har blivit auktoriteter även i behandlingssammanhang. Vård och "djupa" emotionella samtal hör ju traditionellt till kvinnans områden. Är det så att när en aktivitet blir definierad som yrkesområde — då kommer männen med "nödvändighet" att bli de styrande? ■

Det måste finnas ett kvinnokampsperspektiv i vården!

Av Maj Fant

Maj Fant har tio års erfarenhet av olika former av missbruksvård. Hon sammanfattar här sina personliga intryck och erfarenheter genom åren.

Med utgångspunkt från det hon sett av kvinnovård, formulerar hon krav på hur vård av missbrukande kvinnor borde se ut.

Ibland är det lättare att beskriva hur något *inte* ska vara... Därför börjar jag med intryck från svensk och amerikansk missbruksvård.

Avskräckande exempel som förklarar varför färre kvinnor söker vård, och ännu färre stannar kvar på dessa institutioner. Det finns positiva exempel också, men de kan bli ännu bättre.

Skildringarna är personligt färgade — av mina förväntningar, fördomar och värderingar. Samt av den utsatta situation jag tidvis varit i när jag vistats på institutioner för missbrukare. Jag har valt att vid längre vistelser leva så likt missbrukarna som möjligt. "På samma villkor" har det inte varit:

Jag har alltid kunnat avbryta viselsen, jag har inte varit där för att få vård, jag har haft utbildning för att ge vård, jag har haft andra förutsättningar både i samhället och i den slutna värld som en institution är. En karikatyr, ofta, av samhället utanför — en minivärld där allt syns så mycket tydligare. Förtryck tex. Toppstyrning. Mansdominans. Könsroller.

I början av 70-talet när jag gick på socialhögskolan i Lund, praktiserade jag ett halvår på en socialbyrå i Malmö. Min handledare var en "gammal nykterhetsvårdare" som lärde mig allt om tvångsomhändertaganden och sk frivilligvård enligt gamla §58 i

NvL (nykterhetsvårdslagen). Radikala socialarbetare ansåg honom arkereaktionär — idag hade hans handfasta sätt att hantera "gubbarna" värdesatts på ett annat sätt.

Behandlingsklimatet har ändrats de här 10 åren — då var honnörsordet "klientdemokrati". Moralism, restriktioner och tvång var fullt — idag är det vad många vill satsa på inom missbruksvården.

Som nybliven socionom och socialassistent fortsatte jag sedan med att i mesta möjliga utsträckning skjutsa mina "gubbar" till de anstalter de hamnade på — genom min och nykterhetsnämndens försorg. Det jag då såg av tvångsanstalter för manliga alkoholister stärkte mig i min övertygelse — så här fick inte vård vara:

Gubblukten äcklade mig: snus, piss och fotsvett. Miljön var deprimerande: sovsalar, ibland åtskilda av draperier som inte gick ända upp i taket ens. Ljudet av hosta och harklingar, av spottloskor, av fräs i snoriga snusnäsdukar. På korridorernas välbonade golv hasade filtofflorna fram i den eviga anstaltslunken: gråbleka män i säckiga kläder. Några satt håglöst stirrande framför sig, rökte, fimpade med darriga händer. I matsalen med slaktunnan inom räckhåll slevade man i sig soppa från blecktallrikar, på bord utan duk. Kaffet var "het, brun dryck" som man sörplade i sig långsamt och eftertänksamt, efter att ha rört om i muggen länge, länge.

Det här var slutstationen där A-laget "torkade upp" och önskades välkommen tillbaka när man skrevs ut. Det var definitivt ingen miljö för kvinnor — eller för män! Jag minns en ljuspunkt bland de här anstalterna: Karolinergården i Ånn. Där fanns arbetstillfällen både inne och utomhus och en anda av medmänsklighet och medansvar i vården. Här mötte jag ff g "miljöterapi". Missbrukarna hade sökt sig till hemmet frivilligt och det krävdes att de aktivt deltog, både i samtalsterapin och det dagliga praktiska arbetet. Jag tyckte det var hoppfullt och människovärdigt. Mer och mer kom jag att tro på miljöterapeutiska metoder där man tog vara på människors inneboende resurser. Tro på samtalsterapi för att avlägsna hindren för den egna förmågan. På gemensamt praktiskt arbete, på demokrati och medansvar. På att människor kan utvecklas och "växa".

Det miljöterapeutiska förhållningssättet till människor har jag behållit och använt i olika typer av socialt arbete.

1975 började jag arbeta med

socialstyrelsens institutionsutredning. Jag gjorde studiebesök på ungdomsvårdsskolor, barnhem, nykterhetsvårdsanstalter etc. På Trollängen — ett behandlingshem för läkemedelsmissbrukare — blev jag ännu mer entusiastisk över miljöterapi. Här fanns en konstruktiv dialog personal — gäster, en öppenhet, ärlighet och rakhet och en varm atmosfär.

I september samma år började jag arbeta med eftervård för utskrivna "fd missbrukare" från flera "terapeutiska samhällen" som Trollängen, Vallmotorp, Ekbacken mfl. Jag valde att lära känna missbrukarna genom att bo och leva med dem på de olika behandlingshemmen. På det sättet, trodde jag, skulle en bra eftervård kunna konstrueras tillsammans med missbrukarna själva. Det visade sig att villkoren var ganska olika på behandlingshemmen, även om de alla ansågs vara miljöterapeutiska och hade samma regler: Inga droger, inget våld, ställa upp på schemat, daglig terapi i grupp och delat praktiskt arbete.

Ekbacken hade mest "kvinnlig" prägel, och var från början en anstalt för kvinnliga alkoholmissbrukare. Senare tog man emot män, men aldrig så att de kom i majoritet. Vårdtiden var några månader, medelåldern bland de inskrivna 30—35 år. De flesta hade familj och/eller arbete att återvända till. På Ekbacken var pyntat, välstädad och ganska hemlikt. I köket härskade humor och en matroad, kvinnlig kökspersonal. Det fanns en kvinnlig arbetsterapeut. Maten var vällagad och prydligt upplagd. I arbetsterapin syddes klänningar och broderades kuddar. Männen hölls med läder och smide — i enstaka fall kunde en man fälla upp sina byxor på maskin. Den kvinnliga, pensionerade psy-

kiatern som anlätades, försökte i det längsta hålla stånd mot de miljöterapeutiska idéerna. Hon skrev långa journaler (som mest avslöjade hennes egna fördomar som journaler ofta gör!) och var snabb att skriva ut lugnande medel — "så att kvinnorna skulle klara gruppsamtalen"! På matbordet låg pillerdosor — piller för morgon—middag—kväll. (Efter något år var det helt slut med medicineringen, journalerna förstördes, läkaren slutade — allt på kollektivets önskan.)

En stilla spader

På kvällarna gick karlarna kvällspromenad eller badade bastu. Eller drog en stilla spader med några av kvinnorna. Annars satt man framför TV:n, fikade, rökte, snackade — ofta om kröken. (Jag minns att jag ofta var "törstig" när jag åkte därifrån.) Kvinnorna satt ofta och handarbetade och pratade.

I "gaskammaren" på andra våningen var luften tjock av cigarrettrök och kaffet stod på dygnet runt. "Alkisar vaknar tidigt" sa de morronpigga till mig när jag passerade på väg till toa kl. 5 första morgonen.

När jag skulle delta i en stor debatt om kvinnomissbruk började jag intervjua kvinnorna på Ekbacken. Det blev långa nattliga samtal och livsöden av det mesta skiftande slag men med några gemensamma nämnare: Dålig självkänsla. Vara inget värd. Vara i underläge jämt. Vara beroende av någon (oftast missbrukande karl). Vara misslyckad. Inte kunna sköta hemmet. Inte klarat av barnen. Dåligt samvete, skuldkänslor. Depressioner. Tabletter, öl, vin. Inte vilja visa sig ute. Hålla masken, hålla sig för sig själv. Hålla barnen utanför. Hålla svärmor utanför. Hålla ut...

Tills allt brast en dag. Missbruket gick inte att skylla,

skammen inte att dölja. Nu var de här på hemmet. Det kändes bra. Man blev förstådd. Man var inte sämre än andra. Man blev tagen på allvar, blev lyssnad på, blev sedd. Och såg själv. Hörde. Lade pussel av gemensamma erfarenheter. Såg livsmönster — av förtryck, självförtryck. Fick hopp. Kraft att resa sig. "Aldrig mer..."

Målet för kvinnorna på Ekbacken var att få en egen identitet, ett egenvärde, en självrespekt. Det pratade vi mycket om — också om hur det är en ständig kamp. Mot gamla vanor och beteenden. Hur mycket lättare det är att bli apatisk och hjälplös — gråta — än att våga visa ilska. Depression är ilska vänd inåt...

Så kom jag till "knarkarkollektiven" dvs de behandlingshem där majoriteten var missbrukare av narkotika. Och medelåldern yngre, ca 25 år.

Här var dynamiken en annan: mera utagerande, mera känsloutbrott, högre röstvolym, större svängningar. Dagarna var fyllda av praktiskt arbete. Vi jobbade ihop i köks-, städ-, tvätt- eller utegrupp — men utan någon "översyn" i köket tex. Vi var mest som ett gäng glada amatörer och det var aldrig särskilt viktigt hur resultatet blev. Maten var till för att mätta, snabbt slafsade man i sig den. Städningen gjorde inte skäl för namnet: ibland blev man illamående av skiten, alla fulla askkoppar, kringkastade palator, tummade gamla tidningar och papper, odiskade kaffekoppar, kantstötta glas. Nej, det viktiga var Terapin: storgrupp, smågrupp, krismöten — ångest, rädsla, sorg, panik, glädje, kärlek. Och stormötena med Besluten. "Social planering" stod också på schemat men negligerades mer eller mindre — till min stora förtret, eftersom jag hade eftervården som min uppgift...

Männen härskade

Här dominerade männen. Terapeuterna var visserligen både män och kvinnor, men även om kvinnorna var exceptionellt "starka" och ibland engagerade i kvinnorörelsen, så härskade männen (möjligen med undantag av Rätansgården som hade en medveten kvinna som föreståndare!). Killarna var i klar majoritet bland de inskrivna — högst 1/4 var tjejer. Inte underligt att "fysisk träning" ett par gånger i veckan mest ägnades åt fotboll, ibland basketboll. Med hårda tag så tjejerna inte ville vara med i leken. Gick på skogspromenad i stället. Eller gick undan.

Det var på skogspromenader jag först lärde känna tjejerna. Och på kvällarna när personalen åkt hem för dagen och luften gått ur kollektivet. Då alla satt och slappade. Fikade. Rökte. Tittade på TV. Ibland spelade några av killarna bordtennis eller biljard. Ibland hängde några av tjejerna med — eller höll sina killar sällskap. Ofta gick tjejer ut i köket och stekte var sin maffig biff åt sig själv och sin kille, bredde mackor, tog upp på rummet. Spisade — både mackor och musik. Var två. Var ihop...

Eftersom tjejerna var i minoritet på de här behandlingshemmen så var de i allmänhet snabbt i par med någon. Sen gällde det att bevaka sin kille...

Och killen sin tjej... Kom en ny tjej till kollektivet så spanades hon snabbt in. "Har hon häftigare rumpa än jag? Snyggare bröst?" kollade tjejerna. Bland killarna steg temperaturen. Snart hade någon av dem "fått ihop det" med den nya. För de killar som blev över återstod en axelryckning. Ibland förakt: "Den tjackhoran var väl ändå inget att ha".

Rivaliteten i ryggmärgen

För tjejerna i knarksvängen — ofta med erfarenhet av prostitution och sexuellt utnyttjande — fanns knappast någon kvinnogemenskap. De hade rivaliteten i ryggmärgen. En och en kunde de prata öppet. Om sin ensamhet och om sin utsatthet. Det slog mej att skillnaden inte alltid var så stor: madrass ute i knarksvängen, snabbt indragen i ett sexuellt förhållande på kollektivet. Men parförhållanden ifrågasattes knappast — varken av personal eller inskrivna.

De allra flesta jag mötte under den här tiden hade oerhört svårt att hitta en egen identitet när de lämnat behandlingshemmet. Det blev en "marginalkonflikt" när de befann sig på väg ut från en grupp (kollektivet) in i en annan (samhället, Svensson-tillvaron) och inte hörde till någon av dem. Först hade de haft en identitet som "alkis" eller "knarkare", sen en tillhörighet i kollektivet. "Nu kommer man ut och är ingen", som någon sa, fylld av ångest.

I de fall där parförhållandet på kollektivet lett till graviditet och Paret skulle bli Familj, kom ytterligare ett identitetsbyte: att bli föräldrar. Det blir naturligtvis extra svårt. I synnerhet som de här unga paren hade väldiga krav på sig själva som föräldrar. Här fanns alla bittra barndomsupplevelser i botten: Som jag haft det ska aldrig min unge ha det! Aldrig få stryk. Aldrig bli lämnad ensam och ligga och skrika. Aldrig vara blöt, hungrig eller ha ont i magen. Alltid vara i centrum, fint omskött och ALLTID ÄLSKAD.

Sådana krav på sig själv som förälder kan knäcka vem som helst. Ihop med en massa andra problem blir de oöverstigliga. Ångslan för barnet som

plötsligt får feber. Eller inte vill äta, sova ordentligt. Oro för ekonomin, jobbet, grannarna, barnavårdsnämnden. När barnet skriker. SKRIKER...

Jodå, det hände att utskrivna par klarade av det här. Men inte alla. För en del nyblivna pappor som kände sig utanför mor—barn-gemenskapen, blev det extra påfrestande. Hon var inte bara hans tjej, hans kamrat, hans morsa — hon var ofta den första han vågat LITA PÅ... Därför kände han sig sviken och lämnad ensam. Ibland slutade det med att han återvände till "polarerna" — och drogerna. Kvar fanns hon — ensam, isolerad, rädd, besviken, tyngd av ansvar.

Parförhållandena var inte bra i kollektivet heller. Man kunde gömma undan problem, inte ta upp dem i terapi, "prata ut på rummet" i stället. Fortsätta samma gamla spel som man haft med andra partners, skydda varandra i samtalsgrupperna... När relationen krisade — en ville göra slut — hände det ofta att den andra drog iväg från kollektivet, ibland flydde båda. Kanske tillbaka till flumvärlden och drogerna — färdiga att fördöma den kamratkrets de just lämnat.

Jag började fundera mer och mer på Hasselas attityd "här lever vi som syskon och syskon knullar inte". På amerikanska behandlingshem hölls män och kvinnor strängt åtskilda på nätterna och det rådde sexförbud. Jag tog upp det till diskussion. Det visade sig vara en het fråga...

— Sexförbud? Här? Är du inte klok? Victoria, va? Vem är du egentligen — nån gammal moralant? Nä, för fan — du är förstas avundsjuk.

Jag tog upp det i en personalgrupp. Sade att personalen själv hade en hel del kvar att bearbeta av egna könsroller.

Att de manliga terapeuterna var så klart dominerande. Det skulle jag aldrig ha sagt. De kvinnliga terapeuterna protesterade med kraft. De manliga satt tysta. När jag påpekade deras attityder och (ibland dåligt dolda) kvinnoförakt blev männen rasande. Kvinnorna hade ju alldeles nyss tagit ställning, men nu teg de. Där fanns inget stöd. Jag orkade inte föra frågan vidare. Jag gick hem och skrev av mig. Tre artiklar som publicerades i Socionomförbundets tidskrift 18—19—20/76.

Det har senare resulterat i många fina diskussioner och en hel del ändrade attityder på en del behandlingshem.

Kadaverdisciplin

1977 åkte jag till USA på stipendier för att studera narkomanvård. Jag gjorde som i Sverige: levde på olika behandlingshem på "så lika villkor som möjligt". Det blev mest så jobbiga upplevelser att jag inte ens orkat skriva ner dem... Det var den hårdaste, och mest mansdominerade miljö jag mött: rena militärläger med kadaverdisciplin och förödmjukande bestraffningar — fast de kallades "learning experiences".

På det första behandlingshemmet (som också var det i särklass värsta!) skulle man elakt kunna summera vården så här: Ingen sömn. Urusel, fetmande kost. Ingen motion. Meningslöst städande dagen lång. Lydnad. Dyrkan av Husguden/Föreståndaren. Därnäst av Personalen (alla män, tuffa f d narkomaner). Hierarki enligt känt mönster — katzen på rätten, rätten på repet.

Tidig väckning, obarmhärtig. Sen fick man inte gå till sängs förrän personalen behagade ge sitt tillstånd. Jag bad att få gå och lägga mig vid midnatt, dödstrött. Det beviljades. Men tjejerna jag delade rum med kom i säng 2.30. Väckning

5.30, hårdhänt sådan, militärisk. På hela dagen fick man inte gå till sovsalarna. Tyst och vänligt skulle man utföra meningslösa sysslor. Inte ett ont ord till något, inte höja rösten, följa alla uridiotiska regler (som att inte fimpa i en askkopp där det redan fanns en fimp!). Annars blev det utskällning, högre och med fler svordomar ju "grövre" ens föreseelse var. Var man för olydig så fick man gå med stor skamskylt — i veckor. Eller fick håret avrakat (kvinnor fick bära nylonstrumpa på huvudet, slapp rakning!). Eller fick gå klädd som den barnunge man var: i blöjbyxor och löjlig bahytt. Tyst fogande sig i sitt öde som Personalen bestämt.

Men två kvällar i veckan var det fritt fram för Stora ilskan. Då var det "terapi": Då skrek man "fuck you, you fucking motherfucker" med allt högre röst och släppte ur sig vreden ur alla kanaler man hade. Så att man snäll och stillatigande kunde njuta av "the Family" resten av veckan...

På det här stället fanns 1/5 kvinnor, mest svarta. Ingen kvinnlig personal alls, bara super-male-chauvinist-pigs. Den tjej som varit där längst — och som jag delade rum med bl a — hade på amerikanskt vis gjort karriär inom behandlingshemmet så att hon nu var "personalens närmaste man". En som hjälpte till att kolla kamraterna så att de höll reglerna. Som var med och straffade dem när så "behövdes". Hon hade ingen kvinnlig förebild alls men hon hade lärt sig de värsta och brutalaste manér som de över henne använde: de "macho-typer" som just genomgått samma program. Som visste allt om hur ilska kunde uttryckas men som var helt oförmögna att ta emot eller visa varma känslor, ömhet, sorg, saknad...

Sheila, min rumskompis,

hade lärt sig att använda sina stämband på högsta volym. Skrika ut de råaste eder. Använda sin ilska till att platta till någon. Ge skuld. Förödmjuka. Undvika allt fysiskt våld men använda allt psykiskt och verbalt...

Sheila skrek och vrålade så att glasrutorna i rummet borde spruckit. Hon svor och stamprade. Hon slog näven i bordet "som en hel karl" — hon var oerhört stolt över vad hon lärt sig. Hon var "rehabiliterad". Snart kunde hon bli Personal själv. Det hon hade lärt sig var att bli Förtryckare. En lätt läxa för en som jämt varit förtryckt...

Missbrukande kvinnor är de som föraktas allra mest. En viktig ingrediens i kvinnovården är att det **MÅSTE BLI ETT SLUT PÅ KVINNOFÖRTRYCKET!** Ett slut på kvinnoföraktet. Fördomar och attityder till missbrukade kvinnor är allra hårdast. Det sexuella förtrycket och utnyttjandet måste upphöra! Porr-bilder, herrtidningar, naken-blaskor borde förbjudas på *alla* vårdinstitutioner. (Helst skulle jag vilja göra rent hus med alla idiotiska själv-förtryckareggande damtidningar också.)

Både i öppenvård och institutionsvård måste det finnas personal av båda könen — som har bearbetat sina värderingar och attityder. Sin inställning till sexualitet, till missbruk, till kvinnor och män. All personal ska ställa likvärdiga krav på både kvinnor och män — inte släppa iväg kvinnorna med drömmar om man—barn—hem medan männen uppmanas utbilda sig och ta jobb. Alla kvinnor ska ges möjlighet till utbildning och eget förvärvsarbete — alla män ska ha lärt sig egen "markservice". Och det ska inte bara vara "hjälp-till-mentaliteten"! All personal

måste vara bra, positiva förebilder — men det är extra viktigt att den kvinnliga personalen ställer upp som motvikt mot alla veckotidningsideal och falska kommersiella lyckobilder.

Alla institutioner ska ha praktiskt gemensamt arbete, utbildning på olika nivåer, medvetandegörande terapi, generellt sexförbud och kvinno- och mansgrupper, minst ett par gånger i veckan. Där ska personal och inskrivna, i enkönade grupper, kunna prata om sina innersta tankar, om sådant som kan vara svårt att prata om med "motsatta könet": sex, mens, barnafödande, graviditet, amning, onani, orgasm, impotens, frigiditet, kropp, själ, längtan, kärlek...

Vi kan, vi vill, vi törs...

Det måste finnas ett kvinno-kampsperspektiv i missbruksvården! Det finns bra traditioner att bygga på i kvinno-rörelsen: *gör det personliga politiskt*. Det handlar om medvetandegörande, om kunskap om egna upplevelser, beteende, funktioner (både kroppsliga och själsliga). Om miljön runtomkring. Om uppväxtvillkor, om allt som formar människor. Om likheter och olikheter. Orättvisor. Klasskillnader. Kort sagt: om människors villkor. Om samhället. Om möjligheter att delta, påverka, förändra. Om att "ensam är svag" men "tillsammans kan vi". Kan vi, vill vi, törs vi...

Det handlar om att lära sig be om hjälp. Om att ge stöd. Om att ersätta rivalitet med solidaritet. Om att ha realistiska förväntningar. Om att sätta målen lagom högt — så att man inte dignar under kraven utan får en chans att känna att man lyckas. Att man duger. Att man behövs. Att man är bra.

Att säga ifrån. Säg "jag vill". Och ännu svårare: "jag vill inte". Att ställa krav, att få själv-tillit.

Allt det här — och mer till — måste finnas i vård av de mesta förtryckta: de missbrukande kvinnorna. Som framgår tänker jag mej inte enkönade institutioner — jag tycker institutioner oftast är så onaturlig miljö ändå. Är de enkönade blir de sämre. Med få undantag: kanske de allra värst utsatta, de mest utnyttjade kvinnorna kan behöva en tids andrum i form av vistelse i ett varmt, bra, kvinnokollektiv. Precis som kvinnorörelsens medvetandehöjande grupper har startat med enbart kvinnor. För att ge trygghet. För att lära kvinnor att höja sina röster. För att ge dem en chans att *inte* hamna i samma sits som alltid.

En annan form av enkönad vård kan jag tänka mej: för gravida missbrukare. De är ofta starkt motiverade för vård men behöver mycket stöd för att ge upp sitt missbruk. De behöver bearbeta ängslan inför den nya rollen, inför smärtan vid förlossningen, inför rädslan att barnet ska ha fått skador av missbruket. De ska ha chans att leva i en generös, icke-moraliserande miljö, där de kan få allt stöd de behöver — både före och efter förlossningen. De ska inte lämnas ensamma med barnet utan ha tillgång till gemenskap och till råd och hjälp i barnvården.

"Missbrukade människor blir missbrukare"...

Att se till att nästa generation skonas från missbruk och från missbrukande föräldrar borde vara en hjärteangelägenhet för kvinno-rörelsen! Kvinnorna måste ta sitt ansvar i missbruksfrågan inse att minskat missbruk kväver minskat bruk! Av alla droger. Av oss alla! □

Nordiska kvinnors fredsappell:

Nu får det vara nog. Vi är förtvivlade över utvecklingen. Mer och mer har det gått upp för oss att kvinnor över hela världen hyser samma tankar och samma fruktan:

Har våra barn en framtid?

Vi vill — tillsammans med kvinnor över hela jorden — vända vår vanmakt till styrka.

Vi undertecknare i Norden vill inte längre stillatigande acceptera maktkampen mellan stormakterna.

Alla aggressionshandlingar måste inställas, nedrustningsförhandlingarna tas på allvar — och leda till handling.

Vi kräver:

Nedrustning för en varaktig världsfred!

Vapenmiljarderna till mat!

Nej till krig!

Initiativet till den här appellen togs i Finland och Danmark samtidigt under januari månad. SKV stöder den och deltar i namninsamlingen.

Idag finns det 10 miljoner kvinnor i Norden. Vi tror att åtminstone två miljoner av dem kommer att skriva på appellen. Världsläget har hårdnat. Det känner vi i Sverige också. Riskerna för en militär konfrontation ökar. Freden håller på att förrådas på människornas bekostnad.

Därför säger vi — Stopp för vansinnet!

Vi vet att våra motståndare är hela mänsklighetens motståndare.

Varje minut föds det 500 barn i världen. Vår största önskan är att alla dessa barn skall få leva i fred. Vår dröm om fred är lika gammal som mänskligheten själv. Men denna dröm konfronteras med en hård verklighet. De summor som används för militära ändamål i världen idag är ofantliga. Världens länder lägger ner 50 procent mera på militärutgifter än på undervisning och två gånger så mycket som på hälsovård. Trots att nära 570 miljoner är svårt undernärda, nära 40 procent av världens befolkning inte har tillgång till ordentlig hälsovård, nära tre miljarder saknar tillgång till rent vatten, omkring 800 miljoner är analfabeter, därav ca 70 procent i Afrika och trots att nära 250 miljoner barn under 14 år inte går i skola.

Kraven som ställs i appellen är alltså i hög grad realistiska. Av vår egen regering måste vi dessutom kräva att den äntligen börjar nedrusta, ett krav som Sverige i många år med rätta ställt på stormakterna. Vi måste kräva ett slut på den stora svenska vapenexporten som under de senaste 10 åren ökat från 310 miljoner till 1,5 miljarder kr idag. Vi måste kräva aktivt arbete av regeringen för en kärnvapenfri zon i Nord- och Mellaneuropa, samt att den arbetar för undertecknandet av SALT 2-avtalet.

I Europa finns det idag över 10 000 kärnladdningar. Det är 10 000 för många. Nu vill dessutom NATO utvidga med nästan 600 nya kryssningsrobotar, och därigenom sätta igång en ny runda i kapprustningen. Vi vill inte bygga framtiden på bränd jord.

Vi måste använda vår styrka mot kriget för att freden skall få en ärlig chans. Det kommer an på oss alla — ingen får helt enkelt längre undandra sej ansvaret i arbetet för freden. Kampen för fred — för visst är det en kamp.

Nordiska kvinnors fredsappell är en viktig del i det arbetet.

S.K.

STEG PÅ VÄG

Svenska Kvinnors Vänsterförbund har beretts tillfälle att yttra sig över Jämställdhetskommitténs betänkande "Steg på väg".

Betänkandet är en bred sammanställning av fakta och statistik som kan göra tjänst som uppslagsbok, när det gäller kvinnornas förhållanden under 1970-talet.

Denna katalog av åtgärder sammanställd av utredare som är riksdagskvinnor från alla partier, borde bli utgångspunkt för en gemensam kvinnofront i riksdagen av det slag som kvinnorna i rösträttsrörelsen i början av 1900-talet trodde på men som hittills icke varit möjligt att åstadkomma.

Vad vi saknar är en grundligare analys av de faktorer som bibehåller könsdiskrimineringen. Det sexuella förtrycket är djupt förankrat i olika förväntningar på könen. Speciella jämlikhetskommittéer inom byråkratin i statliga och kommunala myndigheter som föreslås i olika sammanhang kan knappast ha mer än ytverkan.

Jämställdhetsarbete kan bedrivas på olika sätt. En del anser att jämställdhet innebär ett närmande av mans- och kvinnorollen så att kvinnor får tillgång till alltfler av mansrollens privilegier. Andra anser att det kvinnor står för och de värderingar kvinnor är bärare av — kvinnokulturen — måste få en större plats i samhället.

Ofta kanske de olika synsätten flyter in i varandra, men det torde nog vara nödvändigt att åtminstone för sig själv göra klart vilket mål som är det viktigaste. Därför att de steg man tar kanske inte är på samma väg.

Jämställdhet i dagens svenska debatt blir ofta liktydigt med att kvinnor skall vara jämlika *trots* sina skilda förhållningssätt. Inte att dessa förhållningssätt i sig innebär något som samhället i stort lider en fruktansvärd brist på: vårdande, hänsyn, mänskligt ansvar. Konsekvensen av det blir i sin tur att kvinnor som är en del av eller värnar om kvinnokulturen fortsättningsvis hamnar längst ner på skalan lönemässigt, statusmässigt etc. Medan de kvinnor som lyfts fram som exempel på ökad jämlikhet mer eller mindre tvingas anamma — eller i alla fall låtsas som om de anammade — manssamhällets villkor. På det sättet kan en del av jämställdhetsdebatten innebära en direkt *fara* för kvinnors kultur.

Kvinnokulturen i sig kan innebära visionen av ett helt annat samhälle, styrt av helt andra värderingar.

Eftersom samhällets ekonomi i så hög grad vilar på kvinnors obetalda arbete med barntillsyn och hushåll fordrar alla de åtgärder som föreslås stora ekonomiska satsningar. Ingen ting sägs om hur dessa skall bli möjliga, då det

osynliga obetalda arbetet föres ut från hemmen och blir samhällelighet. I det sammanhanget borde konkreta förslag kunna läggas fram av jämställdhetskommittén åtminstone när det gäller bostadsområden och nybebyggelse. Kollektivhusbyggandet måste få kraftigt stöd nu.

Om man ser till de reella maktförhållandena i samhället — som inte minst framgår av siffrorna i Steg på väg är det män med mäns erfarenheter och mäns värderingar som besitter den ekonomiska, politiska och fackliga makten. Och eftersom den "makt" kanske kvinnor besitter inom privatsfären i sin tur kontrolleras av den ekonomiska makten blir den underordnad. Det betyder i sin tur att där kvinnor måste frigöra sig från ekonomiskt beroende och skaffa sig större inflytande över samhället måste män avstå från makt. Det gör våra utgångspunkter olika. Och eftersom det kvinnor har att erbjuda "istället" av känslor, närhet, vårdande, psykologisk uppfattning m m i sig är lågt värderat innebär att det vi i "utbyte" ger något som mycket få män idag kan uppleva som värdefullt. Detta förstärks ytterligare av att kvinnor erbjuder mer olönat och osynligt arbete i ett samhälle där människans värde mäts i pengar och synlighet.

Styrkan i kvinnokampen är när majoriteten av kvinnor kämpar för ett annat samhälle.

På ett makalöst sätt har man i jämställdhetskommitténs nationella handlingsplan lyckats förbigå det faktum, att det funnits en spridd, oorganiserad kvinnorörelse som arbetat sig fram till medvetenheten att mansrollen inte var något eftersträvänsvärt utan att man tvärtom ville försvara de grundläggande värderingarna i kvinnors sätt att se utan att för den skull acceptera den av mannen tilldelade kvinnorollen.

Det är som om frågan om kvinnors och mäns roller sprungit fram på partikanslier och i riksdagen och nu var stadd i förverkligande via myndigheter och lagförslag.

Kommittén har naturligtvis en vansklig uppgift eftersom den inte kan ta ställning mellan könen utan måste balansera i ett jämvikts- och jämställdhetsläge. Kanske är det i grunden den utgångspunkten som i sin tur leder till att alla förslag till handling blir så allmänna och så till intet förpliktande. Eftersom man inte kan ta ställning t ex mot vissa av manssamhällets grundläggande värderingar.

Men allt detta tillsammans gör också att man inte vet *för vem* den nationella handlingsplan är tänkt — om inte för partier, myndigheter och fackliga organisationer.

I alla fall torde den vara svår att använda för de kvinnor och män som till vardags har att göra med könssamhället.

FORTSATT NEDLÄGGNING AV KVINNOKLINIKER

Den enda nedrustning som sker i Sverige idag äger rum på det sociala området. Det är sannernigen inte den nedrustning kvinnorna eftersträvar. Ett exempel på den nedrustningen är kvinnosjukvården i Stockholms län. Senaste attacken är den beslutade nedläggningen av Sabbatsbergs kvinnoklinik — en nedläggning som skall ske samtidigt som antalet förlossningar ökar. 77 000 kvinnor tillhör Sabbatsbergs upptagningsområde. Inga nya vårdplatser planeras på de redan hårt belastade kvinnoklinikerna som skall överta Sabbatpatienterna.

Idag — innan nedläggningen skett — är väntetiden 6 månader för ett gyn-pol.besök. 3 må-

nader för en vanlig gyn.operation t ex skrapning och över ett år för svårare operationer som livmoderframfall. Kvinnor som skall genomgå fertilitetsoperation, alltså operation som kan bota ofrivillig sterilitet får vänta tills de är i 40-årsåldern. Abortsökande får inte tid förrän sista möjliga abortveckan. Så är läget redan nu — hur skall det bli efter nedläggningen?

En tvärpolitisk grupp har arbetat och fortsätter arbeta mot nedläggningen. Den stöder också personalen på Sabbatsberg som kräver att kvinnokliniken skall få vara kvar. Personal som konfronteras med verkligheten varje dag som den ser ut nu och som inser att det inte går att stänga kliniken utan allvarliga försämringar för kvinnorna i Stockholm. SKV, Grupp 8 och Fredrika Bremerförbundet samarbetar.

INTERNATIONELLA KVINNODAGEN

Firandet av 8 mars i år var starkt präglat av folkomröstningen. Överallt i landet demonstrerade kvinnor för Nej till Kärnkraft, vid sidan av de traditionella kvinnokraven rätt till sin egen kropp, rätt till arbete och daghem m.m.

I STOCKHOLM

fylldes hela Sergels Torg upp av kvinnor och barn, 2 000 personer som i grävadret tågade mot Kungsträdgården.

Parollerna var bl a Nej till Kärnkraft, Internationell kvinnsolidaritet, Rätt till vår egen kropp och Lesbisk kamp är kvinnokamp. Efter tåget var det öppet hus (även för män) på Cirkus och senare på kvällen fest för kvinnor. Sångerskan Buffy Sainte-Marie från USA sjöng och berättade om sitt eget folk, indianerna, och deras verklighet i reservaten. Gruvbölagen bryter uran på reservaten och låter indianbarnen leka vid gruvorna utan att varna för riskerna. På Cirkus fanns också många svenska artister och tjejband från både Sverige och Danmark. I Stockholms 8 mars-kommitté ingick förutom SKV, Grupp 8, Arbetets Kvinnor, IFFI, Kvinnohusgruppen, Kvinnfolk, Kvinnokamp för fred och Lesbisk Front.

På Kvinnodagen invigde också Alla Kvinnors Hus sitt hus på Svartstensgatan med en stor fest.

I SKELLEFTEÅ

handlade banderollerna om arbetsmarknaden för kvinnor i Skellefteå och om kampen på Algots, samt om kärnkraften. Margareta Forsman, SKV, talade och på torget fanns även Anders Ljunggren, CUF och Folkkampanjens representant.

I LJUNGBY

var det bara SKV som uppmärksammade 8 mars. Ingegerd Johansson talade vid ett appellmöte på Lilla Torget. På kvällen var det filmvisning i Folkets Hus.

I ÖREBRO

var det tredje året som internationella kvinnodagen firades. Det blev en kraftfull manifestation för Nej till Kärnkraft. Men också diskussion om kollektivt boende och kvinnors frigörel-

DET HÄNDER I SOMMAR

Intresset för kvinnoläger och kvinnokurser växer, det är många som ringer till Vi mänskors redaktion och SKV:s kansli och frågar. Vi har därför gjort en kort översikt av de olika arrangemang som anordnas för kvinnor i sommar, i Sverige och (i någon mån) Danmark och Norge.

KVINNOR IGÅR IDAG I MORGON

heter en kurs som Åsa folkhögskola i Sköldinge anordnar den 3—9 augusti. Kursen handlar om jämställdhet, sexualitet, kvinnans historia, facket mm. Kurskostnader 470 kr för kost, logi och material.

Barn 6—12 år 225 kr, barn under 6 år 30 kr. Dagsstudiestöd kan sökas. Ring eller skriv till:

Åsa folkhögskola, 640 24 Sköldinge, tel. 0157/500 11.

KVINNOMARSCH

i Vilhelminafjällen. En debatt- och rekreationshelg. Den 29—31 augusti är temat Kvinnor och fred. Den 5—7 september Sex och samlevnad. Avgiften är ca 450 kr. Ta kontakt med Saxnäsgården 0940/700 60 tidigast den 1 maj.

FRUNTIMMERSVECKA I MORA

ordnar Mora folkhögskola den 21—26 juli. Kursen vill belysa kvinnors situation i dagens samhälle, bl a genom föreläsningar och gruppdiskussioner.

Kostnader: Helinackordering mellan 125 och 140 kr/dag + kursavgift 100 kr. Dagstudiestöd kan sökas senast den 15 maj. Kursen har fått ett stort gensvar och är redan fulltecknad. Men du kan chansa på att fråga efter ev. återbud: Mora folkhögskola "Kvinnokurs", Skeriol, 792 00 Mora, eller ringa tel. 0250/110 07.

RFSU

anordnar flera läger i sommar där man bl a diskuterar mansrollen, kvinnorollen, jämställdhet, boende och sexualitet. Syftet med lägren är att kvinnor och män i olika åldrar och med olika bakgrund får lära känna varandra och utbyta erfarenheter. Fem läger är planerade. Två blandläger (kvinnor och män), varav det ena är utan barn, mellan 9—16 augusti på Barnens ö, Vaddö.

Två kvinnoläger, 10—16 augusti, också dessa på Barnens ö.

Ett läger för kvinnor som tidigare deltagit i kvinnoläger, 3—9 augusti, i Skogshyddan på Värmdö.

se. Det var Kvinnofest i A-huset, föredrag och underhållning av den nybildade kvinnogruppen Lösa Fruntimmer. Arrangörer var SKV, Halva himlen, SSU-facket och de kommunistiska partierna.

I MALMÖ

demonstrerade 300 kvinnor för kvinnohus i Malmö, fler kvinnor i politiken och bättre barnomsorg. Demonstrationen mynnade ut i en apell där man uppmanade kvinnorna att rösta på linje 3 i folkomröstningen. Moderaterna passade på att göra en reklamkupp. I tidningarna presenterade man i stora annonser den nya "föreningen" Kvinnor för Kärnkraft. De anordnade också en motdemonstration. Ett tiotal kvinnor låg på knä och skurade Malmös gator, medan deras kamrater förklarade för allmänheten att sådant blir kvinnornas arbete i fortsättningen om nej-sidan vinner i folkom-

röstningen. Det kunde snabbt konstateras att bakom den nya föreningen stod aktiva moderatkvinnor.

I VÄSTERÅS

marscherade 300 kvinnor mot kärnkraft.

I ÖSTERSUND

var det stor fredsdemonstration som avslutades med ett möte på Stora Teatern.

I SUNDSVALL

hölls antikärnkraftdemonstrationer.

På Cirkus i Stockholm festade man till sent på kvällen.

Efter artistuppträdanden blev det dans till rockmusik av tjejbänd.

Foto: Ann Andréén-Karlström

Lägren kostar ca 800 kr i deltagaravgift.
Sista anmälningsdag är 15 maj.
Anmälan görs till: **RFSU, Rådhusesp-
lanaden 15, 902 47 Umeå. Tel. 090/
14 09 80.**

SKV:s sommarläger

Under tre veckor, 15—22/6, 22—29/6, 29—
6/7, arrangerar SKV för första gången
sommarläger. Arrangör är distrikten i Gö-
teborg, Stockholm och Uppsala.

Temat som kommer upp under läger-
veckorna är: Kamp mot den sociala ned-
rustningen, kvinnohistoria, fredsarbete
och Internationell kvinnosolidaritet.

Under en dag skall vi också titta lite
närmare på Dalarnas vackra natur och
knyta an till kvinnors traditioner i land-
skapet.

I DANMARK

pågår det också aktiviteter för kvinnor i
sommar. Kvinnohögskolan i Visby, Ton-
der, har en mängd kurser från juni fram
till september. Här är några exempel på
inriktningen:

8—14 juni en veckas kurs för KVIN-
NOR ÖVER 40.

KÄRLEK OCH ARBETE heter en
tvåveckorskurs den 22 juni—5 juli. Vad
betyder kärlek och arbete i våra liv?

**GALNA KVINNOR — BRYT ER
UT!** 20 juni—2 augusti analyseras sinnes-
sjukdom och "galenskap".

KVINNOR OCH TEKNIK är temat
för en kurs mellan den 3—16 augusti. Bl a
går man igenom en bilmotor och talar om
vårt förhållande till teknik.

**KVINNOFORSKNINGSSEMINA-
RIUM** är det den 24—30 augusti.

Mer upplysningar kan du få från: **Kvin-
dehøjskolen, Visby, 6270 Tønder, tel.
00945/476 34 93.**

Andra aktiviteter i Danmark kan man
få reda på genom att kontakta: **Femøkon-
toret i Kvindehuset, Gothersgade 37,
1123 København, tel. 00945/114 28 04.**

I NORGE

kan man kontakta: Kvinnohuset, Råd-
husg. 2, Oslo, 00947/241 28 64.

ELIN WÄGNERS FÖRFATTARSKAP

fortsätter att intressera kvinnor i och utanför kvinnorörelsen. Två bibliotekarier har sammanställt ett bidrag till en bibliografi i ett specialarbete.

Margret Halvdarson och Susanna Töringe har utarbetat ett specialarbete: Elin Wägner — bidrag till en bibliografi. (Bibliotekshögskolan specialarbete 1979:39). Innehållet kommer från tidskrifter och årsböcker, småskrifter, pamfletter och flygblad, samt bidrag i samlingsverk. Det viktigaste är förteckningen av samtliga Elin Wagners artiklar i Tidevarvet 1923—1936. Därigenom kan man följa en viktig del av hennes samhällspolitiska engagemang; fredsfrågan, försvarsfrågan och kvinnofrågan. Ett bra uppslagsverk för de många som tillägnar sig Elin Wagners olika verk inom kvinnorörelsen idag. Visst saknas en del, bl a romaner och recensioner av dessa men sammanställningen har ändå ett mycket stort värde. Den finns tillgänglig på universitetsbiblioteken och kan även beställas från ett vanligt folkbibliotek.

BARNS VITNESMÅL I KRIGSTID

Så heter en bok byggd på teckningar gjorda av palestinska barn i åldern 5 till 14 år.

Teckningarna har försetts med barnens egna kommentarer och en sparsam åtföljande text av Muna Soudi som levde i Baqaa lägret i Jordanien en tid.

Första utgåvan kom för precis tio år sedan på arabiska, engelska och franska. Det är inte mycket som har förändrats för lägerbarnen under dessa år. Palestinierna och deras barn saknar fortfarande ett hemland. Många har upprepade gånger tvingats uppleva flykten från ett läger till ett annat.

Initiativet till att ge ut boken i Danmark, Sverige och Norge har tagits av Ghassan Kanafanis Kulturfond. Ghassan var författare, konstnär och journalist som mördades av reaktionen.

Boken Barns vittnesmål i krigstid kostar 60 kronor. Den kan beställas hos

Svenska sektionen av Ghassan Kanafani Cultural Foundation

Box 177

431 22 Mölndal

Postgiro: 83 14 33—8

Överskottet från försäljningen av boken går oavkortat till de daghem fonden bedriver i Libanon.

"VI SKA TILLBAKA TILL VÅR JORD"

1948 fördrevs det palestinska folket från sina hem. De blev utan land, jordlösa, hemlösa. I en nyutkommen bok "Vi ska tillbaka till vår jord" (Prisma) tas palestinska kvinnors situation upp. Närmare bestämt palestinska lägerkvinnor i Libanon. Många av dem var med under flykten 1948. Andra är födda i exil. En och samma längtan delar de med männen, längtan att

återvända hem. Hem till Palestina.

Författarna till boken är *Ingela Bendt och Jim Downing* — båda har lång erfarenhet av palestiniernas befrielsekamp. Under deras senaste 5-månaders vistelse i Libanon levde de huvudsakligen i flyktingläger i södra delen av landet.

Det är den palestinska kvinnan som kommer till tals i boken som fångslar från första stund. Tillsammans med Mouna, en 23-årig palestinska ansvarig för kvinnoförbundets lokalavdelning i området kring hamnstaden Sour lär vi känna vardagen i lägren. Sour ligger bara 20 kilometer norr om gränsen till Israel. I området finns 40 000 palestinska flyktingar i tre läger. Samtidigt som läsaren konfronteras med en ytterst hård verklighet, tar man del av detta folks historia som är intimt förknippad med frihetskamp.

Man kan inte undgå att engagera sig och få förståelse för de kvinnor och män som offrar sina liv och dör för den frihet de tror på, få förståelse för kvinnor som föder många barn genom insikten att kampen kostar många liv. Man lär känna personer, orter, händelser.

Huvudintrycket av boken blir djup förståelse och aktning för det arbete och den kamp de palestinska kvinnorna utför.

Det är mycket som fångar läsaren. Texten besöker i änkestaden Damor där 70 procent av de vuxna är änkor vars män dog i slaget om Tal al Zaatar 1976. Över 3 000 palestinier dödades under den sjutton månader långa belägringen. En av kvinnorna i boken förlorade 67 av sina 86 släktingar just där. Fascisternas motto under belägringen av Tal al Zaatar var: "Skjut barnen först så att det inte kan bli soldater av dem." Av samma anledning sköt de bort hämlarna på palestinska barn.

Kvinnokampen har lång väg att gå. Inte förunderligt när hela folket är förtryckt.

Kvinnoförbundets målsättning är att göra den palestinska kvinnan mer medveten om sin situation och att mobilisera henne i befrielsekampen. Huvuddelen av förbundets verksamhet finns i lägren. Kvinnorna söks upp. Man talar om personliga problem, problem med barnen, maken eller grannar. Praktiska frågor tas upp, texter om skyddsrum, vattenledning. Olika projekt förbereds. Daghem, sjukkurser, alfabetiseringsprojekt. Daghemmen är populärast. Största problemet för verksamheten är bristen på kontinuitet. Lägren bombas, mycket förstörs, många försvinner.

Palestinska kvinnoförbundet GUPW bildades 1965 i Jerusalem som en del av PLO och har grenar i alla arabiska länder där det finns palestinier. I Jordanien och Israel arbetar man underjordiskt.

Den palestinska kvinnokampen innebär inte minst att frigöra sig från gamla traditioner som har mycket djupa rötter. Kvinnorna är också de som i huvudsak upprätthåller de sociala relationerna och därigenom håller samman det palestinska exilsmhället.

Under sin vistelse i flyktinglägret Rashidiyeh upplevde författarna bombanfall — 155 mm granater avfyra från Israel 17 kilometer längre söderut raderade bort en del av lägret. Människor flyr åter från det som under en tid varit deras hem. Människor på flykt — det har varit palestiniernas öde sedan 1948.

Boken är utmärkt både för ensamläsning och som studiematerial om kvinnor i andra länder. Den förmedlar fakta, historia, ger insikt om vardagslivet för lägerkvinnorna. Språket är kristallklart och enkelt. Boken är rikt illustrerad med fotografier av framförallt författarna.

INTERNATIONELL SOLIDARITET — ZIMBABWE

SKV har under längre tid på olika sätt sökt stödja framförallt kvinnor som varit flyktingar från Zimbabwe. För närvarande samlar vi pengar till utrustning för ett sykollektiv. Inför valet i Zimbabwe uppstod ett läge som hotade fria och demokratiska val. Den brittiske guvernören tillät att avtalet som slöts vid Londonkonferensen om Zimbabwe på olika sätt kränktes. Patriotiska fronten behövde stöd, inte minst finansiellt. Förbundsstyrelsens arbetsutskott beslöt att anslå 1 000:— ur vår Internationella solidaritetsinsamling till Patriotiska Fronten. Pengarna har oavkortat gått till Patriotiska Fronten för att användas till transporter, mat och till att ta hand om återvändande flyktingar.

KONSUMENTBOJKOTT MOT SYDAFRIKA 13 APRIL—31 MAJ

Förtrycket i apartheidens Sydafrika fortsätter. Det upprätthålls med rasistlagar, passstäng, slavarbete, fängelse och tortyr i ett land med en ständigt växande militärapparat. FN:s rekommendationer om internationella sanktioner mot Sydafrika ger inga resultat eftersom de inte efterlevs. Under de senaste åren har dock det öppna och underjordiska motståndet inom landet ökat kraftigt. Skolungdomarnas och studenternas demonstration i Soweto 1976, då hundratals barn mördades, fick många att inse att Sydafrika angår oss alla. Visserligen har riksdagen tillsatt en Sydafrikautredning som lagt fram förslag om stopp för nyinvesteringar för svenska företag i Sydafrika. Men vi måste driva kraven hårdare och kräva ett totalt tillbakadragande av **alla** svenska investeringar i Sydafrika.

Det är viktigt att visa solidaritet med den förtryckta befolkningen i Sydafrika och i Namibia.

Sveriges handel med Sydafrika har ökat under föregående år. Mellan den 13 april och 31 maj 1980 genomförs en konsumentbojkott under parollen: Köp inte sydafrikanska varor!

Bara en dålig försäljning av varor som kommer från Sydafrika kan få handelns organisationer att sluta sälja sydafrikanska varor.

Motionera i kommuner och konsumföreningar. Vänd er till lokala affärsmän, till importörer, till grossister och uppmana dem sluta med försäljningen av sydafrikanska varor. Vänd er lokalt och centralt till Handelstjänstemannaförbundet och Handelsanställdas förbund — inbjud till samarbete i frågan. En effektiv bojkott är ett bra stöd till Sydafrikas kämpande folk.

SKV:s insamlingar: pg 5 13 23—4

I de senaste blå bladen skrev vi om målsättningen att klara halvmiljonstrecket i Vietnaminsamlingen före 1 maj.

Om vi lyckas vet vi inte riktigt i skrivande stund men det strömmar in många bidrag, både stora och små. Alla lika välkomna — de redovisas i nästa nummer som kommer inför sommaren. Stödet är viktigt för Vietnams återbyggnad!

Internationella solidaritetsfonden

Transport:	3 650:—
Maja Bolling, Sigtuna	100:—
Fyrklövers SKV-avd.	200:—
Spånga SKV-avd.	75:—
Solbritt Kant, Uppsala	100:—
Brita Johansson, Halmstad ...	50:—
Summa	4 175:—

Till Margot Mårds minne

Transport:	4 790:—
Susanne Jacobsson Lena	
Kvarnström, Stockholm	60:—
Irja Strand, Farsta	25:—
Urban Pettersson, Solna	20:—
Skövde SKV-avd.	100:—
Agneta Dreber, Vällingby	25:—
Summa	5 020:—

Vietnaminsamlingen

Transport:	483 117:93
"Till Dagmar Stenholms minne"	
Vivi o Vitus Johansson, Jönköping	50:—
Ninni Rydsgö, Stockholm	25:—
Sonja o Ville Borg, Göteborg	100:—
Elvy o Sven Borg, Göteborg ..	100:—
Anna Järlestav, Göteborg	50:—
Allan Österberg, Hofors	20:—
Ins. gm. Mia Emsheimer,	
Stockholm	315:70
"Till Dagmar Stenholms o Carola Birgerssons minne"	
Vänner i Huskvarna SKV-avd.	230:—
Anna Pettersson, Avesta	10:—
"I tacksamt minne av Stina Skatze"	
Maja Bolling, Sigtuna	100:—
Brita Johansson, Halmstad ...	50:—
Summa	484 168:63

Svenska Kvinnors Vänsterförbund

Box 3120 103 62 Stockholm Tel: 08/11 49 61 Månd—fred 9—14, onsd till 20.00

Postgiro 50 50 95—0 Insamlingskonto: 5 13 23—4

SKV är partipolitiskt obundet och verkar för ett demokratiskt samhälle med en ekonomi som inte bygger på profit utan på människors behov, ett samhälle fritt från alla former av förtryck.

Förbundets målsättning är att verka för jämlikhet mellan kvinnor och män och för kvinnornas deltagande på alla områden av det ekonomiska, sociala och politiska livet, samt att verka för ett socialt och ekonomiskt rättvist samhälle där alla har ett meningsfullt arbete.

- Att verka för ett samhälle där alla barn och ungdomar kan känna trygghet och har lika värde, och där de tillförsäkras fysisk och psykisk hälsa och ges samma utbildningsmöjligheter.
- Att verka för fred, allt framtidsarbets grundval — mot krig och imperialism, krigens främsta orsak. Förbundet vill verka för allmän och total nedrustning.
- Att verka för skydd av vår egen och framtida generationers miljö, för ett resursbevarande samhälle som tar hänsyn till människors verkliga behov och sambanden i naturen.
- Att verka för solidaritet mellan folken, för folkens nationella oberoende, för de förtrycktas befrielsekamp, för en värld fri från varje form av ekonomiskt, politiskt, socialt och kulturellt förtryck, mot fascism och rasism. Att bekämpa all kommersiell exploatering av såväl vuxna som barn.

*

SKV har i korthet följande historia. 1914 bildades Föreningen Frisinnade Kvinnor under parollen: Mot krigspsykos, för demokrati och kvinnors likställighet. År 1931 utvidgades förbundet så att ett samarbete blev möjligt mellan alla kvinnor som önskade en samhällsutveckling i vänsterriktning. Då fick förbundet sitt nuvarande namn.

År 1946 anslöts Svenska Kvinnors Vänsterförbund (Swedish Women's Left Federation) till Kvinnornas Demokratiska Världsförbund, KDV, (Women's International Democratic Federation, WIDF).

KDV har 129 anslutna organisationer i 114 länder med flera hundra miljoner medlemmar. KDV har tillerkänts konsultativ status hos FN:s ekonomiska och sociala råd samt hos UNESCO. Denna status innebär rätt att yttra sig vid sammanträden och att framlägga egna förslag muntligen eller skriftligen.

SKV-avdelningar

Ambjörby
Ellen Eriksson
Box 414
680 52 Ambjörby
Tel 0563/802 32

Båtskärsnäs
Lilly Johansson
Box 203
950 54 Båtskärsnäs

Finspång
Anna-Lisa Göransson
Grytgölsvägen 24
612 00 Finspång

Götland
Anette Vikström
Tetarve, Garda
620 16 Ljugarn

Göteborgsdistriktet:
Evy Andrén
Barytongatan 4
421 38 V:a Frölunda
Tel 031/47 40 02

Huskvarna
Ingrid Nilsson
Munkgatan 5
561 00 Huskvarna
Tel 036/13 74 55

Karlshamn
Sonia Karlsson
Pl 1049
290 72 Asarum
Tel 0454/291 60

Katrineholm
Inger Andersson
Wasavägen 62 A
641 37 Katrineholm

Ljungby
Anna Greta Svensson
Brogård
340 12 Annerstad
Tel 0372/220 69

Luleå
Agnes Wennberg
Krongårdsringen 30
951 00 Luleå
Tel 0920/195 34

Lund
Astrida Svensson
SKV-Lund
Box 1208
221 05 Lund
Tel 046/14 94 04

Malmberget
Siv Lundberg
Grevgatan 13
971 00 Malmberget
Tel 0970/218 26

Motala:
Irene Ernstål
Gustavsviksvägen 117 A
591 00 Motala

Piteå-Munksund
Siri Aldrin
Strandvägen 5
941 00 Piteå
Tel 0911/372 76

Sala
Yvonne Rademacher
Colingatan 3 C
733 00 Sala

Skellefteå
Lena Jonsson
Cirkelstigen 9
931 00 Skellefteå
Tel 0910/550 46

Skövde
Karin Sandelin
Mariestadsvägen 75
541 00 Skövde

Stockholmsdistriktet
Solweig Kempe
Idungatan 35
195 00 Märsta
tel. 0760/129 13

Södertälje:
Sanna Töringe
Holfastvägen 9
151 36 Södertälje

Södra Värmland
Aase Bang
Vargån 812
660 92 Deje
Tel 054/720 30

Uppsala
Lotta Schüllerqvist
Tune Backar 18
753 36 Uppsala

Växjö
Karin Hartvig
Öjabyvägen 93
352 50 Växjö

Ängelholm:
Charlotte Hamilton
Össjö Pl 265
262 00 Ängelholm

Örebro
Lillemor Lundgren
Varbergavägen 106
703 51 Örebro
Tel 019/12 83 21

"Ingen låtsades om att jag drack"

**Intervju:
Karin Thunberg**

När Birgittas arbetskamrater avslöjade att de kände till hennes alkoholism, rasade världen samman för henne.

Avslöjandet var ovanligt brutalt och något stöd från kollegorna fick hon inte.

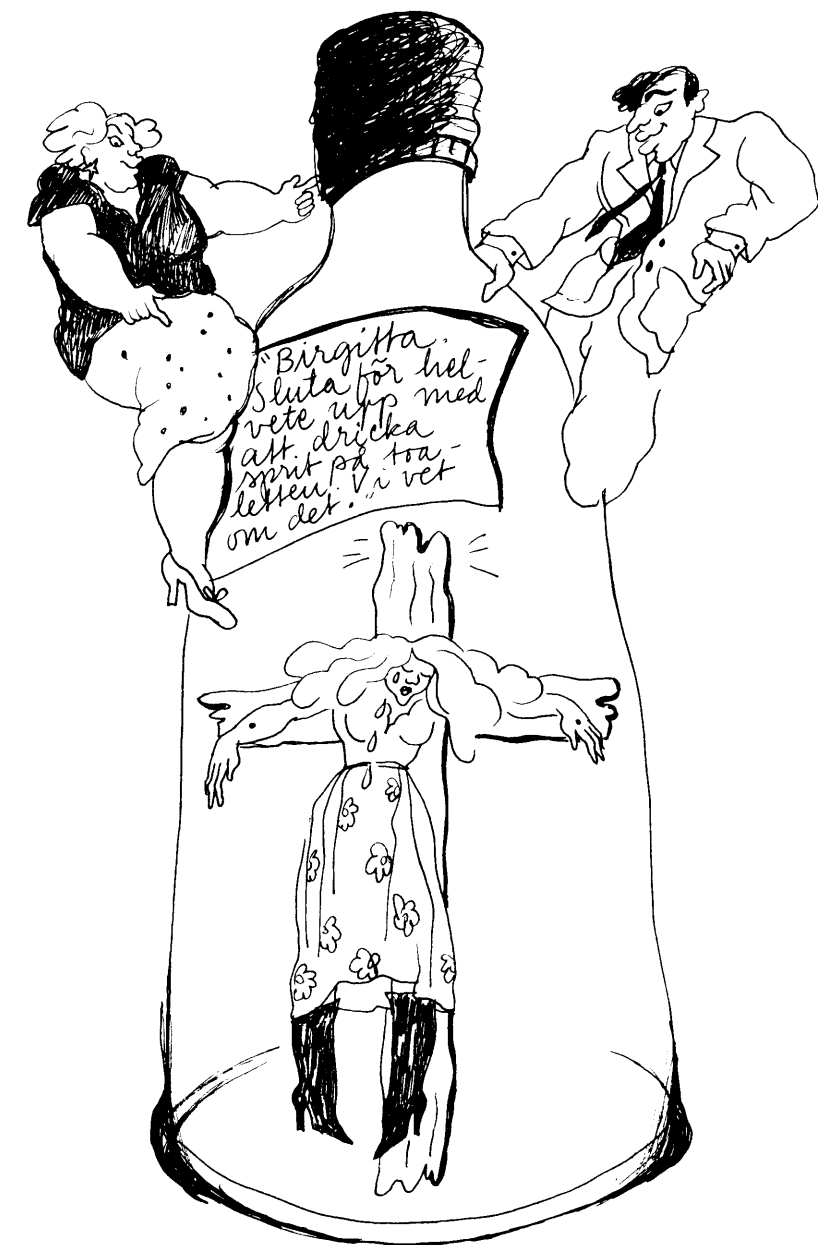
Vi har ett ansvar för våra medmänniskor ute i arbetslivet, säger Birgitta, som nu är spritfri sedan sex år.

Karin Thunberg har intervjuat Birgitta.

"Birgitta.

Sluta för helvete upp med att dricka sprit på toaletten. Vi vet om det".

Lappen låg i handväskan, arbetskamraterna hade omärkligt smugit ner den precis innan hon skulle gå hem. Meddelandet kom som en chock. Ingen på resebyrån hade med ett ord låtit förstå att de misstänkte Birgittas alkoholmissbruk. Det här var deras fega sätt att reagera.

Ill: Barbro Ljungdahl

— Mellan raderna kunde jag läsa föraktet. Hela min tillvaro rasade samman, jag var ju avslöjad. Att gå tillbaka till jobbet kändes omöjligt. Lappen var detsamma som ett avsked. Just därför hade jag bara en utväg — att åka hem och ta mitt liv.

Birgitta misslyckades med sitt självmordsförsök, hon vaknade upp på ett sjukhus och tvingades återvända till det liv hon så medvetet försökt kom-

ma ifrån.

— Jag kände mig lurad och försökte slita ut varenda slang de kopplat i mig. Upptäckten att jag fortfarande levde var panikartad.

Idag, nio år senare, är det nästan ofattbart att den 37-åriga kvinna som sitter mitt emot mig vid ett kafébord i Göteborg har varit kronisk alkoholist. Att hela hennes tillvaro i början av 70-talet enbart rörde sig runt flaskan, hennes enda

och bästa vän. Ingenting i hennes utseende bär spår av missbruket, snarare är hon glitterögad och fräsch som en tonåring.

— Spriten tycks ha konserverat mig i stället för att förstöra mig, konstaterar hon inte helt utan koketteri. Det måste ju finnas undantag som bekräftar regeln. För rent statistiskt borde jag ha varit död vid det här laget.

— Min barndom var trygg och fin. Visserligen var jag adoptivdotter, men jag kände alltid att mamma och pappa älskade mig och ville mitt bästa. Som 18-åring gifte jag mig, fick en dotter — och separerade ganska omgående. Skilsmässan var ingen katastrof, snarast kändes det skönt att bli av med min man eftersom vi inte passade ihop. Samtidigt uppstod förstas kravet att klara min dotter och mig på egen hand. Olycksborna, som kraxade redan vid mitt tonårsbröllop och som nu bara väntade att mina föräldrar skulle få dra lasset, måste överbevisas. Till varje pris.

Birgitta hade ingen yrkesutbildning, däremot var hon duktig i språk. Så hon stegade in på en resebyrå och erbjöd sina tjänster.

— Jag utgav mig för att vara en framåt och tuff tjej och till min egen förvåning fick jag anställning. Att jag var dödsförskräckt längst inne märktes tydligen inte. Sen gällde det att visa att satsningen var rätt, jag slet som ett djur — och började ganska snart avancera.

Birgittas uppgift blev att hitta nya resmål, att skriva kontrakt med nya hotellägare. Hon bodde i kappsäck 150 dagar om året och forslades runt världen i förstaklass-flyg där champagnen stod på bordet innan planet ens hunnit lyfta.

— När jag jobbade utomlands var baren den givna mötesplatsen. Att dricka sprit ingick på ett naturligt sätt i re-

presentationen, och om någon då sagt att jag skulle bli alkoholmissbrukare så hade jag bara skrattat. Överlägset. För såna problem kunde ju inte jag få, jag som tillhörde inne-
gänet och verkligen "levde livet".

Birgitta betonar att alkoholen gjorde henne gott under de där första åren. Hon blev modigare och gladare, höjde sin prestationsförmåga och psykiska uthållighet.

— Bara jag fått en viss mängd alkohol i kroppen kände jag mig lugn. Därför började jag se till att kunderna bjöd ut mig på lunch så att det var legalt att lukta sprit på eftermiddagen. Det var ju mitt JOBB.

Som ett bevis på uppskattning fick Birgitta chansen att öppna ett filialkontor tillsammans med en kvinnlig kollega. I samma veva drogs hon in i ett hektiskt nöjesliv.

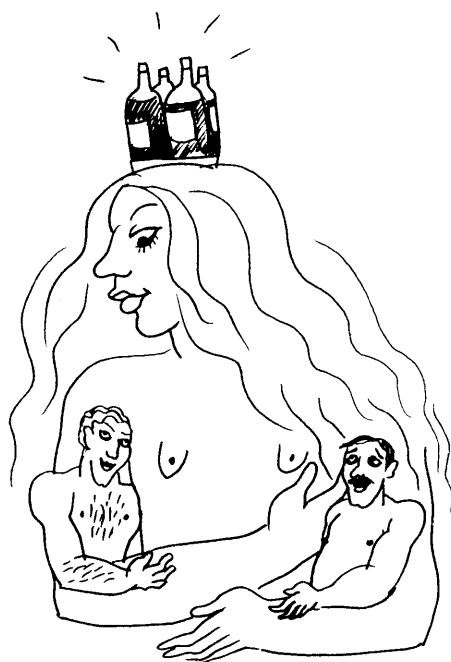
— I början var det bara roligt men snart började jag få dåligt samvete. Inte minst med tanke på min dotter som mer eller mindre fått växa upp hos mina föräldrar. Mitt hem började också förfalla, städning och sånt hann jag aldrig eftersom jag nästan alltid var borta på kvällarna.

För att döva sitt dåliga samvete började Birgitta ta till sprit även hemma. Då kunde hon somna ifrån dotterns tjat och slippa se dammtussarna som hopade sig.

När övergår normalt alkoholbruk till missbruk? Gränsen är osynlig för de flesta.

— I början när jag gjorde bort mig blev det bara pittoreska inslag på festerna. I de gånger där jag umgicks var det tillåtet att svimma, kråkas, slå sönder saker eller ramlar — bara det inte hände för ofta. Min berusning blev också sexuell betingad och jag förförde män på löpande band. Efteråt visste jag knappt hur de sett ut. Genom "erövringarna" fick jag

Ill: Barbro Ljungdahl

bekräftat att jag fortfarande var snygg och attraktiv, att jag dög som kvinna — men längst inne var mitt agerande ett rop på hjälp. Som ingen hörde utan bara utnyttjade.

Snart krävdes alkohol inte enbart för att kunna somna, Birgitta måste ha en halv flaska vin för att fungera på morgonen också.

— Jag vågade inte bli nykter. Utan en "återställare" kunde jag dessutom knappt stå på benen. De morgnar när spriten var slut hemma och jag tvingades passera spritbolaget på väg till jobbet — de var fäsansfulla. Först när jag kommit in på en toalett och fått flaskan till munnen försvann ångesten och hjärtat började slå normalt igen.

Ingen av arbetskamraterna reagerade, ingen ville eller vågade ta upp Birgittas problem som blev allt svårare att dölja.

— Ingen reagerade ens när jag började missköta mitt arbete. Människor ringde och beställde semesterresor och jag kladdade ner någonting på

en lapp. Två minuter efteråt mindes jag inte ens vilket land de velat åka till och mina anteckningar var oläsliga.

— Samtidigt blev jag, precis som alla andra missbrukare, en mästare i att ljuga och komma med undanflykter. På något outgrundligt sätt lyckades jag hålla masken utåt trots mitt inre kaos.

Bubblan sprack när kollegerna, utan ett ords förvarning skrev lappen som resulterade i Birgittas självmordsförsök. Efteråt blev hon, som hon själv uttrycker det, ett "fall för Vårdsverige".

— Jag sjukskrevs och valsa-
de runt till kuratorer, psykiat-
rer och specialassistenter. IN-
TE EN ENDA FRÅGADE OM
JAG HADE PROBLEM MED
ALKOHOLEN. Självt var jag
också oförmögen att se spriten
som grundproblemet, jag kände
mig bara dålig rent psy-
kiskt.

För att få medlidande hitta-
de Birgitta på de mest utstude-
rade historier. En byggde på
att hon hade haft ett barn som

dödat i en långtradarolycka,
en flicka som blivit lemlästad
mitt framför hennes ögon.

— Den historien väckte al-
las sympati, så den använde
jag flera gånger. När obetala-
de räkningar växte till högar
gick jag runt till olika frikyr-
kor och sa att jag hade tappat
min plånbok — och de betala-
de troskyldigt såväl telefon
som hyra. Hela mitt liv blev
ett virrvarr av lögnar och fan-
tasier med ett enda mål: att få
ihop pengar till sprit. För den
sjukskrivne finns ingenting
annat att göra än att dricka.

"Om någon bara vågat av-
sloja mig", den meningen åter-
kommer ofta i Birgittas berät-
telse.

— En gång gick jag till en
socialassistent när jag var som
mest ledsen och berusad.
"Säg något" ropade det inom
mig, men kvinnan blev allde-
les vettskrämd när jag kom in.

Det blev kroppen som först
sa ifrån. Levern tålde inte mer
alkohol och efter en nykter pe-
riod fick Birgitta tillbaka sitt
arbete på deltid.

— Första morgonen var jag
så nervös att svetten rann. När
dörrarna öppnades klockan 9
och människor började ström-
ma in fick jag en regelrätt
nervkollaps. Jag tyckte de var
varulvar som skulle äta upp
mig.

Företagsledningen ordnade
omplacering. Birgitta förlora-
de kundkontakten och sattes i
källaren med rent pappersar-
bete.

— Rutinjobbet knäckte mig
totalt med en ny sjukskrivning
som följd. Det var då jag be-
stämde mig för den sista utvä-
gen: att supa ihjäl mig. Efter-
som jag redan hade haft en in-
flammation i bukspottskörteln
så trodde jag det var lätt
ordnat. Under ett års tid drack
jag varje dag intill medvetlös-
het, jag släppte all social för-
ankring och försvann in i miss-
bruket.

Den totala förnedringen be-

höver inte refereras. Birgitta
ger mig några glimtar; hur hon
stal, somnade på parksoffor,
fick allt tätare minnesförluster
och en gång plötsligt fann sig
själv naken mitt på en gata ut-
an att förstå sammanhanget.
("Jag tror att jag hade blivit
förförd av en taxichaufför,
som sen kastat ut mig ur bilen
med kläderna efter. Men jag
vet inte säkert.") Hallucination-
erna blev allt svårare och en
gång fick polisen komma och
hämta en "mördare" som stod
i tamburen.

Hennes dotter då, hur kun-
de hon klara den här situation-
en?

— Hon var fantastisk. På
något sätt hade vi växlat rol-
ler, hon var mamman och jag
var barnet. Trots att hon bara
var 8–9 år.

Det var dottern som höll
masken utåt. Det var dottern
som torkade Birgittas panna
och försökte hålla paniken i
schack.

— Hon var mitt enda stöd
som aldrig sviktade. Trots att
jag behandlade henne på det
mest vidriga sätt. En gång
slängde jag t ex ut henne mitt i
natten bara för att hon bad om
lite mat. Tack och lov hade vi
hyggliga grannar som ryckte
in när det var som värst annars
hade väl flickstackarn också
gått under.

Trots ihärdiga försök lycka-
des Birgitta inte dricka sig till
döds. Åtminstone började hon
inse att det skulle ta längre tid
än beräknat.

— Därför la jag upp en kall-
hamrad plan. Under två veck-
or gick jag runt till olika läkare
och samlade på mig de star-
kaste tabletter som finns på
marknaden. Sen skickade jag
bort min dotter, satte mig i
sängen med hela medicinarse-
nalen och bestämde mig för att
detta var slutet.

Ångesten tog överhanden.
Tänk om hon skulle misslyck-
as den här gången också?

— För att vara på den rik-

tigt säkra sidan ringde jag upp Sjukvårdsupplysningen och frågade om tablettmängden räckte för att beröva sig livet. "Det borde räcka, men se till att ni tar allihop annars kan ni få bestående hjärnskador", blev deras enda svar.

— Någon livsgnista måste jag ha haft, för jag ringde 90 000 och fick tag i jourhavande kurator. Ibland måste man tro på under för denna kvinna var *den första* på sju år som vågade tala om mitt alkoholmissbruk. "Är det inte så, Birgitta, att du dricker för mycket?" sa hon vänligt. Vi hade ett långt och fint samtal som slutade med att hon fick mitt telefonnummer för vidare befordran till en kvinna inom en nykterhetsorganisation som hon kände till.

— Hela natten låg jag och väntade på samtalet. Jag hade bestämt mig för att bjuda livet på ett dygn till.

Kvinnan ringde tidigt på morgonen. Hon hade själv varit missbrukare och blev den första som Birgitta kunde identifiera sig med.

— Kan du förstå känslan av att inte vara *ensam* längre? Där fanns en kvinna som gjort precis samma gräsliga saker som jag, som förstod exakt hur jag kände mig.

Det fanns en väg tillbaka till livet. Birgitta fick träffa kvinnor som lyckats återvända — och bestämde sig för att själv försöka. Kunde de andra så måste väl hon också kunna.

— Det blev ett fruktansvärt år med flera återfall. Bara detta att ställa undan flaskan, att börja bygga upp ett självförtroende, att söka nytt jobb och försöka vinna respekt från andra människor blev en kamp som ibland kändes övermäktig. Det tog lång tid innan jag ens vågade se grannarna i ögonen, de som fått kliva över mig i trappan och äcklat fräst "fyllekärring".

Under sex år har Birgitta nu

klarat sig utan en droppe sprit. Hela hennes situation och livsfilosofi är förändrad.

— Idag är det viktigt att jag har en inre sinnesro. Eftersom vissa flyktmekanismer finns kvar måste jag hela tiden se till att jag mår psykiskt bra. Alkoholismen ligger ju latent — det enda som skiljer mig från den aktive missbrukaren är första glaset. Men ett återfall nu — det skulle betyda slutet.

— När jag tänker på att vi låter en hel generation ungdommar sakta förstöras utan ingripande blir jag alldeles rasande. Just bland tonåringarna måste vi satsa mycket mer på information och upplysning om alkoholens risker.

— Ute i arbetslivet har vi också ett ansvar för våra medmänniskor. Ofta är det ju just på jobbet som ett missbruk upptäcks. Jag förstår flatheten och rädslan när det gäller att ta tag i problemen, speciellt som missbrukaren själv värjer sig med alla medel för att inte bli avslöjad. Samtidigt kan det inte vara en demokratisk rättighet att få supa ihjäl sig!

— Trots det dystra framtidsperspektivet så vägrar jag ändå ge upp hoppet. Jag är ju själv ett levande exempel på att det går att ta sig ur även den djupaste förnedring. ■

Sätt in
12 kr på
pg
9024—1
och skriv
**MANS-
NUMMER**
på talongen

SPRID
vi människors
MANSNUMMER
till männen i ditt liv

"Jasså, du ägnar dig åt fyller kärningar?"

**Kommentar av
Karin Thunberg**

Det var en man som frågade. Och jag började lite trött rada upp de argument jag kommit fram till:

Det är svårt att tala om alkoholmissbruk rent generellt. Men mest tabubelagd, mest "skamlig" är kvinnors alkoholism. Både för dem själva och för omgivningen.

Det är bland kvinnorna och ungdomarna vi märker den största ökningen av missbrukare. I mitten av 60-talet räknade man med att det gick en kvinnlig alkoholist på 23 manliga. Idag är siffran en kvinna på fem män. Minst.

Eftersom kvinnor inte ska dricka döljer de sin alkoholkonsumtion, de dricker bakom stängda dörrar och får inte vård förrän det ofta är för sent.

Idag utgår såväl forskning som litteratur och vård från den myt att alkoholmissbrukaren — det är en man.

Under två månader har jag gjort ett studiematerial om kvinnomissbruk för TCO/TBV. Intervjuerna har ibland varit så svåra att jag kommit hem storgråtande. Inte för att det var några problem att få kvinnorna att berätta. Utan för vad de hade att berätta.

Aldrig någonsin under mina tolv år som journalist har jag mött så många, och skiftande, reaktioner från omgivningen. Och aldrig har jag skrivit något som känts så viktigt. Kvinnorna lever kvar inom mig. Ska

Bild: Karin Hartvig

Barbros mamma sluta dricka? Hur blir det när Margit kommer tillbaka till jobbet efter sin sjukskrivning? Kommer Tore att orka med sin alkoholiserade fru?

— Kan du se någon parallell mellan kvinnorna? har man frågat mig.

Ja, det finns likheter även om såväl ålder som klasstillhörighet och yttre omständigheter starkt varierat. Som en röd tråd genom alla samtalen löper *ensamheten*. Inte så att kvinnorna levt helt isolerat, de flesta har t o m gått till sina jobb varje dag eftersom de där haft sin enda hållhake på livet. Men de har varit ensamma om *sanningen*, om denna fruktansvärda sanning att de måste dricka alkohol varje dag för att hålla ut.

Hos många har också funnits känslan av besvikelse, på livet i allmänhet, på män — och inte minst på sig själva. Allt som har hänt: motgångar på jobbet, brustna äktenskap eller andra familjekriser har de tagit på sig skulden för. Det var deras fel.

Föraktet från omgivningen är också ett intet mot det förakt som kvinnorna känner inför sig själva. Genom att dricka har de brutit mot såväl tradition som förväntat könsrollsbeteende.

De förtjänar följaktligen inget bättre öde än att bli misshandlade, våldtagna — eller att dö så fort som möjligt.

Syftet med mitt studiematerial är att få igång en diskussion, inte att ge några lösningar. Vilka risker löper du och jag? Vad kan vi göra för den medmänniska som helt tydligt är på väg att supa ner sig? Vilka krav måste vi ställa på facket och på samhället?

Inte minst kvinnorörelsen måste känna sitt ansvar. Många kvinnor jag mött har sagt samma sak: "Ingen har föraktat mig så som andra kvinnor." Är det så? Accepterar vi fortfarande mycket lättare att män blir berusade än att kvinnor följer samma mönster? Jag menar inte i teoretiska diskussioner utan när hon på bussen, på jobbet eller på festen blir full...

Vi har en mångtusenårig alkoholtradition som vi inte bryter i ett slag. Personligen tror jag inte på förbud och restriktioner. Så länge människor inte orkar med en tillvaro utan droger, så länge hittar de flyktmedel.

Samtidigt får vi inte stå med armarna i kors och bara betrakta utvecklingen. Vi har alla ett ansvar, för oss själva och

för våra medmänniskor. *Idag tar vi till det fina ordet integritet som egentligen bara är en ursäkt för att slippa bry sig om.*

Vi har satt upp en gräns mellan VI och DOM. Men gränsen är flytande. För några månader sen funderade jag aldrig på vilken risk jag själv löper. Jag trodde man måste vara speciellt disponerad för att bli missbrukare. Nu vet jag att vem som helst kan hamna i den onda cirkeln.

Ändå har jag inte blivit nykterist, jag vågar t o m erkänna att jag tycker vin är gott. Men jag har blivit mer uppmärksam på min konsumtion, på mina slentrianmässiga dryckesvanor.

Kulturchefen i en norrländsk stad ansåg att jag därmed inte var trovärdig. Eftersom allt bruk av alkohol var missbruk, enligt hans mening.

Trots salvan står jag kvar vid min övertygelse. Om att vi inte löser några problem genom att sätta oss till doms över människor eller genom allmänt hållna moralkakor.

"Men behöver ju inte ha drunknat för att livrädda en människa", som någon sa.

Nej, det viktigaste är att känna solidaritet och gemenskap. □

”Jag förstod inte varför mamma grät över att jag var hora”

Av Raquel Urisman

När man arbetar med ett nummer om missbruk och utslagning, händer det ofta att intervjupersoner backar ur och att ingenting blir riktigt som det var tänkt.

Vi har valt att skildra detta, för det är också en del av verkligheten. Kerstin är ett exempel.

Bild: Stig Danielsson

”...ja, jag känner att jag sviker dig! Det är jag väldigt ledsen för, tro mig! Orsaken är att jag inte klarar av att rota i mitt föregående liv. Jag trodde jag var starkare, men jag får helt enkelt ångest och mar-
drömmar...”

*

Kerstins brev låg och väntade hemma. Vi skulle ha träffats en andra gång för att fortsätta vårt samtal om hennes liv som amfetaminmissbrukare. Hon ville ställa upp, för det var viktigt att andra fick del av hennes erfarenheter. Men hon orkade inte. Hennes nya liv är bara knappt tre år gammalt, som ett klenkt spädbarn

som måste skyddas mot infektioner. Att gå in i minnena av ”pundarlivet”, att återigen gräma sig över ett förlorat liv, det är för smärtsamt. Till och med för en så stark person som Kerstin.

Jag vill ändå berätta om mitt korta möte med Kerstin, utan ambitionen att skildra henne på djupet. För att Kerstin är så stark, så ovanlig, och för att hennes öde inger hopp mot alla odds.

Kerstin växte upp på Söder i Stockholm. Hon var redan andra generationens trasproletariat. Hennes mor hade varit fosterbarn. Nu hade mamman själv tre barn, med två fäder, ingen av dem fanns i hemmet. Men mor hade en ”boyfriend” som ofta var hemma hos dem. Ibland hade han med

sig en väninna (när mor inte var hemma), en varm och frodig kvinna, som luktade parfym, hade tjusiga kläder och var snäll mot Kerstin. Kerstin tyckte hon var underbar. ”Jag ska också bli hora och lukta gott och ha vackra kläder”, bestämde hon sig för redan vid 10 års ålder. Kanske jämförde hon med sin hårt arbetande mamma, kanske fanns det just inga andra kvinnliga förebilder att ta efter.

Så blev det också. Hon slutade skolan när hon var 14 år. Ett par killar i hennes egen ålder lockade henne att prostituera sig och för pengarna hon tjänade levde de loppan alla tre. En av killarna misshandlade henne efter ett gräl, och hon rymde hemifrån med två andra killar. Polisen upptäck-

te dem i en bil någonstans i landet, såg hennes blåmärken, och skickade hem henne. Hela historien rullades upp, mamma grät. "Jag kunde inte förstå att mamma var ledsen för att jag var en hora. Själv kunde jag inte se något fel i det." Kerstin placerades i fosterhem, rymde, och karusellen var i gång. Hon hade glömt en kofta i en knarkarkvart. Hon skulle hämta den, och blev kvar i tre månader. En äldre tjej "sålde" henne till en läkare. På det sättet fick de båda morfin utskrivet. Efter tre månader hamnade hon på Långbro mentalsjukhus, sönderkliad, uttorkad av vätskebrist efter häftiga kräkningar. "Mamma kände inte igen mig, jag var 15 år och såg ut som en gammal gumma."

Hon skickades till ungdomsvårdsskolan Ryagården, sista anhalten före Hinseberg. Det tyckte Kerstin var lite tufft. Overhuvudtaget var hon tuff. Psykiatern på Långbro försökte hon vampa, och hon sa utmanande till honom att "jag tänker gno i hela mitt liv". På Ryagården var Kerstin från det hon var 15 till 21 år, av och till. Hon rymde ständigt och jämt och försörjde sig som Stockholms "storhora". Det fanns ingen som kunde gno ihop så mycket pengar på en natt. Det var hon stolt över. Hon blev mer och mer fast i tjacket, amfetamin.

Hon träffade Uffe, storbedragare och knarkare. Han ordnade så att hon blev legal knarkare ett tag, tills projektet las ned. På Uffes julpermis från Karsudden, ett specialistsjukhus för missbrukare, gifte de sig. De tillbringade flera veckor i en lokal i Sättra. i ett ständigt rus. Samma dag Uffe skulle hem, gifte de sig.

Kerstin var tvungen att gå ut på stan och fnaska ihop pengar till Berras hemresa på bröllopsnatten. På vägen ut till hemmet åkte de fast i en po-

lissparr. Kerstin tillbringade resten av bröllopsnatten i finkan i Katrineholm.

Uffe och Kerstin var gifta i två år, men de satt mest i fängelse på var sitt håll, för checkbedrägerier. Kerstins första "volta" var åtta månader på Långholmen. Polisen hittade 25 000 kronor i hennes behå, hon hade den på.

Sedan har det varit Hinseberg i olika omgångar, in och ut. Sammanlagt har Kerstin suttit av sju års effektiv tid på Hinsan. Båda hennes barn är födda där. Kerstin trodde (som så många knarkartjejer) inte att hon kunde bli med barn. "Det var den lyckligaste perioden i mitt liv, nu ska jag leva för mitt barn, sa jag mig. Jag la av tjacket och gick omkring och log i fängelset. Alla medfångarna stickade babykläder åt mig."

Kerstin var tjackfri i två år. Hon fick ett barn till, också det på Hinsan. Hon gifte sig med Bosse och det följde en tid av riktig tomtebolucky. De bodde i flott hus på Värmdö, Bosse krävde att hon skulle sluta punda, sköta sitt utseende, vara representativ. Han knarkade inte, det fanns gott om pengar. "Det tog ett år innan jag upptäckte vad han sysslade med. Han var storhandlare i knark." Bubblasprack. Bosse åkte in på åtta år. Kerstin blev kvar i huset. Men hon blev trakasserad, "polare" till Bosse som trodde att det fanns knark kvar i huset. Hon orkade inte, varken med att arbeta eller ta hand om barnen. De skickades till hennes syster och sedan till fosterhem, där är de fortfarande. Kerstin gick ned sig igen, det blev ett första självmordsförsök. Och mer knark, nya voltor, nya män, flera självmordsförsök, mer knark..." Jag minns inte så noga. Allt flyter ihop, alla åren vara likadana. 20 år av mitt liv i samma röra."

När Kerstin muckade från

fängelset för tre år sedan, begärde hon själv att få komma till Rättspyskiatriska kliniken i Uppsala. Hon hade varit där en gång förr, och hade en vag känsla av att det var bra där. Hennes känsla visade sig vara riktig. Hon fick stöd där. Av två tjejer, en psykolog och en kurator. Två tjejer som blev hennes vänner, som ställde upp, som trodde på Kerstin som medmänniska. Kerstin började skriva, hon fick en del publicerat. Hon skrev av sig sin ångest i dagboksanteckningar, i noveller, i artiklar. "Det var mitt enda sätt att uttrycka mig på."

Hon fick skyddstillsyn och gick på en folkhögskola för att utbilda sig till journalist, något som hon alltid velat hålla på med.

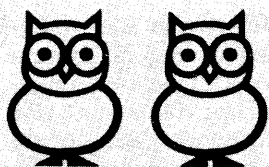
Det här var för knappt tre år sedan. Efter drygt 20 år i knarksvängen är Kerstin idag verksam journalist.

Kampen är inte på långt när över. Ångesten över ett förlorat liv ligger hela tiden på lut. "Att jag har pundat bort mina barn, står jag inte ut att tänka på. Jag har kontakt med dem, de vet bara att mamma har varit sjuk." Rent praktiskt är det också svårt att starta ett nytt liv. Skaffa bostad t ex, eller börja sköta sin ekonomi. Den ekonomiska situationen för en f d straffad är alltid ett helvete.

Men Kerstin lever. Egentligen borde hon vara död, som så många av hennes vänner från förr. Det visar på en enorm styrka. En styrka som kanske kommer att växa. En dag blir Kerstin så stark att hon orkar ställa upp på en intervju och "rota i sitt förflutna".

Vågar fråga sig själv varför hon gick ner sig. Och varför hon lyckades ta sig ur, när så många andra misslyckats. Kanske ser hon då ett mönster och sin egen del i det mönstret.

Den kunskapen är värd att förmedla till andra! ■

LÄSTIPS

Det finns en uppsjö av litteratur om och kring missbruk och utslagning. Redaktionen har gjort ett urval och sammanställt det under olika rubriker, så att du ska kunna hitta det som intresserar dig.

KVINNOBÖCKER

KVINNOMYTER. Om kvinnor i produktion, familj, i psykologiska teorier och terapeutisk praktik, i kvinnoönsningar och frigörelsekamp. **Av Eva Adolfsson m fl, Prisma, Stockholm, 1979.**

ORDEN SOM BEFRIAR. **Av Marie Cardinal, Trevi, Stockholm, 1978.**

WOMEN AND MADNESS. **Av P Chester och Allen Lane, London 1972.**

KVINNOMISSBRUK. **Av Pia Milton, Rabén & Sjögren, Stockholm 1979.**

NU ÄR JAG VANLIG. **Av M Adamson och B Mattsson, Prisma, Stockholm, 1977.**

ÖPPET BREV OM KVINNOR OCH SPRIT. **Av L Borger-Bendegard, Forum, Lund, 1975.**

GIFT. **Av Tove Ditlevsen, Rabén & Sjögren, Stockholm, 1973.**

FLICKOR PÅ GLID. En studie i kvinnoönsningar. **Av G Jonsson, Tiden/Folksam, Borås, 1977.**

KÖNSROLLER OCH DROGER. En rapport från tre symposier. **Av Socialstyrelsens nämnd för hälsoupplýsning, h-rapport 10, 1979.**

VÅRD OCH BEHANDLINGSFORMER

LOB:ad — OCH SEDAN? En beskrivning av hur LOB (lagen om omhändertagande av berusade) fungerar i Helsingborg. **Av Gunnell Eriksson, Lunds Universitet, Socialhögskolan, 1978.**

INRE OCH YTTRE TVÅNG. En principfråga vid vården av missbrukare. **Av Bengt Börjesson, Tiden, Stockholm, 1979.**

IDEOLOGIERNAS ROLL I NARKOMANVÅRDEN. **Av Bo Jerrenius, Uppsala Universitet, 1979.**

MÅL OCH VERKLIGHET I ETT TERAPISAMHÄLLE. Om Hindbyhemmet, behandlingsshem för drogmissbrukare i Malmö. **Av Håkan Jerner, Uppsala Universitet, 1979.**

EVA-GÅRDEN — ETT ALTERNATIV. **Av Kicki Larsson m fl. Lunds Universitet, Socialhögskolan, 1978.**

FÖRSÖKSVERKSAMHETEN INOM SOCIALVÅRDEN OCH DEN FRAMTIDA SOCIALTJÄNSTLAGEN. **Av Ledningsgruppen för försöksverksamhet inom socialvården, Liber, Stockholm, 1979.**

INGEN GRUND FÖR BEHANDLINGSPESIMISM INOM NARKOMANVÅRDEN. **Av Jakob Lindberg och Katarina Nyberg, särtryck ur Socialnytt, 1973:1.**

HANDBOK FÖR ALKOHOLISTER ELLER HUR MAN SPRINGER BORT SIN ALKOHOLISM. **Av Ingvar Lundell, Sober, Stockholm, 1978.**

I STÄLLET FÖR KNARK. Redaktör: **Lena Svanberg, Prisma, Lund, 1974.**

DET TERAPEUTISKA SAMHÄLLET. **Av Maxwell Jones, PAN, Stockholm, 1970.**

ATT VIDAREUTVECKLA DET TERAPEUTISKA SAMHÄLLET. **Av Maxwell Jones, Rabén & Sjögren, Stockholm, 1973.**

KOLLEKTIVET TROLLÄNGEN. **Av Christer Stensmo, akademisk avhandling Uppsala Universitet, 1979.**

ALKOHOLVÅRDEN — EN FRÅGA OM MÄNNISKOSYN. Om den nya alkoholvård som tillämpas bla i Angeredsprojektet. **Av Per-Robert Johansson, Ciba-Geigy.**

TROLLÄNGEN 1 ÅR. **Av A-C Bjerke, Psykologiska institutionen, Stockholms Universitet, 1975.**

FAKTA OM NARKOTIKA OCH NARKOTIKAMISSBRUK. Av **Socialstyrelsens nämnd för hälsoupplýsning**, Liber, Stockholm, 1977.

VARFÖR BLIR MAN KNARKARE? Rapport från Skå om samhällets motsättningar som politiskt förtryck. Av **Pär Nygren**, Prisma, Stockholm, 1979.

ALKOHOLISM, MÄNNISKAN OCH SAMHÄLLET. Av **B. Löfgren**, Aldus, Stockholm, 1970.

NARKOMANI: ORSAKER OCH BEHANDLING. Av **Jan Ramström**, Tiden/Folksam, Borås, 1979.

ARBETARRÖRELSEN, TVÅNGET OCH NARKOTIKAN. Av **Fredrik Rodhe**, Röda Rummet, Stockholm, 1978.

TILLFLYKTER OCH UNDAFLYKTER. Om alkoholvård. Av **Bertil Strandberg**, ALRO, Stockholm, 1979.

FÅNGEN I FÅNGSAMHÄLLET. Av **Ulla Bondesson**, Norstedts, Malmö, 1974.

SOCIALUTREDNINGEN: TVÅ ICKE ÖNSKVÄRDA REMISSVAR. Av **B. Börjesson och P. Holmberg**, AWE/Gebers, Stockholm 1975.

VÄGEN UT UR MISSBRUKSKARRIÄREN. Av **B. Frykholm**, akademisk avhandling, Uppsala Universitet, 1978.

DEMOKRATI-DEMOKRATUR. Om Brunslöv och Hassela, två alternativ inom narkomanvården. Av **K-Å Gidlöf och M Lund**, Socialhögskolan i Lund, 1976.

MÄNNISKOHANTERING PÅ TOTALA VÅRDINSTITUTIONER. Från dehumanisering till normalisering. Av **Karl Grünevald**, Natur & Kultur, Stockholm, 1971.

UNGDOM OCH NARKOTIKA. Av **B. Herulf**, avhandling vårdmedicinska fakulteten, Stockholms Universitet, 1972.

EFFEKTER AV BEHANDLING. Av **E. Kühlhorn**, Sober, Vänersborg, 1974.

226 NARKOMANER. Av **S Lindberg och J Ramström**, Socialstyrelsen, Byrå SN4, Stockholm 1977.

HASSELAKOLLEKTIVET

HASSELAKOLLEKTIVET En rapport om vårdinnehåll och vårdideologi på ett hem för unga narkomaner. Av **Anna Thelander**, Prisma, Malmö, 1979.

Rapportserien. Samtliga utgivna av *Familjevårdsbyrån, Stockholms socialförvaltning*.

Delrapport 1: PLAN FÖR FORSKNINGEN OM HASSELA. Av **Anders Andrén**, 1978.

Delrapport 2: OMEDELBARA EFFEKTER AV HASSELAPEDAGOGIKEN. Av **Anders Andrén**, 1979.

Delrapport 3: ELEVERNA I HANDLINGAR OCH DOKUMENT. Av **Anders Andrén**, 1979.

Delrapport 4: NY SYN PÅ SIG SJÄLV OCH ANDRA. Av **Anders Andrén**, 1978.

Delrapport 6: TVÅNGET TILL KAMP. Av **Anna Thelander**, 1979.

Delrapport 7: MED EGNA ORD. En uppföljande intervjuundersökning. Av **Anders Andrén**, 1979.

Delrapport 8: SAMMANFATTNING OCH UTVÄRDERING. Av **Anders Andrén**, 1979.

DEBATT

FAMILJEN I KLASSAMHÄLLET. Redaktör: **Holter**, Oslo, 1976.

NARKOTIKAFORSKNING. Av **Nordiska Rådet**, Stockholm, 1970.

SAMHÄLLET SOM SJUKDOM. Av **M Schneider**, Rabén & Sjögren, Stockholm 1975.

KONSTEN ATT BEKÄMPA MÄNNISKOR. Om verklighetsförfalskningen i narkotikadebatten. Redaktör: **J Åberg och M Kihlbom**, Liber, Helsingborg, 1977.

ARBETSLÖSHETENS PSYKOLOGISKA FÖLJDVERKNINGAR. Av **Edit Ovesen**, Rabén & Sjögren.

DE GLÖMDA BARNEN. Av **Centralförbundet för alkohol- och narkotikaupplýsning**, Kristianstad, 1974.

Elva år med smärta i ögonen

Novell av Binnie Kristal-Andersson

Hon var 11 år. Vuxen för sin ålder, och typisk på många sätt med sitt långa blonda hår, blåa ögon, täckjacka och jeans. Men om man tittade noga i hennes ögon såg man en vetskap som kommer av smärta. En vanlig stockholms-tjej elva år med smärta i ögonen, förståelse i blicken.

I skolan är hon omtyckt av alla. I området där hon bor, hejar grannarna på henne. I affären där hon handlar åt familjen, frågar de alltid hur hon mår, och ibland stoppar de en tablettask eller chokladkaka i matkassen, utan att säga något. En gåva till en flicka som blev tvungen att bli vuxen för snart. Många förstår det och utan ord påminner de henne om att hon egentligen är ett barn. En tablettask nu och då, en granne som bjuder henne till Skansen. Läraren som sitter med henne vid lunchbordet.

Hon var så klok, så förstående ibland att det skrämde de vuxna omkring henne. När andra barn var ute och lekte, var hon hemma. När andra barn skröt över sina föräldrars yrke, var hon tyst. När andra barn jämförde veckopengar eller grejor som de hade fått av sina föräldrar, sa hon inget. Men om man tittade noga i hennes ögon kunde man se att hon lyssnade till de andra barnen och längtade. Men hon visste att hennes mamma och pappa var sjukskrivna och de hade nästan inga pengar, och alla pengar som de fick, gick åt till sprit.

Sprit det kunde hon mycket om. De olika lukterna. Vin, sprit, innan, efteråt. Mamma som bråkade när hon blev packad. Pappa som blev tyst, kramade om henne medan han föraktfullt tittade på sin fru. De gånger hon stod emellan dem när de skulle till att slåss. De gångerna som hon tröstade pappa när han grät och pratade om ångest.

Hennes lärare bad dem en dag att skriva en uppsats om en känsla. Hon skrev om ångesten — den känslan man får när man dricker för mycket sprit. Eller att känna sig gammal utan att vara det. Eller att känna sig tom i magen fast man har ätit. Att känna att allt omkring en är mörkt, fast solen skiner. Pappa hade pratat mycket om det med henne, så länge hon kunde komma ihåg.

Och mamma, som var mjuk och snäll när hon var nykter, och hur hon ändrade sig när hon var full. Hon pratade om sig själv som en häxa och det var hon. Hon skrek högt åt pappa att han var ingenting, att han inte var man, att hon skulle ut och knulla andra, fast hon inte gjorde det.

Ibland skrek mamma åt henne. Att hon skulle försvinna, inte finnas till, allt var hennes fel. Sedan hon föddes hade allt gått åt helvete. Mamma var tvungen att gifta sig med pappa på grund av henne. Mamma måste stanna hemma när hon var liten och därför fick hon inga jobb och när hon

till slut fick ett jobb, fanns det ingen dagisplats. Det blev besök på socialen. Förnedrande besök och snack med en tjusig tjej som var uppväxt på Lidingö, i Djursholm eller på Östermalm som inte förstod någonting, bara tjatade om snacktork och fosterhem.

Fosterhem. Hon blev rädd varje gång hon hörde sin mamma hota om det. Hon ville inte lämna dem. De behövde henne — och så dåliga var de inte. Innerst inne älskade de henne — speciellt pappa. Det visste hon.

Mamma kunde mjukna ibland, krama om henne, be om förlåtelse, säga till henne att hon bara levde för hennes skull. Och hon visste att det var sant. Mamma hade inget jobb, och hade inte gått i skolan så många år. Hennes röst, hosta, sätt att vara, sätt att gå, visade alla att hon var alakis. Hon var 32 år, och på de foton som fanns kvar — de flesta hade mamma och pappa rivit sönder när de grälade — såg hon att mamma hade varit rätt söt. Mamma ville tro det fortfarande. Det behövde hon göra och både hon och pappa berättade för henne att hon är vacker. De ljög.

Det är mamma inte. Men flickan som blev tvungen att bli vuxen alltför snart har lärt sig ljuga om det gör människa lyckligare — speciellt mamma och pappa.

Pappa. Pappa kunde absolut inte leva utan henne. Det visste hon. Det fanns inga ord emellan dem, men hon visste

Ill: Chie af Geijerstam

det ändå. När han var full, grät han ofta i hennes armar. Han låg i hennes knä och grät. Hon strök hans hår och höll honom så hårt hon kunde, tills han slutade gråta. När han var nykter och hade pengar ville han alltid köpa henne någonting, godis, kläder, eller en leksak. Men hon hade lärt sig att ta undan pengarna och behålla dem till mat.

Hon hatade dem på socialen. De pratade med henne som om hon inte förstod någonting, som om mamma och pappa inte älskade henne, som om de kunde hitta en bättre mamma och pappa, som om hon kunde leva utan dem,

glömma bort mamma och pappa och låtsas inför andra att allt är bra. Ljuvliga barndom. Nej. Aldrig ska hon lämna dem.

De bråkade när de var fulla. Det spelade ingen roll var det var. Mammans röst blir högre och högre. Han blir tyst. Det blir långa tystnader mellan dem. Sedan mammans röst igen. Det slutade för det mesta med att ytterdörren stängdes och pappa gick ut. En timme. Två timmar, flera timmar. Ibland kom han inte hem på hela natten. Men ibland kunde det sluta med slagsmål. Mamma skrek och till slut när pappa höll tyst kunde hon slå ho-

nom.

Men pappa slog alltid tillbaka hårdare. Han var mycket större och starkare än mamma. Och ibland när han slog henne kunde han inte sluta. Hon var där då. Hon hade lärt sig komma emellan dem. Hennes skrik hjälpte ibland, men för det mesta tog hon sin 11-åriga kropp och satte den framför pappa. Mamma stod bakom. Sluta nu. Sluta. Pappa kunde inte fortsätta. Han slog inte henne. Det gjorde han aldrig — eller nästan aldrig. Hon kunde bara komma ihåg att han slagit henne två gånger. Och hur han grät efteråt. Det var hon som tröstade ho-

nom, fast det gjorde ont i hennes kropp. Nej, pappa slog henne nästan aldrig. Han slog bara mamma och det var när mamma provocerade honom. Ett ord som hon fattade, fast hon bara var elva år. Att provocera är att börja bråka.

Hon förstod inte mycket av vad de bråkade om, när det inte gällde pengar eller sprit. Mamma pratade om andra män. Det var olika namn varje dag. Pappa var tyst. Hon visste att mamma ljög. Mamma lämnade nästan aldrig huset och det fanns inga som kom på besök. Men mamma ville visa pappa att hon fortfarande var snygg. Det var hon inte. Hon såg gammal ut, fast hon var 32 år.

Pappa var lång och tunn och fast hans ögon såg trötta ut, var han fortfarande snygg. Pappa pratade aldrig om andra, men ibland ringde telefonen och det var kvinnor som frågade efter honom.

Nej, mamma hade inga andra, men pappa hade det. När de pratade om skilsmässa, blev hon rädd. Fast de drack sprit, fast de bråkade, ville hon inte att de skulle skiljas. Vem skulle hon välja då? Mamma skulle bli så ensam utan henne och pappa, fast hon hade bråkat så mycket med dem. Pappa skulle säkert hitta en annan som kanske inte skulle tycka om henne.

Nej, innerst inne visste hon att hon skulle stanna hos mamma. Hon måste stanna hos henne. Vem skulle ta hand om mamma? Pappa kunde hitta någon annan, men mamma — vem skulle bry sig om henne?

Nej, de skulle inte skiljas. Det hade de lovat. Ibland kunde alla tre krama om varandra — hårt, hårt, så hårt — och skratta. Vi tre. Vi hör ihop. Vi tre, skulle pappa säga. Då blev hon lycklig och såg ut som vilken 11-åring som helst — ett kort ögonblick.

”Det ä
SU

bara en liten

Det är lättare att sluta supa med ett barn i magen"

av Susanne Jungmar

I Göteborgsförorten Angered jobbar ett vårdteam sedan tre år tillbaka med att hjälpa kvinnliga gravida alkoholister att sluta supa.

Det är två kvinnliga mentalskötare och en läkare som genom barnmorskorna eller socialbyrån får kontakt med de gravida kvinnorna. Teamet arbetar sedan med att hjälpa kvinnan att sluta dricka, i första hand under graviditeten.

Ett 40-tal kvinnliga alkoholister har deltagit i försöken, som innebär ett unikt samarbete mellan sjukvård och socialförvaltning.

För två tredjedelar av kvinnorna har det gått bra. Så bra att försöksverksamheten nu ska bli permanent.

Susanne Jungmar har intervjuat läkaren Per-Robert Johansson, som tog initiativet till verksamheten och mentalskötaren Gunilla Josefsson, som jobbat inom vårdteamet.

Per-Robert Johansson är biträdande överläkare på Lillhagens sjukhus och den som tagit initiativet till den uppsökande verksamheten i Angered. I tre år har hans team letat upp gravida kvinnor med alkoholproblem för att i första hand förmå dem att sluta dricka under graviditeten. Försöket är unikt i Sverige och hans vårdsyn är också unik, i alla fall inom alkoholistvården.

Per-Robert Johansson menar att människosynen inom alkoholistvården måste förändras från

en "vi och dem"-syn, en sjukhusrelation där en doktorska behandlar en "sjuk" patient på en institution mellan klockan 8 och 16.

till en "vi"-syn, en vardagslivets relation där en människa arbetar tillsammans med en annan människa för att frigöra

hennes inneboende resurser och som solidariskt ställer upp när hon behövs och där hon behövs, dvs i hemmet.

Till skillnad från många andra alkoholläkare menar Per-Robert att alkoholism inte är en sjukdom, utan en del av ett komplicerat livsmönster som framför allt arbetarklassen och trasproletariatet drabbas hårt av.

Per-Robert vill fördela resurserna ungefär så här: Teamet ska bestå av 1/2 psykolog, 1/2 socialarbetare, 1/2 överläkare och 2 mentalskötare som ska arbeta i Angered och Hjällbo, där det bor många arbetarkvinnor med alkoholproblem. Teamet ska också ge handledning åt socialbyråer på andra håll i Göteborg. Det behövs också utbildning av de socialarbetare och barnmorskor som nu får nya uppgifter att tampas med.

Speciellt är det barnmorskorna på mödravårdscentralerna i Angered som fått en betydligt ökad arbetsbelastning i och med den här uppsökande verksamheten. Det är barnmorskan som först kommer i kontakt med den alkoholiserade blivande mamman.

— De flesta missbrukarna är oerhört rädda för socialbyrån, kanske har tidigare barn blivit omhändertagna, och när de nu är gravida igen vill de undvika socialarbetarna, berättar Monica Blomster, barnmorska i Angered och en av dem som provar på de nya arbetsformerna.

Barnmorskan står nu inför ett dilemma, hon vill inte gå bakom ryggen på sin patient, utan måste försöka få den gravida kvinnan att själv ta kontakt med det nya vårdteamet.

— Det är jättebra med den här uppsökande verksamheten, behovet är så fruktansvärt stort, berättar Monica. Men det är mycket jobbigare nu! Ska jag hålla på så intensivt som jag gör nu med att pra-

bild: Karin Hartvig

ta med alla gravida om deras sociala förhållanden så orkar jag inte längre till! Men det är ju ett övergångsskede nu och så fort teamet kommit igång ordentligt här i Angered så kommer det att avlasta oss barnmorskor lite.

Uppföljningen av verksamheten är också mycket viktig, menar Per-Robert Johansson. Det räcker inte med att hjälpa kvinnorna att sluta dricka under graviditeten, de behöver stöd när barnet är fött också. Där gör länkarna en stor insats, anser han.

För att framför allt ge barnen en chans tycker Per-Robert att teamet ska ges möjlighet att fortsätta kontakten med "sina" familjer, dels genom hembesök, dels via sin egen lägenhet i Angered.

Arbetarklassens barn har mycket svårt att hävda sig språkligt och trasproletariatets barn saknar ofta djupa känslomässiga kontakter. Därför måste de få en chans att utveckla sitt språk och en rik känslomässig kontakt genom att umgås med fler vuxna än mamman och där har teamet en viktig uppgift att fylla.

*

Gunilla Josefsson har i tre år ingått i Angered's vårdteam. Hon väntar själv sitt andra barn.

— Det betyder mycket att jag är uppvuxen i liknande miljö och har samma erfarenheter som tjejerna. Vi talar samma språk, säger Gunilla.

Från början jobbade teamet med kvinnor i hela Göteborg, men nu koncentrerar man arbetet till Angered, en arbetarförort där det bor många kvinnor med alkoholproblem.

Gunilla:

— Proletariatets barn börjar dricka redan som unga, medan alkoholismen hos kvinnorna i socialgrupp ett kom-

mer först senare, när barnen börjat skolan och de känner sig överflödiga. I socialgrupp tre känner sig många av kvinnorna överflödiga redan som barn. Det här samhället är ju konstruerat så att arbetarklassens barn slås ut tidigt.

— Det är värst för de begåvade, det är de som börjar suppa. De har stora resurser men använder dem på ett destruktivt sätt. Inte någon av "våra" tjejer har haft en normal uppväxt, de har alla blivit illa behandlade, misshandlade och våldtagna. Ända sedan de var små. De har inget självförtroende alls, bara ett enormt självförakt och en stor ensamhetsångest. Vi koncentrerar oss på att försöka förbättra tjejernas självförtroende med stöd och uppmuntran, lite beröm. De är så vana vid förakt och misstroende — inte minst från myndigheternas sida — att de behöver varje positiv millimeter de kan få!

Vårdteamet ger ett stöd som kvinnorna aldrig fått tidigare i sitt liv. De ställer upp för sina tjejer dygnet runt. De satsar sin medmänsklighet, lämnar ut sitt privatliv, berättar om sin egen graviditet och sitt samliv för att tjejerna ska förstå att deras egna reaktioner är normala. I gengäld får de tjejernas förtroende och — när det går bra — slutar de dricka under större delen av graviditeten. Vårdteamet gör inte som många institutioner — frågar hur mycket kvinnan dricker. Det berättar hon själv när förtroendet är etablerat.

En del dricker upp till en 75:a starksprit om dan. Det är då stor risk att barnet är svårt skadat när det föds. Har graviditeten fortskridit i 16 veckor förmår man kvinnan att göra abort. När man henne tidigare försöker man få henne att sluta dricka så fort som möjligt.

Gunilla:

— Men det är viktigt att man inte skrämmer den bli-

vande modern med att hon kommer att föda ett missbildat barn. Hon kanske inte orkar med ansvaret och förtränger då antingen att hon super eller att hon är gravid. Jag känner en kvinna som började suppa ännu mer när hon varit hos läkaren. När det var dags att föda sökte hon hjälp för buksmärter i stället!

— Får en tjej ett återfall tycker vi inte att det är en katastrof, till skillnad från den konventionella vården. Där finns ingen tolerans, hon skulle blivit straffad för återfallet. Vi tycker det är bättre att berömma tjejerna när de är nyktra än att fördöma dem när de är fulla. Har man att göra med alkoholister får man räkna med återfall. Då gäller det att ställa upp och se till att drickandet blir så kortvarigt som möjligt.

— Det är lättare för en kvinnlig alkoholist att lägga av supandet om hon har ett barn i magen, särskilt om det är hennes första. Men hon har det också bra mycket svårare än andra under sin graviditet. Hon har dåligt självförtroende och vågar inte glädja sig åt sitt barn. Hon är rädd för att få återfall så att barnet blir skadat. Hon tror att alla hennes reaktioner är onormala och vågar inte berätta om dem av rädsla för att myndigheterna ska ta barnet ifrån henne.

— Ensamheten är värst. När hon slutat dricka måste hon ofta sluta umgås med sin man och sina vänner som fortfarande super. Hon är helt ensam med sin ångest när hon ska föda. Då försöker vi ställa upp så mycket som möjligt, vi är med på förlossningen, kommer med blommor och presenter och försöker ersätta de vänner hon saknar. Småsaker som blommor är oerhört viktigt för tjejer med dåligt självförtroende. Blommor blir yttre tecken på att man är som andra, de vet exakt hur mycket

blommor de andra mammorna har fått på BB. De blir jättegla-
da över våra personliga små
gåvor, det slutliga beviset på
att vi bryr oss om dem, att vi är
vänner i första hand och myn-
dighetspersoner i andra.

Vårdteamet "samarbetar"
med länkarna. Flera av tjejer-

na är med i en länk och trivs
jättebra med den gemenskap
och ömhet som finns bland
kamraterna där.

Gunilla:

— Men det är synd att län-
karna inte har speciella kvin-
noorganisationer. Tjejerna

skulle vilja ha en plats där de
kunde vara med sina kvinno-
problem. Men kanske att det
kommer. Vi har fått en lägen-
het här i Angered, vi har inte
ens några möbler än, men
kanske kan det bli något åt det
hållet så småningom. □

STÖD TILL VI MÄNSKOR

Med det här numret följer ett inbetal-
ningskort till STÖD FÖR VI MÄNSKOR.

Redan i förra numret talade vi om att
vi har ekonomiska svårigheter.

Vi har kommit i otakt med de ökade
kostnaderna eftersom vi i det längsta
försökt hålla ett så lågt prenumerations-
pris som möjligt.

För att komma i kapp måste vi antingen
få betydligt fler prenumeranter,
(där kan du bidra) eller
drastiskt höja prenumerationspriset.

● Men **JUST NU** måste vi få ett **SNABBT STÖD** så att vi får ett
andrum och kan hitta lösningar som håller i längden.

● Tycker du att **Vi människor** behövs — Vill du hjälpa oss att fortsätta —
sätt då in ett bidrag — litet eller stort — på inbetalningskortet.

● Beställ gärna fler så du kan bidra när du får pengar över.

”Vuxna är så dumma — de fattar inte vad vi håller på med”

Av Bam Björling/Stina Johansson

Haschrökandet bland ungdomar i storstäder har ökat kraftigt på senare tid. Narkotikagrossisterna använder dumpade priser på hasch som lockbete.

Med låga priser på hasch för man in ungdomarna i knarkmissbruk.

Ungdomar är attraktiva konsumenter och dragkampen om deras pengar är i full gång. Trendmakarna inom mode och massmedia ”hjälp till” att skapa en knarkmarknad. På biografier, diskotek, i skyltfönster och på skiv- och tidningsomslag möter ungdomar förföriska bilder av droger som en väg till ett skönt liv i frihet. Många aktuella biograf-filmer, t ex Hair, Tjejen som visste för mycket och Quadrofenia, propagerar öppet för hasch. Flera av dessa filmer vänder sig direkt till ungdomar. Musikfester och popgallor utnyttjas av narkotikaförsäljare som håller sig framme när ungdomar samlas. Till och med på alternativa musikfester, som t ex galan för Nej till Kärnkraft, förekommer haschrökande helt öppet.

En oroande tendens det senaste halvåret är att priserna på hasch dumpats kraftigt. (Tendensen är dokumenterad av olika polisdistrikt, personal på fritidsgårdar och fältassistenter.) Det finns flera förklaringar till det.

Dels att priserna kan sänkas när det finns stora mängder hasch på marknaden och när

grossisterna väntar nya sändningar.

Dels att många grossister konkurrerar om marknaden.

Dels att temporärt dumpade priser är en vanlig och effektiv väg att skapa en ny marknad för en vara, i detta fall hasch.

Hur det kommersiella och destruktiva skräpet påverkar ungdomarna, beror på hur de är förankrade i familj, skola och kamratgrupper. Har en ung människa en trygg tillvaro är det mindre risk att hon/han tar till sig destruktiva livsmönster. Med en trygg tillvaro menar vi goda vuxen- och kamratkontakter och *tydliga normer* för vad som är acceptabelt, väsentligt och eftersträvarsvärt i livet. Det måste också finnas möjligheter för ungdomarna att förverkliga sina strävanden efter arbete och personlig utveckling. De behöver också möjlighet att påverka sin miljö och erfarenhet av hur de kan påverka samhällsutvecklingen i stort.

Hur ser då ungdomars relationer till vuxna och kamrater ut?

”Jag hade en ingift moster som jag kunde tala med, men sedan skilde dom sej, och nu

känner jag ingen vuxen som jag kan tala med.” (Eva 15 år)

Aktuella undersökningar på området t ex ”Olämpliga ungdomsmiljöer” (Stockholms socialförvaltning 1979) visar att ungdomar idag ofta ”är mer än nyttigt beroende av sina föräldrar”. Ungdomarna försummar ofta kamratkontakter för att de inte vågar lämna föräldrakontakten. Det betyder att ungdomarna påverkas mer av föräldrarna nu än tidigare, vilket gör det svårare för dem att finna ett alternativ till föräldrarnas livsföring. Den här tendensen kan leda till att ungdomar blir osjälvständiga.

Intervjuerna visar också att ungdomar umgås ålderssegregat, dvs 15-åringar umgås med andra 15-åringar osv.

Men vad händer då med ungdomar som inte har trygga föräldrakontakter, t ex problemfamiljer och familjer med otydliga och motsägelsefulla normer eller låt-gå-mentalitet? Vad har de för möjligheter när de välanpassade ungdomarna absorberas i sina familjer, och alternativa vuxenkontakter sällan existerar? Det betyder att ungdomar

utan trygg familjeförankring hänvisas till varandra i ungdomsgrupper där "välartade" ungdomar saknas.

Tidigare var det vanligt att arbetarklassens barn formades i kamratgruppen, som erbjöd mer jämbördig relation till andra än de många gånger auktoritära föräldrarna. I överklassen däremot var familjen tongivande. Idag finns det tecken som visar att arbetarklassen övertagit överklassens sätt att umgås med sina barn, dvs att hålla kärnfamiljen "helig". Denna utveckling är på gott och ont. En följd är att kamratgruppen ytterligare utarmas. I stället för att erbjuda kontakter som är ett komplement och alternativ till föräldrarnas auktoritet, krymper arbetarbarnens kamratkretsar socialt till smågrupper som dessutom har svårt att bli förstådda och accepterade. En annan väsentlig del av ungdomarnas tillvaro, skolan, får allt mindre betydelse som känslomässigt stöd och för utvecklandet av goda normer.

Vad som händer är alltså att medan stora ungdomsgrupper har en relativt trygg tillvaro, får andra det allt sämre. Skillnader i resurser och möjligheter tycks bli allt större.

Tänk efter hur du reagerar om du ser en berusad tjej jämfört med om du ser en berusad kille. Visst har vi helt andra (högre) krav/förändringar på tjejer än killar.

"Lite lagom berusad kan man vara som tjej, men jag tycker det är värre med en tjej som är helpackad än en kille som är det." (Ulla 15 år)

Vi är vana vid att tjejer/kvinnor använder mindre alkohol än män och att deras missbruk inte syns. Kvinnor använder i första hand läkemedel som flykt- eller berusningsmedel. Vi tycker oss märka att dessa mönster håller på att brytas. I intervjuer med ungdomarna och de vux-

Bild: Georg Sessler/BILDHUSET

na frågade vi därför om hur de ser på droger och konsroller. Ungdomarna i 15-årsåldern menar att det är lika okey att en tjej dricker alkohol som att en kille gör det. Däremot menar de att tjejer oftast inte blir lika berusade som killarna blir. Ungdomarna tycker inte att det gör något att de dricker så att andra t ex vuxna, ser det.

Tjejerna uppger att de oftare än killar använder alkohol tillsammans med läkemedel. Detta förklarar de med att de har mycket lättare att få tag i läkemedel. Både killar och tjejer menar också att det är låg status för killar att använda läkemedel medan det är helt okey för tjejer.

Alla tjejerna vi intervjuat säger att de egentligen inte tycker om att dricka alkohol men att de gör det i alla fall. De har aldrig aktivt bestämt sig för att dricka — det har bara blivit så, för att andra gör det. *De verkar över huvudtaget inte vara vana att fatta beslut om sina egna liv.* Detta bekräftar vad vi tidigare sagt om ungdomars osjälvständighet.

Skillnaden mellan tjejer och killar är betydligt mindre när det gäller hasch, överhuvudtaget är mönstret annorlunda för haschbruk jämfört med annat drogbruk. Det kan bli bero på att effekterna av hasch skiljer sig från effekterna av alkohol. Hasch är en mer sofistikerad drog med en atmosfär av exotism och mysticism.

"Man kan röka en pipa och känna sig uppåt och ändå vara lugn och fin." (Åke 15 år)

Det är alltså lika tillåtet för en tjej som för en kille att röka hasch. Denna regel gäller däremot inte beträffande tyngre narkotika. Börjar en tjej regelbundet använda tung narkotika betraktar alla (hon själv, manliga missbrukare och samhället) henne som en "fallen" kvinna. Och hennes väg tillbaka till ett "normalt" liv är

Foto: Ann Andrén-Karlström

mycket svår.

Hasch fyller fler funktioner än alkohol. Hasch är en *symbol för en fin livsstil* och nyckeln till *nya upplevelser*. Det passar in i den strävan efter självförverkligande som hör till överklasskulturen. Samtidigt är hasch något som inte hör till de vuxnas värld, utan som är ungdomarnas eget. Flera av ungdomarna berättar att det är en utmaning att *lura de vuxna*.

("De vuxna är så pantade att de inte snappar vad vi håller på med.") T ex att göra träpipor i slöjden eller lerpipor på ungdomsgården för att se hur långt man kan gå.

De flesta vuxna vet (enligt ungdomarna) inte att deras

barn använder hasch. Men en del vet om det och verkar acceptera det. (I Stockholms norra föroter) En del föräldrar i överklassen säger sig föredra att barnen röker hasch framför att de använder alkohol. *Många verkar inte inse att hasch är en illegal drog.*

Ungdomarna i norra förorterna är starkt negativa till narkotikamissbrukare — dit de alltså inte räknar sig själva. Ofta ser man på denna grupp med förakt eller fördömande!

I söderförorterna verkar vuxna betydligt mer avståndstagande inför hasch — ofta direkt skräckslagna.

Föräldrarna i norrförorterna verkar ställa upp och hjälpa sitt barn i en problemsituation. Ungdomarna tror också att de kommer att lägga av haschet och att föräldrarna stödjer dem om de får problem. (T ex åker fast för innehav.)

I söderförorterna är föräldrarnas inställning ofta, att om barnen börjar med hasch så får de klara upp det själva. Ungdomarna tror inte heller att de ska få stöd av föräldrarna om de får problem med narkotika. Likaså är deras övertygelse om att det är lätt att lägga av med hasch mindre utbredd än bland ungdomarna från de norra förorterna till Stockholm.

Det mönster som finns är att underklassen ser upp till och eftersträvar överklassens be-

I Stockholm finns en tydlig uppdelning socialt när det gäller boendeområden. I Stockholms norra delar bor företrädesvis högutbildade människor med god ekonomi. I Söderförorterna oftast människor med lägre utbildning och sämre ekonomi.

Bruket av och inställningen till hasch varierar snabbt och kraftigt, men utan tvekan är det så att situationen markant förvärrats från hösten 1979. Bland de ungdomar vi intervjuat från Stockholms norra områden, finns det de som uppgett att det förekommit att hela deras klass använt hasch under t ex en fest. Alla uppger att det nu är lätt att få tag på hasch.

teende. Genom den möjlighet till privatisering som överklassen har kan ett nytt beteende växa fram "i det fördolda". Först när beteendet börjar framträda hos andra samhällsklasser har samhället möjlighet att reagera.

Det finns tydliga skillnader mellan överklassens och underklassens förhållningssätt till narkotika och alkohol. Vi är starkt oroad över den tillåtande inställning till hasch som håller på att utvecklas i överklassen. Vi vet att det finns stor risk att dessa attityder och konsumtionsmönster övertas av övriga samhället. Därför måste vi uppmärksamma vad som händer i miljöer som traditionellt inte har kontakt med samhällets kontrollapparat som socialvård, polis och elevvård.

Vi har också funnit en tendens till polarisering i inställning till droganvändning som skär tvärs igenom samhällsklasserna. En stor grupp ungdomar tar aktivt avstånd från droger. Det är en grupp som växer. Denna tendens tar sig bl a uttryck i att ungdomarna själva kräver drogfria sommarläger, drogfria vuxna (dvs de ställer krav på att vuxna ska föregå med gott exempel). Kan vi ta detta ansvar eller sviker vi ungdomarna? □

Artikelförfattarna Bam Björling och Stina Johansson är behandlingsforskare och arbetar för närvarande inom en statlig utredning med en undersökning om missbruk bland ungdomar. Bl a utreder författarna skillnader mellan olika ungdomsmiljöer och förändringar i missbruksmönster. I detta sammanhang har de gjort intervjuer med olika ungdoms- och vuxengrupper framförallt i Stockholmsområdet.

Narkotikamissbruk bland ungdomar

I en SIFO-undersökning i januari 1980, där 1 424 ungdomar i åldern 12—24 år intervjuades i hemmet, konstateras att över 30 % av de tillfrågade känner någon som använder cannabis. Särskilt ungdomar som bor i storstäder, ungdomar i gymnasiet och personer i tjänstemannayrken känner någon i den egna åldern som använder cannabis. Detta mönster går igen även vad beträffar annan narkotika. Tjejer känner flera missbrukare i deras egen ålder än killarna!

Fortfarande är det så att föräldrar starkt ogillar haschrökning, medan 13 % av de tillfrågade ungdomarna (16 % av männen och 10 % av kvinnorna) tror att deras närmaste vänner inte skulle ställa sig helt avvisande till att de använde hasch. I storstäderna tror så många som 23 % av ungdomarna att deras vänner inte helt skulle ogilla det.

De siffror som SIFO tagit fram visar att det inte är i de "lägsta" skikten som hasch börjar bli accepterat. Gymnasie- och universitetsmiljöer är inte främmande för drogen.

Våra intervjuer visar också på en tendens till att haschbruk av delvis nytt slag börjar förekomma i högborgerliga miljöer som Djursholm, Lidingö och Danderyd.

Alkoholvanor bland ungdomar

De återkommenade undersökningarna som görs bland skolungdom genomförs på uppdrag av skolöverstyrelsen. Det främsta syftet är att beskriva elevernas alkohol-, narkotika- och tobaksvanor och studera eventuella förändringar. Undersökningarna görs i årskurserna 6 och 9. Vi ska här i första hand titta närmare på tjejernas konsumtions- och missbruksmönster.

Det kan konstateras att pojkarna i årskurs 6 har något mer utbredda alkoholvanor än flickorna (-78). Skillnaden är liten och minskar. I årskurs 9 dricker flickorna ungefär lika ofta som pojkarna, men pojkarna dricker mer vid varje tillfälle. Men även i det fallet minskar skillnaderna. Hos eleverna i årskurs 9 är det en större andel flickor (22 %) än pojkar (12 %) som har prövat alkohol tillsammans med läkemedel.

ALKOHOLKONSUMTION

År	Årskurs 6		Årskurs 9	
	pojkar	flickor	pojkar	flickor
1971	68	60	91	90
1977	62	55	90	91
1978	64	54	90	92

Recensioner

Anders Sandberg presenterar sex olika böcker/häften om missbruk, könsroller och utslagning.

LEVA MED PILLER Ann-Mari Hofsten

RFHL:s skriftserie 6

Ann-Marie Hofsten tar upp det dolda missbruket av psykofarmaka, dvs lugnande, uppiggande, ångestdämpande medel och sömnmedel. Det är ett missbruk som är vanligt bland kvinnor utan synliga sociala problem, och det är framförallt ett missbruk som är mycket mer utbrett än man i allmänhet tror. Dessutom är dessa missbrukare svåra att nå med någon sorts hjälpåtgärder. Även bakom den här sortens missbruk ligger starka ekonomiska intressen — de stora läkemedelskoncernerna vill ju sälja sina produkter. En stor grupp mindre nogräknade läkare hjälper också till med vad som brukar kallas "den legala langningen". Hofstens bok redogör ganska utförligt för de olika aspekterna av pillermissbruket, redovisar ett läkemedelsprojekt som RFHL med syfte att få kontakt med läkemedelsmissbru-

kare, kartlägga missbrukets omfattning och pröva alternativa behandlingsformer. Dessutom ingår intervjuer med tretton tablettmissbrukare, tolv kvinnor och en man.

VÅGA LEVA UTAN DROGER

En studie om kvinnor och missbruk

Beb's Reybekiel och Inga-Lisa Sangregorio

Ett häfte som innehåller en vettig, grundläggande och grundlig diskussion av kvinnors missbruk av alkohol och narkotika. Studien torde vara utmärkt lämplig som introduktion för den som vill lära sig mer om de här problemen, och kan användas som diskussionsunderlag i en studiecirkel. Den är utgiven av Länskommittén för hälsoupplýsing i Stockholms län.

KÖNSROLLER OCH DROGER

En rapport från tre symposier

H-rapport 10, Socialstyrelsens nämnd för hälsoupplýsing

Ett antal människor med erfarenheter och kunskaper från behandling, forskning, fältarbete osv diskuterar mansrollen och spriten, läkemedelsmissbruk och kvinnoroll, samt narkotikamissbruk och sexualitet. En rapport rik på fakta, idéer och synpunkter, som säkert kan stimulera till diskussion och ge impulser både åt dem som arbetar med missbruksfrågor och med kvinnofrågor.

EN ANNAN HISTORIA.

Om dårarna, drinkarna, fångarna och hjonen genom tiderna

Pockettidningen R nr 5/6

De fängelser som byggs i dag, konstrueras helt efter ett mönster från 1800-talets mitt. Grundtankarna i det mönstret är följande: Fången ska kunna övervakas kontinuerligt, han ska isoleras från omvärlden och sina medfångar, han ska arbeta och han ska utsättas för religiös påverkan. Det går en rak obruten linje från dessa 1800-tals idéer om fängelsers utseende och uppbyggnad fram till Kumlabunkern, Kronobergshäktet och de rättspsykiatriska klinikerna av i dag. Att inom de väggarna tillämpa moderna idéer om vård och återanpassning är svårt. Om fängelsers historia kan man läsa i pockettidningen R, nr 5/6, med titeln "En annan historia. Om dårarna, drinkarna, hjonen och fångarna genom tiderna." När man läst den förstår man bättre rapporterna om övervård mot mentalpatienter och fångar, om hopplösheten på fängelser och slutna mentalavdelningar. Våldet finns i väggarna, trögheten finns i organisationen, utsugningen och det slöa män-

niskoföraktet har historiska rötter.

Men "En annan historia" handlar inte i första hand om byggnader. Det är en lång rad alldeles levande människor man får möta. Några som fäst sig i mitt minne är Caroline och Maria, som p g a "bristande laga försvar" — de saknade arbete och försörjare — hamnade på Centralfängelset å Norrmalm på 1860-talet. De var inga fogliga fångar, de protesterade, var uppkäftiga och gjorde motstånd. Tvärs över alla år som gått, lyckas R-pocket med dokumentens hjälp förmedla en bild av två kvinnor som vägrade låta sig knäckas, som vägrade krypa och lyda. Läs om dem!

NARKOMANI — orsaker och behandling Jan Ramström

Tidens förlag/Folksam

HASELA- KOLLEKTIVET En rapport om vårdinnehåll och vårdideologi på ett hem för unga narkomaner Anna Thelander

Prisma

Jan Ramströms bok är avsedd att vara en handbok för all slags vårdpersonal som kommer i kontakt med narkotikamissbrukare. Som sådan är den utmärkt, och fyller antagligen ett stort behov. Bokens främsta förtjänster är att den dels har en teori om varför och hur narkotikamissbruk uppstår, dels ger konkreta råd och anvisningar för det praktiska behandlingsarbetet. Även den som inte jobbar inom vården, utan bara är allmänt intresserad eller har anhöriga eller vänner med missbruksproblem, borde ha stort

utbyte av att läsa Ramströms bok. Den är skriven på psykiaterspråk till stor del, men det finns en ordlista i slutet. Varje kapitel avslutas med en litteraturlista, bra för den som vill läsa vidare om något speciellt avsnitt.

Bokens största brist formuleras så här av författaren själv: "När jag . . . talar om en enskild tänkt missbrukare använder jag genomgående pronomet han, honom och inte hon, henne. Detta avspeglar dels min egen osäkerhet om hur narkotikaproblemen drabbar flickor och kvinnor, dels vår allmänna brist på kunskaper om kvinnors förhållande till sociala avvikelser."

Det mesta som sägs i boken gäller säkert även kvinnliga missbrukare. Vad som saknas är en diskussion kring det som är speciellt för just kvinnors missbruk. Det är en ganska allvarlig brist, eftersom behandling och rehabilitering av kvinnliga missbrukare innebär speciella problem. En kvinnlig narkoman har kanske prostituerat sig längre eller kortare perioder, hon har kanske barn som omhändertagits av myndigheterna. Att vara utslagen kvinna är överhuvudtaget en mycket ensamare och hårdare tillvaro än det är att vara utslagen man. Att sluta narka och bli "vanlig" innebär att byta identitet helt och hållet. För en kvinnlig narkoman kan det inte vara någon positiv lösning att då anta en traditionell, passiv kvinnoroll, utan hon måste bli medveten om och kämpa mot kvinnoförtryck. Ramström berör nästan inte alls dessa saker.

Jan Ramström är psykiater och har mångårig erfarenhet av behandlingsarbete med narkotikamissbrukare, främst från narkomanvårdsenheten vid Långbro sjukhus. Det är utifrån sin kliniska erfarenhet som han diskuterar och värde-

rar olika teorier om missbruk. Han påpekar i det sammanhanget bl a: "De politiska och psykologiska förklaringsmodellerna står inte i motsatsställning till varandra utan kompletterar varandra." För att kunna förstå och behandla narkomani måste man ha både ett samhälleligt, ekonomiskt—politiskt perspektiv och insikter i socialpsykologisk teori och psykoanalytisk teori, menar Ramström. Han säger också att det är "viktigt för behandlare och institutioner som behandlar missbrukare att ha en så väl utformad ideologi som möjligt . . . en ideologi som formulerar värderingar kring samhället och människans livsvillkor." Jan Ramström nämner RFHL:s kollektiv och Hasselakollektiven som exempel på "institutioner" med en uttalad ideologi som grund för sitt arbete. Utan att ha tillgång till några utvärderingar tors man väl ändå påstå att just dessa två organisationer når mycket bra resultat. Hassela jobbar med ungdomar som omhändertagits med stöd av barnavårdslagen, och RFHL huvudsakligen med vuxna missbrukare som frivilligt sökt sig till kollektiven. "Frivilligheten" och "tvånget" i dessa båda exempel innebär i praktiken ungefär samma sak, nämligen ett intensivt motivationsarbete av personalen på någon akutmottagning eller avgiftningscentral. Just Hassela har ju profilerat sig i massmedia och i den narkotikapolitiska debatten överhuvudtaget som exempel på "tvångets" välsignelse. Nu föreligger en bok om Hassela, Hasselakollektivet, en rapport om vårdinnehåll och vårdideologi på ett hem för unga narkomaner av Anna Thelander. Författarinnan är psykolog och psykoterapeut och har gjort en deltagande observationsstudie av Hassela på uppdrag av Socialstyrelsen

Foto från en av Hassela-kollektivets årliga fjällmarscher. Bilden är tagen av Anders Andrén som också har gjort omfattande studier av ungdomarnas liv och utveckling, före och efter Hassela. Den här omnämnda rapporten ingår som en av åtta delar i den utvärdering som kan beställas genom Socialförvaltningen i Stockholm.

och Stockholms kommun. Hon är kritisk mot en hel del i Hasselapedagogiken — den auktoritära stilen, det faktum att Hassela är privatägt, "vi är bäst-attityden" som gör personalen nästan oemottaglig för konstruktiv kritik. Hennes tyngsta kritik är en beskrivning av hur en elev mer eller mindre medvetet stöts ut av kollektivet, "fallet Kalle". Kalle passade inte för Hassela, och därför stöttes han ut — om än med ganska subtila metoder — och lämnades åt sitt öde. Det är det intryck man får av Anna Thelanders beskrivning.

Men Thelander pekar också på mycket som är positivt. Personalen är erfaren och har ett intensivt engagemang, de ger i sitt arbete uttryck för en genuin omtanke om ungdomarna. Den auktoritära arbetsstilen förklaras av att Hassela ser som sin främsta uppgift att *fostra* ungdomarna. De

mönster av kamratförtryck och kvinnoförtryck som alltid finns hos missbrukargrupper, avslöjas och bryts och ersätts med en stark lojalitet mot gruppen och kanske också något av en klasskänsla, en solidaritet med arbetarklassen. På Hassela är man vaken för det kvinnoförtryck som kan uppstå på en institution, man har sexförbud för eleverna, man motarbetar förtryckartendenser från pojkarna, man stöder och uppmuntrar flickorna till att bli aktiva och kampinriktade och avstå från "sexspel". Å andra sidan funkar personalen helt enligt traditionella könsrollsmönster.

Anna Thelanders bok vimlar av reservationer. En observationsstudie av den här sorten kan för det första inte säga så mycket mer än: "Så här såg det ut, *just då, med de här människorna.*" Ett år senare, med nya människor ser det kanske

helt annorlunda ut. Dessutom färgas rapporten av iakttagarens fördomar och åsikter. Detta är Anna Thelander också medveten om och påpekar det ofta. Nästan varje kritisk eller positiv utsaga följs av ett "å andra sidan". Det hela ger intryck av en klarögd, saklig, någorlunda opartisk rapport. Därför är det mycket förvånande att Hasselakollektivet i en efterskrift helt underkänner rapportens värde och Anna Thelanders heder och goda vilja. Men kritik som det hade varit intressant att se ett svar på, avfärdas bara som elakt förtal. Och "fallet Kalle" nämns inte alls. Det är synd att Hassela, som utan tvekan gör ett bra arbete och återupprättar många ungdomar vilkas liv annars skulle gått till spillo, inte kan ta ens en ganska mild och resonabel kritik utan måste se varje försök till diskussion som ett angrepp. ■

UPPROR OCH SJUKDOM Om kvinnor och psykiska problem

Red. Harriet Clayhills

Rabén & Sjögren

Kvinnor har fler psykiska problem än män, säger statistiken. Är det ett sjukdomstecken eller ett friskhetstecken? Är de psykiska problemen — åtminstone en (stor) del av dem — ett uppror mot de begränsningar och/eller komplikationer som kvinnornas roll innebär?

Den frågan tas upp ur olika aspekter i ett antal artiklar i **Uppror och sjukdom**. Auktoriteter ifrågasätts, gamla teorier granskas i nytt ljus, nya frågeställningar formuleras. Vad är egentligen "kvinnlighet"? Vad är kvinnlig sexualitet? Hur förenar man moderskapet och en självständig identitet? Vilken roll spelar modern som bärare av familjemyten? Hur ser bindningarna mor—dotter ut? Vilka är villkoren för kvinnlig kreativitet?

Boken är ursprungligen norsk. En svensk kvinnogrupp inom bokhandeln KVINNFOLKs ram använde den som studiematerial och står bakom den svenska upplagan som är redigerad (sju av de ursprungligen nio artiklarna finns med) och bearbetad för svenska förhållanden. Gruppen har också bidragit med eget nyskrivet material.

De flesta av artiklarna är skrivna av kvinnor verksamma inom psykologi och psykiatri men det mesta kan läsas utan någon större förkunskap i ämnet. Det är en tankeväckande bok som borde fungera enligt målsättningen i förordet: "att ge ett sakligt bidrag för fortsatt kvinnokamp". För översättning från norskan och slutredigering svarar Harriet Clayhills.

LV

DET PERSONLIGA ÄR POLITISKT

Eli Zaretsky

Prisma

KVINNOMISSBRUK

Pia Milton

Rabén & Sjögren

Pia Milton KVINNOMISSBRUK

tema nova
Rabén & Sjögren

Temaresor

till

DDR

Konst och Arkitektur
Teater och musik
Litteratur och Historia
Naturkunskap
Jordbruk
Sport (träning)
Kvinnoproblem
m m

Rundresor
Semesterresor
med RESO osv

Information, programförslag,
hos

DDR — Turistbyrå

Vasagatan 19 — Box 197
101 22 Stockholm
Tel 08/11 82 40 — telex 19614

Den amerikanske historikern, journalisten och författaren Eli Zaretsky beskriver översiktligt den feministiska litteraturens utveckling, familjens utveckling under det sista århundradet och den kapitalistiska livsstilens utveckling från 1600 till 1800-talet i västvärlden i sin bok "Det personliga är politiskt" (övers. Paul Frisch).

I det första kapitlet Feminism och socialism, analyserar han Kate Millets "Sexualpolitiken -70 och Juliet Mitchells "Den nya kvinnorörelsen" -71.

Här lägger han tyngdpunkten på den socialistiska kvinnorörelsens samhällssyn. I de andra kapitlen jämför han kvinnorörelsens syn på familjen och det ekonomiska systemet med samhällets egen syn. E.Z. redovisar en hel del forskning över socialismens utveckling. ►

Kärlek, sex och könsroller

Medmänskliga attityder i
förändring.
Av Constantina Safilios.

En i Amerika mycket uppmärksammas bok om samlevnad och jämlikhet. Skrivet av en grekisk kvinna. Nu översatt till svenska av Lars Edling. Var och en som läser boken kommer att känna igen sina egna erfarenheter, känslor, tvivel, rädsla, glädje.

Nu i bokhandeln!

LiberFörlag

Individualismen, privatlivet och familjen är de mål han har för sin kritik av det kapitalistiska samhället.

De som redan är väl bevandrade i socialismen har inte så mycket att hämta i den här boken. Och nybörjarna skulle finna den alltför svårskriven och komprimerad av uppgifter. Men den är ett bevis på, att vi har att vänta oss en hel skörd av socialistisk kritik av kvinnorörelsen i framtiden.

Pia Milton är sociolog och hon har arbetat på skolöverstyrelsen och socialstyrelsen med alkohol- och narkotikafrågor.

Hennes bok "Kvinnomissbruk" är också en sammanfattning över litteratur, men av helt annan art. Det är en redo-

görelse över forskning och rapporter över kvinnomissbruk av alkohol och droger. Boken innehåller kvinnors förhållande till alkohol och droger och den tar upp prostitutionens och graviditetens samband med alkohol och droger. Vi får också veta hur mycket kvinnorörelsen har engagerat sig i problemet.

I västvärlden drabbas fler kvinnor än män av psykiska problem och sjukdomar. En orsak kan vara de speciella svårigheter som sammanhänger med kvinnans roll i samhället. Kvinnor som har sett modersrollen som sin primära uppgift är mest utsatta. Kvinnomissbrukare är dubbelt förtryckta av samhället. Först och främst att vara kvin-

na kan vara ett handikapp och är kvinnan också missbrukare är det ännu svårare att få jobb och bostad för henne.

P.M. tar också upp skillnaden mellan mäns och kvinnors drog- och alkoholmissbruk. Kulturella lagar och normer reglerar kvinnornas alkoholkonsumtion. I Danmark är erfarenheterna att män dricker sig till gemenskap på krogen, men kvinnorna dricker sig till ensamhet hemma. Men det beror också på vilken klass man kommer ifrån. P.M. visar i tabeller de olika skillnaderna mellan klasserna.

Kvinnofrigörelsen anses vara en av orsakerna till ökningen av kvinnornas missbruk. Allt fler kvinnor övertar den gamla mansrollen. Urbanisering och anonymitet, omflyttningen och brist på sociala kontakter är andra orsaker.

Men kvinnosakskvinnorna själva förnekar att frigörelsen skulle vara en av orsakerna. Kvinnorörelsen vill ej göra kvinnorna förmanligade. En hög alkoholkonsumtion tyder på att något är galet.

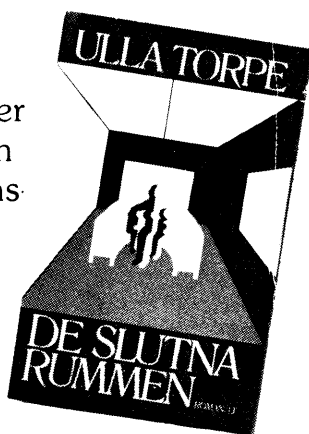
Kvinnorörelsen har däremot inget program för att motarbeta missbruk. Det fanns det däremot för 50 år sedan. Då var kvinnorna mycket aktiva i alkoholfrågan.

Den här boken tycker jag är mycket aktuell just nu när kvinnomisshandel och kvinnohuset är på tapeten. Den är mycket lättläst och för mig som aldrig sysslar med psykologi och sociologi är den mycket värdefull att läsa.

Barbro Westin

Ny roman av **ULLA TORPE** **De slutna rummen**

Ulla Torpe återkommer här med en roman om kvinnans roll i ett mansdominerat samhälle. In i de "slutna rummen" drar sig Nina, 27 år, med sina två barn. I så gott som total isolering vill hon utreda varför hon som var så stark och så fri slutade som en förlorare. Boken finns i bokhandeln.

 LTs förlag

RUSTA FÖR FRED
RÄDDA LIVET
**Kvinnor och
fredskamp**

Gidlunds

KVINNOR LÖSER PROBLEM

Hogie Wyckoff

Bokförlaget Korpen

Den traditionella psykiatrins mönster har varit psykiatern och ligga-på-soffan-patienten. Psykiatern (mannen) försöker sätta sig in i patientens (kvinnans) problem. I sin bok "Kvinnor löser problem" förordar och praktiserar Hogie Wyckoff radikalterapi.

Radikalterapi är en teori som grundar sig på livserfarenheter. Lösningarna ligger i att förändra livsstilen. Radikalterapi ser orsaker till problem utanför individen, inte inom den. En radikal terapeut talar öppet om vilka värderingar hon har. Hon sitter inte och lyssnar och försöker vara "objektiv". Hon tar ställning mot "förtrycket". Hon ordinar samarbete mellan människor. Hon använder sig ej av medicin. Hon sitter tillsammans med patienterna (kvinnorna) och samarbetar på lika villkor. Terapeuten berättar också om sina problem. Patienten ingår i en sk medvetandegörande grupp. Den består av en grupp kvinnor som utifrån sina personliga upplevelser försöker bygga upp en gemensam insikt om kvinnoförtrycket. Insikterna kan leda till gemensam handling.

KVINNO- PROJEKT

Med kvinnor, om kvinnor, för kvinnor. Kvinnors situation här hemma och ute i världen — förr och i våra dagar. 16 veckor med möjlighet till förlängning. Start 27 augusti.

Heltidsstudier, som kombinerade med vissa ämnen kan ge behörighet tex för högskola.

Jakobsbergs folkhögskola,
Box 161, 175 23 Järfälla.
Tel. 0758 304 44.

Kontakten med andra blir sedan en språngbräda för politisk handling.

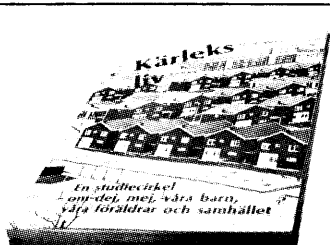
Intuitiva känsloupplevelser accepteras lika mycket som rationellt tänkande. Målet är att skapa en bättre värld med människor som känner att de har ett värde och att de har respekt för sig själva. Att engagera sig i politiska frågor som rör ens närmaste är det första steget.

Att vara med i grupper måste vara frivilligt. Patienten måste först samtycka till ett kontrakt. Det är en enkel och positiv förklaring av vad gruppmedlemmen vill åstadkomma, under den tid hon är med i gruppen.

Hogie Wyckoff ger exempel på problem som en kvinna kan ha idag.

Hon beskriver några kvinnotyper som har gått på det här samhällets myter och vad man skulle kunna göra för att ta sig ur de här rollerna.

"Morsan", som alltid ställer upp (räddar). "Plastkvinnan"

**Ibland är angelägna
frågor svårpratade.
Då är det bra att ha
ett "rakt" studiematerial
i cirkeln.**

Människor i nöd — Kärlek utan barn — Vägen till kunskap — Den förtryckta kärleken — Könroller — Prostitution — Valdtakt — Mitt emellan barn och vuxen — Leva tillsammans.

Kontakta närmare ABE-avdelning

Brevskolan
Bok- och tidskriftsbutik i Stockholm 44 00 11
och i Västerås 44 00 11

som stoppar in sig själv i ett plastfodral i hopp om att bli uppmärksam (få smekningar).

"Skönhetsmissen" som aldrig gillar sig själv, som bara ser skavanker i spegeln. "Sköterskan" som blir utnyttjad alltså som inte ger någonting om den andra inte ber om det.

Hogie Wyckoff ger också förslag på övningar man kan göra i gruppen.

Hon använder marxistiska och sociologiska termer som hon ger en förklaring till längst bak i boken.

"Kvinnor löser problem" skulle kunna användas i alla skolor och kurser som handlar om kvinnlig frigörelse. Och sist men inte minst: finns det någon psykiatriker eller terapeut som skulle våga använda sig av dessa övningar i sitt arbete utan att vara rädd för att förlora makt och prestige?

Barbro Westin

**Pia Milton
KVINNO
MISSBRUK**

En översiktlig bild av de kvinnliga missbrukarnas liv och erfarenheter.

Hur skiljer sig kvinnors erfarenheter av alkohol, läkemedel och narkotika från männens?

Har klasskillnaderna större betydelse än könsskillnaderna?

Hur paverkas fostret av moderns alkohol- och drogkonsumtion?

Boken tar upp dessa och många andra viktiga frågor.

Ca 45:—

Rabén & Sjögren
ett KF-förlag

Över
en miljon
exemplar!

VÅR TRYGGHET

1979 1980

Folksam sociala råd

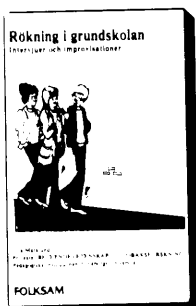
Vår Trygghet *)

Uppslagsboken om våra sociala rättigheter. Aktuell. Enkelt språk. Sakregister.

Studiehandledning för cirkelstudier från Brevskolan.

FOLKSAM

En rökfri generation?

RÖKNING I GRUNDSKOLAN

Rollspel lär skolbarn att låta bli att röka. Av psykolog *Ulla Marklund*. Projektet Beteendevetenskaplig tobaksforskning. Göteborgs Universitet. **FOLKSAM**

BÖCKERNA från FOLKSAM

Böckerna köper du billigare på närmaste Folksamkontor. De kan också beställas från Folksam sociala råd, tel. 08/743 60 00.

Varför blir man narkoman?

NARKOMANI Orsaker och behandling

Den första mer omfattande och systematiska läroboken på svenska om narkomani och dess behandling.

TIDEN/
FOLKSAM

Egna pengar eget ansvar
Uppslagsbok av kvinnor för kvinnor. Ekonomiska vardagsproblem i olika livslägen. Lagar och termer i faktadel.

TIDEN/
FOLKSAM

Skador inom idrotten

Rad och anvisningar av två "idrottsläkare" om förebyggande, behandlande och rehabiliterande åtgärder. För elitidrottare och motionärer, ledare och tränare, idrottslärare och sjukvårdare.

FOLKSAM/RIKSIDROTTSFÖRBUNDET/TIDEN

BARN I STAN

Barns villkor under 1900-talet. En utställning som blev en bok med unika bilder, samhällsskildringar och intervjuer.

FOLKSAM/STOCKHOLMS STADSMUSEUM/TIDEN

Gustav Jonsson

i samarbete med Folksam sedan många år

Asocialitet.
Hur uppkommer den?
Hur bryts den?

Att bryta det sociala arvet

Vilka samhällsresurser behövs för att bryta det sociala arvet? Narkampens villkor för de eftersatta människorna i samhället.

TIDEN/FOLKSAM

Studiehandledningar för cirkelstudier från Brevskolan.

Det sociala arvet

Gustav Jonssons doktorsavhandling i bearbetad form. En kartläggning av de krafter som leder till asocialitet hos människor. **TIDEN/FOLKSAM**

Ma bättre!

MA BÄTTRE SLUTA RÖKA

Lättläst tankeväckande bilderbok mot rökningens frestelser. Inte bara risker utan också praktiska tips. *KW Gullers/Gösta Tibblin*. **FOLKSAM/NTS**

BÖCKER SOM BEHÖVS - BRA OCH BILLIGA

*) Finns också som stillfilm